

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging

OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post
binnenland bij vooruitbetaling. f 1.50
voor Oost-Indië en het Buitenl. » 2.50
afzonderlijke nummers. » 0.05

Prijs der advertentiën.

Per regel f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels . - 0.09
» » » 400 » . - 0.08
» » » 3000 » . - 0.07

Mededeelingen of Ingezonden Stukken moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie”, en gezonden aan den Voorzitter, G. E. V. L. VAN ZUYLEN, 7a Heerengracht of aan den Wvd Secretaris, H. L. VORSTENBOS, 42 Witte de Withstraat, beiden Den Haag.

Voor de Administratie, ook wat betreft Abonnement en Verandering van woonplaats, wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, 212 Rieuwstraat, voor Advertentiën tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG” Haagpoort 4, beiden Den Haag.

Dit nummer bestaat uit Drie Bladen.

Het hoofddoel der Vereeniging is:
Het verspreiden van populaire kennis
over onze Indië onder gansch het volk
en het bevorderen der welvaart in die gewes-
ten, om zoodoende en ook door het verlee-
ven van onderlinge hulp, ware belangstelling
te kweeken tusschen Nederland hier
en ginds.
Het lidmaatschap bedraagt f 1.50 tot f 5.—
jaars, (voor Indië en het buitenland min-
stens f 2.50).
Zij die f 5 of meer contribueeren of een
jaar in één schenken van f 100, zijn dona-
teurs (trice).
Aan alle donateurs en leden wordt koste-
loos en franco het Weekblad toegezonden.
Een Inteeckenbiljet voor het lidmaatschap
wordt men op de 2de pag. van het Bijblad.

Inhoud van dit nummer.

Mededeeling I. — 1905. — Weekoverzicht. — Indische
landbouwverhouding. — Oost-Indische Berichten. — Vereeni-
g. Moederland en Koloniën. — Feuilleton (voor zoover
van toepassing).

Mededeeling.

I. Congrès de Sociologie Coloniale.

Het staat thans vast, dat het 2e Internationale Congres
van Koloniale Sociologie in 1905 te Luik zal worden ge-
houden, vermoedelijk in de maand Augustus.
De Commissie van organisatie had eene eerste samen-
komst op Woensdag 28 December en koos tot Voorzitter:
Ald. Beernaert, Minister van Staat,
en onder-Voorzitters:
Emile Dupont, vice-President van den Belgischen Senaat,
G. Janssens, Gouverneur-Honoraire van den Congo,
en Algemeen Secretaris:
F. Collier, Professor aan de Hoogeschool te Brussel.
Op Zaterdag 12 Januari wordt eene tweede Commissie-
vergadering gehouden, waarin het congres-programma zal
worden vastgesteld.

1905.

Bij den aanvang van het Nieuwejaar brengt
de Redactie van het Koloniaal Weekblad haren
wenschen aan lezers en leden!
Betroouw aan het algemeen gebruik in dag- en
weekbladen laat zij daarop volgen een terug-
blik op 1904, saamgevochten met eenige be-
weringen over de naaste toekomst.
Voor de Vereeniging «Oost en West» zullen
daarbij niet veel vertellen, omdat over eenige
aangelegenheden het Jaarverslag in onze kolommen zal
worden afgedrukt. Steeds voortwerkende aan
de Redactie voor belangstelling in het koloniale
gebeuren — dit dient echter met een enkel
woord gezegd — kan zij tevreden zijn over den uit-
komst van haar poging, want al mocht de aanwinst
van leden niet zoo groot zijn als dit, in ver-
houding met de nauwe verbintenis met Oost- en West-
Indië, moet worden gewenscht, dan staat daartegen-
over, dat het deelnemen aan de bespreking der
koloniale aangelegenheden in woord en in ge-
deelte, in het moederland hand over hand toe-
neemt. Wij geven geen necrologie van bekende
mannen en vrouwen, wier overlijden

FEUILLETON.

De Hechtste Band.

den Engelsch-Indischen roman van ALICE PERRIN,
door N. v. Z.

Hoofdstuk XII.

Den volgenden morgen ging Mevrouw Goring met Selma
naar de beste huizen zien, die toen op de plaats open
waren.
„Het is nog een derde, dat U misschien aan zal staan”,
zeide Selma, „maar ik zou U niet raden daarover te denken,
want het is erg groot en duur ook. Denk er vooral om, dat
Indië is als ons aardsche leven — vandaag zijn
er morgen zijn wij er niet meer; en als men lang
in Indië verblijft, dan moet men de voorzienigheid
trachten te brengen, door net te doen, alsof
men oogenblik eene verplaatsing verwacht. Een
menschen begint altijd een grooten tuin aan
en hij graag overgeplaatst zou willen worden,
als hij niet eerst zijn engelsche bloemen en groenten bij massa's
aan het grooten zich werkelijk heel veel moeite en kos-
ten en hij verzekert mij, dat hij altijd zijn doel er mee
bereikt heeft! Ik geloof heusch, dat er in het Indische

in 1904 onze geleerden heeft gedund, omdat
wij in die periode meermalen op het heengaan
van te waardeeren medewerkers hebben
gezien. Slechts eene uitzondering maken
wij en dat is voor Raden Ajoë Kartini, wijlen
de verdienstelijke en begaafde echtgenoot van
den Regent van Rembang, dochter van dien
van Djapara. Raden Kartini was ons in hooge mate
sympathiek, omdat wij met haar beginsel:
ontwikkeling en veredeling van het Javaansche
volk en van zijne leiders door den invloed van
de vrouw en van de moeder, zoo volkomen in-
stemden. Zij wist toch bij ondervinding, hoeveel
er ontbrak aan 't karakter en de vorming van een
groot deel van den stand, die, daartoe door de
traditie en Regeering aangewezen, het lot van
den gewonen inlander in handen heeft en het
was hare illusie om daarin langs juist en weg
verbetering te brengen. Dit heeft zoo niet mogen zijn!

Toch waren er in het afgelopen jaar, ook van
anderen kant, bij herhaling, kenteekenen aan te
wijzen, dat bij onze Aziatische landgenooten de
lust ontwaakt voor ontbolstering en de herin-
nering zich doet voelen aan de hoogere ont-
wikkeling van vroegere geslachten. En wij achten
dit een gelukkig verschijnsel juist in dit tijdperk,
nu ook de overheerscher tot het besluit is gekomen,
dat er van ons Oost-Indië meer te maken is,
dan wij tot nu toe deden en nu men in 1904,
zij het dan ook nog zeer bedachtzaam, enkele
schreden heeft gezet op dien loffelijken weg.

Bedachtzaamheid is nu eenmaal de hoofdtrek
van ons vaderlandsch karakter, doch door de
goedkeuring der voorstellen van den Minister van
Koloniën is het beginsel aangenomen, dat Neder-
land aan Indië wel geen wettelijke eereschuld
heeft, doch dat er zedelijke verplichtingen zijn,
tegenover de volkeren in het verre Oosten, die
ons tot voorspoed brachten . . . en die ook wij
nu vooruit zullen helpen.

Het nieuwe Departement van Landbouw, de
strijd tegen den woeker en de verbetering en
uitbreiding van irrigatiewerken, zullen de hoofd-
bron van 't bestaan van Java verbeteren, terwijl
de reeds in 't vorig jaar betoende belangstelling
in het vooruitbrengen van nationale nijverheids-
takken en het scheppen van nieuwe, ongetwijfeld
in daden van betekenis zal worden omgezet.

Een der belangrijkste feiten, die op Oost-Indisch
gebied voorvielen, was zeer zeker de benoeming
van den Luit.-Generaal van Heutsz, die zich in
Atjeh deed kennen als man van goed doordacht
en groote wilskracht, tot Gouverneur-Generaal
van Ned.-Indië.

Reeds bracht het afgelopen jaar ons enkele
bewijzen, dat nu ook in Oost-Indië de nieuwe
koers is aangevangen. Wel heeft men, wat be-
zuiniging op de uitgaven en vereenvoudiging der
manier van werken betreft, den nieuwen Gou-
verneur-Generaal nog meer op zijn rekening-
courant geschreven dan hij tot nog toe deed,
maar de goede weg is ingeslagen.

Van groot toekomstig belang kan, wanneer
daaraan op menschkundige en praktische wijze
wordt voldaan, het te kennen gegeven verlangen
zijn, dat voortaan, waar dit eenigszins mogelijk is,
de verschillende gewesten der Buitenbezittingen in
de kosten van eigen huishouding moeten voorzien.
De door den heer Engelenberg beoogde vorming
van een Protectoraat Midden-Celebes, onder eigen

gezegde: „dat de goden naijverig zijn op de menschen”,
enige waarheid schuilt.”
„Och, neen, zeg dat niet,” riep Selma half in ernst.
„Ik zou bang zijn voor mijn eigen levensgeluk uit te komen.”
„Laat ons er dan maar zelf zooveel mogelijk voor waken, door
tweedehands meubelen te gaan koopen, na onze bezichtiging
der leegstaande huizen,” zeide mevrouw Goring lachend,
terwijl zij weer in haar keurig bamboe-rijtuigje stegen.
De pony voerde haar in snellen draf langs den breeden
straatweg, de staljongen stond op de achtertrede en hield
een groot zonnescerm boven hare hoofden; hij hief een
ooverdoovend geschreeuw aan, zoodra hij gewaar werd, dat
een mensch of voertuig den weg zou kunnen versperren.
Na een poosje reden zij een kaal erf op, dat een vierkant,
laag, wit huis omgaf, en de staljongen werd afgezonden
om den huisbewaarder te roepen, die dan ook weldra uit
een der bijgebouwen te voorschijn kwam om de deuren der
woning te openen. Deze bleek te bestaan uit een lang-
werpige vertrek, dat blijkbaar door een gordijn in tweeën
was verdeeld geweest, want de ijzeren roede was er nog.
Aan weerszijden van deze kamer waren twee kleine ver-
trekjes en de geheele ruimte rook er naar stof en vleer-
muizen. Selma trok een bedenkelijk gezicht.
„Zou dit huis ooit gezellig bewoonbaar te maken zijn?”
vroeg zij met grooten twijfel.
„O, ja, zeker — als men niet te hooge eischen stelt, maar
dat zal grotendeels afhangen van uw eigen smaak en
vindingrijkheid. De laatste bewoner was een luitenant der
Inlandsche Infanterie met vrouw en kind. Hun inkomen

inlandsch bestuur, eene schepping, waarover zijne
voordracht eenige weken geleden op verschillende
plaatsen in Nederland met sympathie werd aan-
gehoord, kan ook voor andere streken wellicht
tot wegwijzer dienen.

Emigratie van Javanen naar de Buitenbezittingen
bleef ook in 1904 een deel uitmaken van het
politiek-economisch program, met dien verstande
echter, dat niemand meer daarbij dacht aan de
meerdere ruimte van bestaan, die daardoor op
Java zou verkregen worden; wel echter aan
de mogelijkheid om door immigratie van Javanen,
de ontwikkeling der andere gewesten te bevoor-
deren. Nu gevallen van machtsmisbruik door
enkele werkgevers, de aandacht gevestigd hebben
op het eenzijdige der bestaande koelie-ordon-
nantien, zal bij het overwegen van maatregelen,
om met waarborging der belangen van het
werkvolk, ook 't werkgevend kapitaal ter wille
te zijn, zonder twijfel ook aan eene door de
Regeering geleide emigratie van Javanen naar
de werkcentra werden gedacht.

De stand van zaken op Atjeh naderde gedu-
rende 1904 meer en meer tot pacificatie, terwijl
daarentegen in de Zuider- en Ooster-Afdeeling
van Borneo, op nieuw de nawerking werd onder-
vonden van het bijna een halve eeuw geleden,
vervallen verklaren van het regeerende vorsten-
huis. Uit de Bataklanden en Djambi waren de
laatste tijdingen niet ongunstig, terwijl er nog
kans schijnt te bestaan, dat eene militaire expeditie
naar Celebes zal kunnen achterwege blijven.
Alles te saam gevat, is bij het einde van
1904 de toestand onze Oost-Indische bezittingen
zoodanig dat hij zeker ernstige zorgen blijft vorde-
ren, doch de stuurlieden van het Koloniale schip
van Staat bezemen vertrouwen in en de goede
koers is genomen. Blijft de wind uit het Moeder-
land gunstig waaien en nog wat aanwakkeren,
terwijl de ernstige stormen van buiten ons on-
gemeoid laten of geen schade berokkenen, dan zal
bij het einde van 1905 met nog grotere gerust-
heid in de richting van ontwikkeling en herstel
van welvaart kunnen worden doorgestuurd.

In Suriname werd aan den bouw van den
Lawa-Spoorweg met zooveel kracht gewerkt, dat
reeds in 't begin van 1905 de exploitatie over
een afstand van 50 K.M. tot Post-Republiek wordt
te gemoet gezien.

De goudproductie over 1904 was ongeveer 100
K.G. meer dan in het vorige jaar. Van de gevolgde
nieuwe werkwijze en van onderhuur van deelen
van groote placers aan kleine ontginners, wordt
nog toeneming der productie verwacht.

Daarentegen bracht de cacao-cultuur niet de
helft op van die in 't reeds slechte jaar 1903.
Tegen het eind van het jaar 1904 toonden zich in
enkele districten echter kenteekenen van ver-
mindering der krulloten en men is vol hoop
voor 1905.

De Gonini-expeditie, in Januari 1904 te Para-
maribo terug en de latere Tapanahony-tocht zijn
beide goed geslaagd.

Tot verdere ontwikkeling der Kolonie zal zoo-
als alles dit aanwijst ook in 1905 niet worden
stilgezet; men neemt proeven met vezel-
planten, bacove-cultuur, rijstcultuur — waarvoor
de pelmolens in aantocht zijn —, kleine land-
bouw door Javanen en bosch-exploitatie.

bedroeg ongeveer de helft van dat van uw man en zij
hadden niets van zichzelf, toch zag het huis er altijd even
netjes, smaakvol en gezellig uit, maar dikwijls kwam de
vraag bij mij op, of de goede menschen wel genoeg te
eten hadden. Vóór hen waren een kolonel en zijn vrouw
de huurders, menschen, die 't goed konden doen, maar U
hebt geen denkbeeld van de onsmakelijke rommel, die zij
om zich heen hadden!”

„Ik heb er nog niet veel gezicht op; maar ik laat mij
niet gauw ontmoedigen. Hiervan zouden wij onze zitkamer
kunnen maken, en de eetkamer aan de andere zijde van
het gordijn. Onze slaapkamers daar en aan den overkant
Paul's bureau en de logeerkamer. En dan de provisiekamer.”

Selma begon er gezicht op te krijgen, maakte allerlei
plannen en stelde zich in haar verbeelding het nestje reeds
voor, waar zij met Paul een recht gelukkig leven zou leiden.
Maar mevrouw Goring bracht haar toch naar het andere
leege huis, dat echter, hoewel ruimer, veel slechter onder-
houden bleek te zijn. Het erf was, in tegenstelling met dat van
het vorige, begroeid met hoog opgeschoten onkruid, de muren
van binnen en van buiten vol groene schimmelplekken, de
bekleding der zoldering verschromen en verscheurd, de vloer
vermolmd; witte mieren hadden overal hun loopgangen
gegraven en in alle hoeken zag men groote, harige spinnen
zich langzaam bewegen.

„Dit is afschuwelijk! Het andere huis heb ik veel liever,
zeide Selma, dadelijk hare rokken optillende en op hare
teenen staande.
„Ja, en hier zoudt U nog het nadeel hebben, van een

Bij grooter vertrouwen van het kapitaal in de
toekomst der Kolonie, meerdere onderlinge samen-
werking der niet talrijke Europeesche bevolking,
grootere spaarzaamheid van Creolen en Javanen
en minder vechtlust onder de Britsch-Indische im-
migranten zijn de vooruitzichten niet ongunstig.

In 't Gouvernement Curaçao was eveneens een
krachtig streven naar vooruitgang merkbaar. De
moeielijkheden met Venezuela schijnen kans te
hebben op een gunstige oplossing, want men denkt
er over om voor de gemeenschap tusschen beide
landen eene kustlijn te openen.

Op cultuurgebied kan uit den aangevangen
dam-aanleg veel goeds voortvloeien. Niet alleen
voor 't hoofdeiland maar ook voor de kleinere
kan de katoencultuur voordeel aanbrengen.

Van St. Barbara zullen wij maar niet gewagen
daar schijnt, om met den schoolmeester te
spreken «iets, wat ik niet noemen zal, aan den
knikker» te zijn.

Week-Overzicht.

Ons Hoogerhuis moet het thans zonder bepaalde koloniale
specialiteiten stellen — de heer van Leeuwen telt, toch
als zoodanig niet mee, al werd hij bij de jongste open-
gevallen vacature door de gebruikelijke „betrouwbare bron”
als aanstaand gouverneur-generaal gedoodverfd. Maar dat
gemis blijkt toch zijn goede zijde te hebben, nl. dat er bij
de niet-specialiteiten de lust in komt om zich zelf op
de hoogte te stellen, zooals viel af te leiden uit de rede-
voeringen van de heeren Waller en van den Biesen, die
zich werkelijk veel moeite moeten hebben gegeven, om
zich een oordeel te kunnen vormen over de taak, die op
ons als koloniale mogendheid in Nederlandsch-Indië rust.
Dat bij die studie wel eens wordt misgetast is natuurlijk; de
heer van den Biesen betrad het, voor 'n mohamedaansch
land, als Indië gevaarlijk terrein van de bedevaarten naar
Mekka, welke niet toe te laten z. i. op den weg der
regeering zou liggen. Uit hetgeen de minister hem ant-
woordde, bleek gelukkig, dat de regeering ten dezen op-
zichte 'n meer praktisch standpunt inneemt.

Het «belangrijke» van de tweedaagsche discussie zat
'm echter in, wat ten opzichte van de financiële quaestie
door de heeren van Nierop, van Leeuwen en van Houten
werd in het midden gebracht. De eerste betoogde, met
het oog op eventuele koloniale leeningen, de noodzakelijk-
heid eener volledige regeling, waarbij de financiële zelf-
standigheid van Indië zou worden vastgesteld. De beide
andere sprekers verklaarden zich tegen den vorm, waar-
onder de hulpverschaffing aan Indië zal worden verleend,
en onthielden, niet overtuigd door de repliek van den
minister, hun stem aan het wetsontwerp betreffende de
maatregelen tot verhooging der economische ontwikkeling
van Indië. Beide sprekers bleken ook verklaarde tegen-
standers der «eereschuld-theorie» en de heer van Houten
wist zelfs op «overtuigende» wijze de onhoudbaarheid
dier theorie in het licht te stellen? Voor wien nog
niet overtuigd mocht zijn, raden wij de lezing der
Handelingen aan, om daartoe te wezen, hoe Indië
Nederland nog dankbaar behoort te lezen, dat dit zijn
schuld uit de batige saldo afstelt!

De hoofdzak is echter, dat indische begroting en
hulpverschaffing door het votum der beide Kamers kracht
van gewijsde hebben gekregen. Voor wie van bedoelde
hulpverschaffing zich nog geen juist denkbeeld hebben
weten te maken, ontleenen wij aan 's ministers uitlegging
in de zitting van Vrijdag jl., dat: naast consolidatie der
vlottende schuld, ad 40 millioen, komt de hulpverschaffing
tot een maximum van gelijk bedrag, waarvoor, telken
jare de beslissing der Staten-Generaal zal worden inge-
roepen, totdat het maximum is bereikt. De tweede 40
millioen zullen niet ten laste van Nederland, maar wel

halfbloed huisheer,» zeide mevrouw Goring, zoo gauw mogelijk
naar de voorgalerij teruglopend.» Die lui zijn nog erger dan
Inlanders, zij hebben zelden geld om voor het onderhoud
te kunnen zorgen, al zouden zij daartoe te vinden zijn; zij
doen nooit iets op tijd en zijn wanhopend dralend, lui en
ongemakkelijk.»

„Hoe komt dat toch? Men zou juist denken, dat de
kruising met engelsch bloed invloed ten goede moest hebben.»

„Het blijkt van niet. De Indo-Europeanen hebben ge-
woonlijk al de gebreken der twee rassen en geen van beider
deugden; ofschoon ik moet zeggen, dat ik hen niet dikwijls
bepaald slecht vind; zij schijnen geen durf genoeg te hebben
om misdadig te kunnen worden, maar ze zijn sluw en on-
betrouwbaar, en er zit geen ondernemingsgeest in. Men
zegt, dat zij van beter gehalte zijn, wanneer het engelsch
bloed van den kant van den vader is, maar ik weet niet
in hoeverre dit waar is en heb ook geen lust er onderzoe-
kingen naar te doen. Ik houd in het geheel niet van hen.
Ik stel een Inlander ver boven een halfbloed, en dat zegt
bij mij veel.»

„Nu, dan denk ik in het geheel niet over dit huis en
zal ik het andere maar moeten nemen.»

„Ik geloof, dat ge daar goed aan doet. Laat ons nu naar
de bazaar van den ouden Jahans gaan en zien wat hij voor
tweedehands kasten en tafels heeft. U kunt zeer goede, rieten
„stoelen en banken krijgen en die wil laten verven.”

„Wie is de oude Jahans? Een Inlander?» vroeg Selma
terwijl zij wegrede.
„Neen, het type van een halfbloed, maar een echte

degelijk ten laste van Indië komen. Jammer, echter dat ze aan Indië slechts bij mondjesmaat zullen worden verstrekt.

In de afgelopen week is Indië weer eens door engelsche dagbladen en correspondenten daarvan ter sprake gebracht, in verband met den russisch-japanschen oorlog. De engelsch-koloniale bladen, zooals laatstelijk nog de *Rangoon-Times* fantaseerden er lustig op los over de hulp, die Nederland in zijne kolonie aan Rusland zou bewijzen door 't niet zoo nauw te nemen met de plichten der neutraliteit. Nu deinde de tokiosche correspondent van de *Times*, zels redacteur van een „belangrijk blad“ te Tokio, zoo iets van nationale verontwaardiging aldaar over het door een „belangrijk blad“ verspreid gerucht, betreffende een ter beschikking stellen van de haven van Sabang aan de russische aspirant-zuidzeevloot door de nederlandse regering. Deze kon niet wel nalaten het onzinnige gerucht tegen te spreken, hetgeen ze dan ook deed, eerst door een communiqué aan het Nederlandsch Correspondentie-bureau, later bij monde van den minister Idenburg, naar aanleiding van eene desbetreffende, door den afgevaardigde van Nierop in de Eerste Kamer gezegde vraag.

Het gerucht is daárop reeds onzinnig, wijl Sabang, voor Japan eventueel een ideale haven als uitvalspoor voor eene actie in den Indischen Oceaan, in den rug gedekt door een betrekkelijk nauwe en lange straat, welke politie aan de handen van den bondgenoot best vertrouwd is, voor Rusland als invalspoor voor eene actie in de Chinesche zee zoo goed als geene, ja zelfs negatieve waarde zou hebben.

De Straat van Malakka zou, als de kortste, de aangegeven weg voor de russische vloot zijn, indien deze over eene zoo groote overmacht beschikken kon, dat zij dien langen doorgang zou kunnen forceeren. Maar daar is voor 't oogenblik helemaal geen klap op.

Wat ons betreft, meenen we hier te doen te hebben met eene poging van *particuliere* engelsche zijde om de openbare meening in Japan te bewerken tot eene actie tegen 'n bevreemde mogendheid, onder 't motief den Russen vóór te zijn op eene plaats, waar dezen in het minst niet denken te zullen komen.

Aan de *Telegraaf* werd, met 't oog op vorengenoemd gerucht, dat trouwens in Indië zelve door haar brusselsche correspondent onmiddellijk werd tegengesproken, in herinnering gebracht het bericht, voorkomende in een der eerste December-nummers van het *City-blad*, volgens hetwelk in den laatsten tijd vele schepen, geladen met Batavia vertrokken waren. De correspondent meende, dat dit bericht tot verkeerde conclusies mocht hebben geleid en achtte 'n scherp toezicht op die kolenscheepen noodig. Volgens een der laatste berichten, hetwelk meldde, dat een japansche kruiser reeds hebbende van Anjer bezien werd, zou Japan zich zelf reeds hebben aangezorgd bij dat toezicht 'n handje te helpen en zoo mogelijk de naderende coëliers op te vangen.

De jongstleden zaterdag gehouden buitengewone ministerraad wordt ook in verband gebracht met de quaestie der handhaving onzer neutraliteit in de indische wateren.

Hadden onze bestuurders in tijds ingezien, dat „la cologne van tien vloten“ en eene aan den eisch voldoende Indische vloot in het leven geroepen, dan zouden we de gebeurtenissen van het oogenblik heel wat juister onder de oogen zien, dan thans. Met dat al kan ook nu met 2 pantserscheepen, waarbij misschien nog de „Piet Hein“ en „de Ruyter“ komen, 5 kruisers, w. o. die giesie, onwe „Sumatra“ en 6 torpedobooten nog wel 't een en ander worden uitgericht, ter handhaving onzer onzijdigheid, waar die door belanghebbenden mocht worden bedreigd. Volgens ontvangen telegrammen hebben zich in 't nieuwe jaar reeds Japansche kruisers en torpedobooten in de buurt van Borneo vertoond.

Uit de Pers. Een woord van protest *Nieuwe Cour.* van 27 Dec. II. Opiumregie en opiumfabriek *Dagblad* van 29 Dec. II. Orang Betawie in de *Tijd*.

De heer O. M. Faace Schaeffer schreef in het avondnummer van de *Nieuwe Cour.* van den 27en Dec. II. een woord van protest naar aanleiding van het gesprokene door den heer van Kol in de vergadering van „Moederland en Koloniën“ van den 25en December II. De heer S. merkte o. a. het volgende op:

„Ik geloof, dat iedereen erkennen zal, dat gruwelen, die plaats gehad hebben en nog plaats hebben door de indische regering, ten strengste moesten worden tegengegaan.

Het gaat evenwel niet aan met mooie woorden en veel aplomb op een wijze, zooals de heer Van Kol dit gedaan heeft, alle ambtenaren ter zake te beschuldigen.

Wanneer ik met dezelfde zeggingskracht als de bedoelde woordvoerder geheel het tegenovergestelde beweerde had, zou ik ook een schijn van waarheid kunnen verkrijgen.

De zaak wordt thans door onzen humanen, eerlijken minister Idenburg streng ter hand genomen en onze groote Van Heutsz zal er voor zorgen, — daar ben ik zeker van, — dat schandelijke toestanden zullen ophouden. Thans zal het politiekorps met een groot aantal mannen worden uitgebreid, wél een bewijs, dat verbetering anders niet mogelijk wordt geoordeeld, juist wat de thans, door den heer van Kol beschuldigde ambtenaren, hebben beweerd.

Het is zoo gemakkelijk om, zooals de heer Van Kol deed, met veel aplomb en véél zeggingskracht beschuldigingen te uiten, en te roepen: „Waarom hebt gij allen vroeger, toen ge alles toch wist, niets openbaar gemaakt en zoondering der Regeering verbetering afgedwongen?“

De heer van Kol moge persoonlijk een man zijn, nobel, vèr staande boven elk gewoon mensch in denkwijze en

plichtsopvatting, — om anderen te beoordeelen, moet men zich niet op dit standpunt stellen of op dat van een idealist, maar op het standpunt van een gewoon mensch. Laat men zich desnoods op iets hooger standpunt stellen, dan eischt men nog niet, dat ambtenaren maar dadelijk ontslag vragen en zichzelf met hun gezin broodeloos maken, als zij niet de verbetering van de Regeering verkrijgen kunnen, welke zij noodig oordeelen.

Neen! een gewoon mensch blijft dan en hij tracht zoover hij daartoe in de mogelijkheid is, toch te verbeteren. En allen zijn gewone menschen! Een enkele mag dan eens met Multatuli zeggen: „Geen verbetering, dan liever heengaan,“ — de mensch in het algemeen doet dat niet en zal dit nimmer doen. Daarom zijn ze niet schuldig, neen! ze zijn en blijven altijd menschen en geen idealisten.

Ik wensch den heer Van Kol evenals den heer Kookmaaker wel openlijk te bevelen voor hun strijd in woord en geschrift tegen mishandelenden, die iedereen streng moet laken en waartegen de Indische regering al lang maatregelen had moeten nemen, doch mijn protest tegen 's heren Van Kol's houding ter vergadering der vereeniging „Moederland en Koloniën“ acht ik alleszins gerechtvaardigd en noodig.

Het nu ter ziele gegaan *Dagblad*, hetwelk wij de eer moeten nageven, vooral in de latere jaren met belangstelling de koloniale politiek van den dag te hebben gevolgd, bevatte nog in een zijner laatste nummers, van den 29sten December II., een zeer caustische tegenspraak van het kortelings door het *Bat. Nbl.* medegedeeld bericht, dat er belangrijke veranderingen, in het bijzonder wat de algemeene leiding en het beheer der opiumfabriek betreft, op til zouden zijn — en voorts, dat met den bestaanden, verkeerd toestand bij dat bedrijf zal worden gebroken, respectievelijk een technicus, in stede van een chemicus, zooals tot dusver, aan het hoofd der Gouvernementsfabriek zal worden gesteld.

Het blad schreef naar aanleiding hiervan 't volgende: „Tusschen de regels door stond er in dit bericht te lezen, dat aan den thans hier te lande, met verlof toevoeden stoom- en werktuigkundigen ingenieur, chef van het bedrijf aan genoemde fabriek, in verband met voormelde reorganisatie, het opperbeheer van dien tak van dienst zal worden opgedragen.

In staat als wij zijn, om ten deze uit de beste bron te putten, kunnen wij mededeelen, dat er, betreffende eventuele wijzigingen in de organisatie van het opiumbedrijf, nog niet eens plannen in embryo bij de regering in Indië bestaan en vage „on-dits“ nopens dit belang, hebben waarschijnlijk de Indische pers tot die uiterst voorbarige mededeelingen, als hierboven aangeduid, verleid.

Ten slotte moet als van allen grond ontbloot worden beschouwd een, in verband met die mededeelingen, ontsaan gerucht, als zoude het in de bedoeling van de Indische regering en in het verlangen van den betrokken werktuigkundigen ingenieur liggen, dat laatstgenoemde met het beheer der opiumfabriek te Batavia zal worden belast.

Waar een koninklijk besluit van recenten datum en haar Batavia'sche correspondent, Orang Betawie, zich over een zelfde onderwerp in geheel verschillende zin uitlaten, heeld *De Tijd* in het bijkeer op haren correspondent, in zijn jongsten brief deelde O. B. pertinent mede, dat met 1 Januari 1905 de bijdrage der civiele ambtenaren aan het pensioenfonds tot 3 procent zou worden verhoogd, terwijl toch uit een hier eenige dagen te voren afgekondigd koninklijk besluit bleek, dat die bijdrage op 2 procent blijft vastgesteld.

Curiosum. 't Laatste snuifje! We hebben behalve Australiërs en Duitschers, nu nog de Franschen als mede-eigenaars op Nieuw-Guinea gekregen. De *Nieuwe* wist onlangs te berichten van iets, dat in Fransch Nieuw-Guinea moet zijn voorgevallen.

De „negers te Menelik“ van 't *Aty. Htbl.* zullen ons misschien weten te vertellen, waar Marianne zich precies in het land der Papoeas heeft genesteld.

Indische Kunstnijverheid.

Onder bovenstaanden titel schrijft de „Nieuwe Rotterdamse Courant“ van 31 December j.l., in haar rubriek „Letteren en Kunst“ het volgende:

„In het tentoonstellingslokaal „Boeatan“ te 's Gravenhage zijn in den laatsten tijd weder merkwaardige dingen aangekomen. Dat is nu eenmaal het karakteristieke van deze inrichting, het komt en het gaat, en soms vindt je er dingen, die je er helemaal niet verwacht zoudt hebben, uit afgelegen deelen van onzer Archipel. Daar is bijv. een groote bezending uit Zuid-Timor met een aantal mooi besneden bamboe-kokers, die op een enkele na reeds verkocht zijn, fenne en geestige versieringen, scherp zwart op helgeel bamboe. Een aantal katoenen doeken met het op Timor geliefde ikat procedé versierd en waarbij zorgvuldig opgegeven is in welk landschap ze vervaardigd zijn. Een er van is bijzonder merkwaardig. Met de studie der Timoreesche ornamentiek der laatste jaren is aan het licht gekomen, hoe het Oost-Timoreesche suijwerk, het weefsel en vlechtwerk van Zuid-Timor in ornament soms een verrassende gelijkheid toont met dat der Dajak's op Borneo. Deze doek, echt Timoreesch-stemmig en door kleine bruine en breede blauwe banen verdeeld, komt dit geveel versterken; in de blauwe banen bevinden zich groote, vierkante vlakken, opgebouwd uit spiralen en die sterk herinneren aan de Dajak'sche vlechtpatronen door het Koloniaal Museum en later door Loebèr gepubliceerd.

— nu logeert zij bij ons — wij zullen U wel waarschijnlijk als 't gezonden kan worden.

„Welken naam zeide U? vroeg de oude man met een diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

„Vereker — mevrouw Paul Vereker,“ antwoordde de diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

Jahans stond Selma met open mond aan te staan nauwelijks waren de dames weggeden, of hij keerde tot zijn zoon: „Hebben julli 't gehoord? vroeg hij achtig, „zij zeide Vereker!“ en Paul ook! Norman, „zou Una's zoon teruggekomen zijn? Dat moeten wij zien uit te vinden!

„Och kom, U bent gek!“ zeide Norman Jahans lachend. „Dat zullen wij eens zien!“ herhaalde Jahans opgevoerd en zonder acht te slaan op het onerbiedige gezegde, hij zijn hoofd op en keerde zijn zoon den rug toe, hij dacht uit het verledene warrelden hem door het want de plotseling opgekomen verandering, naar Indië kon zijn teruggekeerd, riep allerlei oude neringen bij hem wakker. Zijn vrouw was reeds sinds gestorven, maar de oude man miste haar nog altijd, dan hij zelf wel wist, en haar groote liefde voor hun kleinkind stond hem nu weer levendig voor den geest. Hij had een onweerstaanbare behoefte om zich te vergewissen 't werkelijk dezelfde Paul Vereker zou zijn, en met onwilkskracht liep hij er af en den stoffigen weg op, maar zijn ouderdom en zijn zessende slouf die toelieten, was hij de poort van het zedingshuis had bereikt, was hij noodzaak hield tegen een der pilaren van den

— nu logeert zij bij ons — wij zullen U wel waarschijnlijk als 't gezonden kan worden.

„Welken naam zeide U? vroeg de oude man met een diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

„Vereker — mevrouw Paul Vereker,“ antwoordde de diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

Jahans stond Selma met open mond aan te staan nauwelijks waren de dames weggeden, of hij keerde tot zijn zoon: „Hebben julli 't gehoord? vroeg hij achtig, „zij zeide Vereker!“ en Paul ook! Norman, „zou Una's zoon teruggekomen zijn? Dat moeten wij zien uit te vinden!

„Och kom, U bent gek!“ zeide Norman Jahans lachend. „Dat zullen wij eens zien!“ herhaalde Jahans opgevoerd en zonder acht te slaan op het onerbiedige gezegde, hij zijn hoofd op en keerde zijn zoon den rug toe, hij dacht uit het verledene warrelden hem door het want de plotseling opgekomen verandering, naar Indië kon zijn teruggekeerd, riep allerlei oude neringen bij hem wakker. Zijn vrouw was reeds sinds gestorven, maar de oude man miste haar nog altijd, dan hij zelf wel wist, en haar groote liefde voor hun kleinkind stond hem nu weer levendig voor den geest. Hij had een onweerstaanbare behoefte om zich te vergewissen 't werkelijk dezelfde Paul Vereker zou zijn, en met onwilkskracht liep hij er af en den stoffigen weg op, maar zijn ouderdom en zijn zessende slouf die toelieten, was hij de poort van het zedingshuis had bereikt, was hij noodzaak hield tegen een der pilaren van den

— nu logeert zij bij ons — wij zullen U wel waarschijnlijk als 't gezonden kan worden.

„Welken naam zeide U? vroeg de oude man met een diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

„Vereker — mevrouw Paul Vereker,“ antwoordde de diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

Jahans stond Selma met open mond aan te staan nauwelijks waren de dames weggeden, of hij keerde tot zijn zoon: „Hebben julli 't gehoord? vroeg hij achtig, „zij zeide Vereker!“ en Paul ook! Norman, „zou Una's zoon teruggekomen zijn? Dat moeten wij zien uit te vinden!

„Och kom, U bent gek!“ zeide Norman Jahans lachend. „Dat zullen wij eens zien!“ herhaalde Jahans opgevoerd en zonder acht te slaan op het onerbiedige gezegde, hij zijn hoofd op en keerde zijn zoon den rug toe, hij dacht uit het verledene warrelden hem door het want de plotseling opgekomen verandering, naar Indië kon zijn teruggekeerd, riep allerlei oude neringen bij hem wakker. Zijn vrouw was reeds sinds gestorven, maar de oude man miste haar nog altijd, dan hij zelf wel wist, en haar groote liefde voor hun kleinkind stond hem nu weer levendig voor den geest. Hij had een onweerstaanbare behoefte om zich te vergewissen 't werkelijk dezelfde Paul Vereker zou zijn, en met onwilkskracht liep hij er af en den stoffigen weg op, maar zijn ouderdom en zijn zessende slouf die toelieten, was hij de poort van het zedingshuis had bereikt, was hij noodzaak hield tegen een der pilaren van den

— nu logeert zij bij ons — wij zullen U wel waarschijnlijk als 't gezonden kan worden.

„Welken naam zeide U? vroeg de oude man met een diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

„Vereker — mevrouw Paul Vereker,“ antwoordde de diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

Jahans stond Selma met open mond aan te staan nauwelijks waren de dames weggeden, of hij keerde tot zijn zoon: „Hebben julli 't gehoord? vroeg hij achtig, „zij zeide Vereker!“ en Paul ook! Norman, „zou Una's zoon teruggekomen zijn? Dat moeten wij zien uit te vinden!

„Och kom, U bent gek!“ zeide Norman Jahans lachend. „Dat zullen wij eens zien!“ herhaalde Jahans opgevoerd en zonder acht te slaan op het onerbiedige gezegde, hij zijn hoofd op en keerde zijn zoon den rug toe, hij dacht uit het verledene warrelden hem door het want de plotseling opgekomen verandering, naar Indië kon zijn teruggekeerd, riep allerlei oude neringen bij hem wakker. Zijn vrouw was reeds sinds gestorven, maar de oude man miste haar nog altijd, dan hij zelf wel wist, en haar groote liefde voor hun kleinkind stond hem nu weer levendig voor den geest. Hij had een onweerstaanbare behoefte om zich te vergewissen 't werkelijk dezelfde Paul Vereker zou zijn, en met onwilkskracht liep hij er af en den stoffigen weg op, maar zijn ouderdom en zijn zessende slouf die toelieten, was hij de poort van het zedingshuis had bereikt, was hij noodzaak hield tegen een der pilaren van den

Een der slimoet's ziet er bedenkelijk nieuw uit; schrilte, lichte kleuren zijn tegen elkaar gezet en doen denken aan een zeer gewaagde poging, het Timor-weefsel te „verbeteren“.

Bij deze bezending is ook interessant kralenwerk. Inderdij heeft Salomon Müller hiervan kostelijke stalen meegebracht, doch later is dit op den achtergrond geraakt. Latere onderzoekers hebben ons er zoo weinig van verteld en meegebracht, dat het allen schijn had, alsof dit mooie werk verdwenen was en zoo doet het aangenaam aan, o. a. deze kleine kokerjes terug te vinden, met veel lichte kleuren en mooi doortjes ornament, in heel fijn kralenwerk uitgevoerd.

Onder het Javaansche koperwerk is ditmaal een stuk, dat bijzonder belangstelling verdient. Een Indische vrucht met wat bladen aan den omgebogen steel in geelkoper gegoten. Het is een goed gestileerd voorwerp geworpen, waarbij het mooi van het natuurmotief behouden is gebleven, terwijl het eiselewerk het ornamentale karakter vergroot. Scherp onderscheidt zich dit voorwerp van de andere; dit is nu eens een echt stuk gietwerk, waarbij van de mooie techniek is geprofitteerd en het heeft den schijn, alsof het met groote liefde en zorg bewerkt is.

Van de Sangir-eilanden weefsel, waarvan een stuk de goede eigenschappen der oude weefsels vertoont. Een bijzonder mooi ornament op bruin fond met zwarte draden ingeweven; vooral dit diepe zwart met blauwigen weerschiin hebben we in lang niet gezien.

De weefselcollectie is overigens uitstekend voorzien en van heel wat weefcentra treffen wij er stukken aan. Evenzoo houtsnij-, vlecht- en aardewerk.

Niet van belang ontbreekt is het te hooren, dat men over de financiële resultaten en den verkoop zeer tevreden kan zijn en het eerste jaar een voordeel is geweest. Dit verrast te meer, daar „Boeatan“ onder ongunstige omstandigheden heeft moeten werken. Heel veel is van de Indische kunstnijverheid niet bekend, vooral ook niet wat de prijzen betreft, en niet ieder in Indië heeft lust en kennis om voor „Boeatan“ in te kopen. En zoo is er naast veel moois ook veel overgehouden, dat in prijs of bewerking ongeschikt was en onder de schadeposten kan gesteld worden.

De raad van beheer en de directrice hebben dus alle redenen om tevreden te zijn; ze hebben bewezen, dat het alleszins mogelijk is voor: goede stalen van Indische kunstnijverheid een loonend afzetgebied te vinden.

De deskundige opmerkingen van den berichtgever zeer op prijs stellend, kunnen wij echter den aanhef der voorlaatste alinea niet geheel onderschrijven. Wél zijn wij het volkomen met hem eens, dat de raad van beheer en de directrice en, (voegen wij er bij) ook de verschillende andere personen, die met onverdroten ijver en toewijding hulp verleenden — tevreden kunnen zijn over de resultaten van hun arbeid gedurende het afgelopen jaar, want de algemeene belangstelling voor de Indische huishuylt en Kunstnijverheid is *gestadig toegenomen*, hetgeen het best aan de stemming en de uitlatingen der bezoekers van „Boeatan“ is waar te nemen, terwijl tevens uit de correspondentie met Indië blijkt, hoe ook daar de bevordering van het Inlandsch handwerk meer en meer ter harte genomen wordt; maar uit een *financieel* oogpunt is toch het jaar 1904 voor de exploitatie nog niet bepaald „voordeelig“ (winstgevend) te noemen; daartoe moet eerst de omzet, „vooral in het groot“ nog heel wat ruimer worden, en hiervoor zullen niet alleen uitbreiding van het tegenwoordig bedrijfskapitaal, maar ook een langduriger werkzaam zijn, onder onverpoosden steun, zoowel van de Nederlandsche als van de Indische regering met hare Europeesche en Inlandsche ambtenaren van Binnenlandsch Bestuur, noodzakelijk zijn. Wél is ook de verkoop in „Boeatan“, gelijken tred houdend met den vergelden aanvoer uit Indië, *gestadig toegenomen*, en is daardoor wel bewezen: „dat het alleszins mogelijk is voor goede stalen van Indische Kunstnijverheid een loonend afzetgebied te vinden“, maar zooals ook terecht werd opgemerkt: „heeft „Boeatan“ onder ongunstige omstandigheden moeten werken“, hetgeen in de eerste tijden nog wel het geval zal blijven, zoolang de toevoer uit onzen uitgestrekte Indischen Archipel nog grootendeels proefzendingen zijn, waaronder natuurlijk meestal eenige schadeposten, en zoolang nog niet vast gerekend kan worden op een stipte uitvoering van de bestellingen, aangevraagd te goegezonden monsters samen met duidelijk aangegeven kleine wijzigingen gedaan. Was dit niet zoo dan zou immers de groot- en kleinhandel zich reeds, sedert lang gretig meester gemaakt hebben van de producten der Indische huishuylt en kunstnijverheid; de verre, die „Boeatan“ op zich genomen heeft is, wel verre van een concurrent voor dien handel te zijn — zooals wel eens door onwetenden wordt gemeend — juist om voor die Indische artikelen den weg tot den algemeenen handel te banen. Met dit doel voor oog, hoopt zij nog zoolang te kunnen werken als noodig zal blijken te zijn, maar zij behoef om te kunnen slagen, behalve de medewerking van dien handel zelf, ook die van alle belangstellenden in de Indische Kunstnijverheid en in het welzijn der Inlanders. Dat het aantal diër belangstellenden zoowel in West- als in Oost-Indië *toeneemt*, kunnen daarentegen de truwe bezoekers van „Boeatan“ uit het daar ten toongestelde en te koop aangeboden waarnemen. De verscheidenheid der voorwerpen, ook wat herkomst betreft, wordt bij den dag grooter.

Van de laatst aangekomen stukken wij heden slechts: een paar tafeltjes en een etagère door

de leerlingen der ambachtschool te Paramaribo vervaardigd, welke uitstekend voldoen aan het doel: fraaiheid der tot meubels verwerkte Surinaamsche houtsoorten duidelijk aan te toonen, maar die wat de versiering betreft, zoo mogelijk, liever in een eenigszins West-Indisch karakter zouden wenschelijk en een bijzonder fraaie kris, ons toegezonden door belangstellende zorgen van Dr. Groneman, wiens afgewasteerde, deskundige beschrijving wij hier volgen:

De kēris, doewoeng of wangkingan, sangkēlat.

Dit wapen heeft den vorm (dapoer), sangkēlat of 13 bochten of loeq's, en 't pamor-motief: wol bēras woetah.

De prabot's of versieringen zijn, van de basis af, boven, naar de punt of poetjoeq:

a. aan de gāndjā, die van onderen gezien den vorm van een tjetjaq (huishagedis) zonder pooten heeft, van voren naar achteren:

1. de ēndas tjetjaq (tjetjaq-kop), 't dikke voorstuk;

2. de kēpēt oerang, de staart of 't achterendeel b. aan de wilah of kling zelf, boven de gāndjā;

3. de gāndjā, 't dikke onderste gedeelte aan voorkant, boven de ēndas tjetjaq, en daaraan,

4. drie schuin naar buiten en beneden gericht steeksels, waarvan de onderste djaloe mēmēt (als hanespoor) heet, en de beide volgende lambē gāndjā of olifants-lippen vertegenwoordigen. Om de bovenste krult zich, als een katjang bloesem:

5. de olifantsnuit, die om dien vorm kēmbē katjang genoemd wordt.

6. Achter de gāndjā is de pēdjētān of blē bāngan een inderking als door 't knippen tusschen duim en vinger (pēdjēt) gevormd. Zij wordt ook blē bāngan (vijver- of waterkom) genoemd. Er is een enkele kērisvorm, die deze inderking mist: dapoer Sēpang.

7. Naar boven gaat deze pēdjētān over in een gelijde gleuf, de voorste van de beide sogoqān voor de dādā of ada ada of ruggegraat (kam of omlijning van de kling) omhoog loopt, evenals de achterste sogoqān langs de achterzijde van die kam (sogō ngādjāng ngarēp) en (s.wingking) of bō.

8. 't Dal langs den achterrand of wal van de genoemde sogoqān heet srawējan en de buiten liggende achterrand van de wilah is de sōngō (randā is een weduwe maar r. noenoet b.v. een die ontrooft is), ēn grēnēng en nog ēn r. noenoet.

9. Boven de pēdjētān loopt naar een andere vóór langs de voorste sogoqān naar boven, de wānē (naar een klein schaaldier, wier voorste of buitenste goēsēn, en wier achterrand tikēlālis (wenkbrauw) genoemd wordt. Ook buiten- of achterrand van de srawējan heet goēsēn. (Goēsēn is iets als 't tandvlees).

't Oosterse gedeelte van de dādā, tot aan den rand van den pēdjētān noemt men gēnoeq.

De beide scherpe randen van 't wapen zijn of landēp. 't Onderste gedeelte van de kling, op basis, boven de gāndjā, noemt men het lichaam 't wapen: de awāq-awāq.

't Pamor bēras woetah (gestorte rijstkorrel) in dit wapen gevormd geworden door 48 zijden omgerekend de 8 laagjes (vier aan elke zijde van staalkern) van de pamor tēpi, de omlijstende rand. Dat nikkel heeft ongeveer een halven gulden per Ware daarvoor 't veel zwakkere, minder heldere, maar z.g. „echte“ pamor (meteorijzer) gebruikt worden, dan zoo dat minstens f 16 of f 20 meer kosten hebben.

Zonder bekleding kost dit wapen nu f 30, men bedenkt, dat 4 menschen daaraan van 20 dagen, stel 25 dagen gewerkt hebben, en dat f 30 meer dan de helft aan inkoop van staal, houtskolen, en arsenicum enz. en voor 't onvermijdelijk offer (sādjēn) besteed zijn, dan is dat nog 50 centen als dagloon per man.

En 25 dagen is minder dan 't gemiddelde. Voor verdere bijzonderheden, zie de opstellen die verschijnen in 't Internationales Archiv für Ethnographie.

De bekleding van dezen sangkēlat of kēris, de oekiran of 't gevormde, van kajoe kōning (hout van een boomvermist jasmijnsoort) z.g. rood-kēmōening hout. Kajoe of kajō kēmōening abang. Hij is gesneden in den stilering onherkenbaar geworden van een mooie lijke figuur. De beide draai ingesneden gedeelten voorvlechte heeten daarom patras. Bij Solo'sche rān's vertegenwoordigt een klein puntje boven den der bovenste patras, de punt van de ikat, den doek, dien de Solo-Javanen over 't voorhoofd beneden afhangend dragen, koentjerk. Deze joesche oekiran heeft dat kenmerk niet.

De ring (van verguld zilver, zonder juweelen) de oekiran wordt daarom mēndaq toes tē genoemd, de vorm van deze mēndaq: mēntā, 2, de scheede, gāndā of saroengāng (ook wrāngkā of rāngkā) is gedeeltelijk 't door 't scheidende bedekte gedeelte van mindihout, de

— nu logeert zij bij ons — wij zullen U wel waarschijnlijk als 't gezonden kan worden.

„Welken naam zeide U? vroeg de oude man met een diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

„Vereker — mevrouw Paul Vereker,“ antwoordde de diepogende blik op haar aangezwaaiden haren.

Jahans stond Selma met open mond aan te staan nauwelijks waren de dames weggeden, of hij keerde tot zijn zoon: „Hebben julli 't gehoord? vroeg hij achtig, „zij zeide Vereker!“ en Paul ook! Norman, „zou Una's zoon teruggekomen zijn? Dat moeten wij zien uit te vinden!

„Och kom, U bent gek!“ zeide Norman Jahans lachend. „Dat zullen wij eens zien!“ herhaalde Jahans opgevoerd en zonder acht te slaan op het onerbiedige gezegde, hij zijn hoofd op en keerde zijn zoon den rug toe, hij dacht uit het verledene warrelden hem door het want de plotseling opgekomen verandering, naar Indië kon zijn teruggekeerd, riep allerlei oude neringen bij hem wakker. Zijn vrouw was reeds sinds gestorven, maar de oude man miste haar nog altijd, dan hij zelf wel wist, en haar groote liefde voor hun kleinkind stond hem nu weer levendig voor den geest. Hij had een onweerstaanbare behoefte om zich te vergewissen 't werkelijk dezelfde Paul Vereker zou zijn, en met onwilkskracht liep hij er af en den stoffigen weg op, maar zijn ouderdom en zijn zessende slouf die toelieten, was hij de poort van het zedingshuis had bereikt, was hij noodzaak hield tegen een der pilaren van den

factotum hier.

Hij koopt alle oude dingen op van iedereen, die weggaat; verkoopt het beste daarvan weer aan nieuwgekomenen en houdt dan publieke veiling van den afval voor de Inlanders. Ik vond hem heel geschikt, toen ik hier kwam en heb uit zijn prullenhoop heel aardige dingen gehaald, mooi chineesch porcelien en oud koper, dat er reeds jaren lang gelegen moet hebben. Hij wist nauwelijks, dat hij ze had en kende er de waarde volstrekt niet van. De man wordt oud en doet zelf niet veel meer; ik geloof, dat zijn twee zoons de zaak nu grootdeels drijven. Kijk eens, hoe zonderling zij dat doen. Ik begrijp niet, hoe zij zó eigenlijk ooit iets tot stand kunnen brengen — zonder een greintje orde of regelmaat.

Ze waren een erf opgereden, dat door aarden wallen omgeven en geheel met onkruid begroeid was, en waarop een huis met rieten dak stond, opgepropt met allerlei meubels. Toen wien zag men hoopen gebroken tafels, stoelen zonder pooten, wielen van rijtuigen enbergen van oud ijzer, petroleum-blikken en pakkisten, in een der uthoeken stond een man in wijd bruin pak, met een grooten kurken hoed op, dit huisraad te veilen voor een groepje inlanders; in de voorkamer van den winkel zat een ander persoon aan een walgelende tafel op grof geel papier te tekeningen te maken en een oude man liep strompelend, met gebogen rug, op een dikken bamboe-stok steunend, van den een naar den ander.

De heer Jahans was ook vóór zijn tijd, alleen zijn knevel scheen het geheim der zwarte jeugd te bezitten, want die was nog even lang, en zwam in giemend als ten tijde, toen zijn vrouw in de voorgalerij van hun eigen woning zoo tegen hem te keer ging over de toekomst van hun kleinzoon; maar zijn hoofdhaar bleek geheel grijs en er scharsch te zijn, toen hij zijn hoed afnam voor de beide dames, die uit het keu-

rige rijtuigje stapten.

„Goede morgen, mijnheer Jahans“, zeide mevrouw Goring vriendelijk „ik kom U een nieuwe klant brengen. Deze dame en haar man zijn pas uit Engeland gekomen en zij hebben eenige meubels noodig.“

Jahans knikte goedig. „Alles wat ik heb, kunt U zien,“ zeide hij naar het gebouw toe schuiflend. Er is een mooie, draaiende kapspiegel, heel goedkoop, die de vrouw van kolonel Todd ons liet om te verkoopen.“

„Hoe grappig om bij het inkoop van huisraad, met een kapspiegel te beginnen!“ fluisterende Selma, die dit erg gemakkelijk vond.

„Kom eens hier — Norman,“ riep Jahans zijn zoon, den schrijver in de voorgalerij, toe. „Sta toch eens op en help deze dames. Je doet niets anders dan maar altijd schrijven en schrijven — wat ben je toch langzaam!“

„Wat praat U toch!“ antwoordde Norman zijn vader knorrig, terwijl hij zijne papieren op zijde schoof; doch dadelijk daarop wendde hij zich onnoozel glimlachend tot de klanten. Hij was zeer opzichtig uitgedost in een groot geruit, katoenen pak, met helgele schoenen en een vuurrood das. Hij rook erg naar muskele en droeg ringen, versierd met bloedkorallen aan zijn middelvingers. Hij bracht de dames naar de velgelanden, stoffige vertrekken en toonde haar teakhouten kasten, plompe stoelen met breede rieten zittingen en tafels van allerlei vorm en afmeting. Hij praatte onophoudelijk, met een vreemde tongval, totdat mevrouw Goring en Selma enkele stukken, die er nog tamelijk goed uitzagen, hadden gekozen en zich hadden laten overhalen, in den kapspiegel te nemen. Tot Selma's groote verbazing bood mevrouw Goring veel lagere prijzen voor het huisraad, dan de jonge Jahans evenwel had en nog meer verbaasd was zij, toen deze haar zonder tegenwerping liet afdingen, slechts toegevend

Kunstsalon

W. H. Idzerda

31 Laan van Meerdervoort 31

DEN HAAG

Tentoonstelling Fotografieën

dagelijks geopend van 10—4 uur

Portretten

uitsluitend uitgevoerd in onveranderlijken

kool- en gomodruk

glimlachend, alsof hij wilde te kennen geven, dat hij veel te goedgevoerd om moeilijkheden te maken. Toen zij weer in de voorgalerij kwamen, ontmoeten zij daar den heer Jahans met zijn anderen zoon, die juist klaar was gekomen met de verkoop van denouden rommel. Dit jongensche was bijna het evenbeeld van zijn broeder Norman, doch zag er een paar jaren jonger uit en droeg den naam van Ulick.

„Wij hebben gevonden, wat wij noodig hadden, mijnheer Jahans,“ zeide mevrouw Goring. „Uw zoon heeft ons wel alles laten zien. U moet het uitgezochte nog maar zoolang bewaren, totdat mevrouw Vereker in haar huis trekt

(Wordt vervolgd)

ADVERTENTIËN.

Voor elke afwijking van den normalen haargroei wende men zich om **kosteloos advies** tot den Hofkapper

Justman Jacob

Korte Poten 40, 's-Gravenhage.

PENSION

Koningsplein 6, 's-Gravenhage.
Gemeubileerde Apartementen te huur met of zonder pension, per maand, per week of per dag.

W. H. C. Th. SASSE

Français. Méthode Berlitz.

Leçons de choses. Lectures intuitives. Lecture de journaux, Etude de pièces de théâtre. **BINCKHORSTSTRAAT 124.**

Electro-Medische toestellen

overeenkomstig het systeem van Prof. KORSCHOLT en Dr. VON ALIMONDA. Genezen spoedigst indische kwalen, zenuwziekten, verlamming, enz. enz.

Verkrijgbaar Van Brakelstraat 57. **Massa getuigschriften.**

Polikliniek

voor Ziekten der Urinewegen en Geslachts Organen.

Dr. B. SWAAB Arts,

Kloveniersburgwal 41, Amsterdam.

NEDERLANDSCH-INDISCH ADMINISTRATIE-KANTOOR EN HULPBANK
10, KORTENAERKADE 10, 'S-GRAVENHAGE

tegenover het Koninklijk Staldepartement.

Credieten op korten en langen termijn met of zonder Levensverzekering.

BILLIJKE VOORWAARDEN.

F. C. Zechner,

Commissionair in Effecten

ELANDSTRAAT 8,

Den Haag.

Telefoon Intere. 1826.

KANTOOR 9-3 UUR.

Zutphen.

Verwijzende naar de mededeeling, voorkomende in **Het Koloniaal Weekblad** van 19 November 1903, vestigt het bestuur der Afd. ZUTPHEN e. o. van "OOST EN WEST" de aandacht op die plaats, als **bijzonder geschikt voor de opvoeding van kinderen**, zoo jongens als meisjes, die met dat doel naar Europa worden gezonden. Goed en goedkoop onderwijs, geschikte gelegenheid tot opname bij families. Desverlangd toezicht door het Afdelingsbestuur, waarvan:

Generaal TH. J. A. VAN ZIJLL DE JONG,

Huize Baank bij Zutphen, Voorzitter;

A. WALLAND,

Rozenhoflaan te Zutphen, Secretaris

Bij de Uitgevers-Maatschappij **HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG** te 's-Gravenhage is verkrijgbaar:

AANTEEKENBOEK

voor betaalbaar gestelde

COUPONS en DIVIDENDBEWIJZEN.

Prijs 40 cent.

Het Weekblad voor Incourante Fondsen van BROEKMAN en HONDERS schreef hierover:

Door de Uitgevers-Maatschappij "Het Gemeenschappelijk Belang" is uitgegeven een "Aanteekenboek" voor betaalbaar gestelde Coupons en Dividendbewijzen, waarin de bladzijden per maand, Januari-December, volgen, met 8 hoofden ter invulling van de benaming der effecten, nominaal bedrag der stukken enz., alles tusschen staande lijnen. Voor verschillende aantekeningen van effectenbezit is zulk een register zeker nuttig en de prijs van f 0,40 wel waard.

Hofleverancier van H. M. de Koningin.

Hofleverancier van H. M. de Koningin-Moeder

Brandstoffenhandel
C. AANDEWIEL

KANTOOR

Sumatrastraat 145

Telefoon 1427

'S-GRAVENHAGE.

FILIAAL

Badhuisstraat 103

Telefoon 2864

SCHEVENINGEN.

Kostleerlingen.

Een gepens. leeraar in den Haag, werkzaam geweest in Ned. en in Indië, is bereid in zijn gezin op te nemen, één of twee jongens of meisjes, voor wie een aangenaam tehuis en voor zooverre noodig, toezicht op en hulp bij de studie wordt verlangd.

Br. fr. letter T bij de boekhandelaren VAN DER HAAR & VAN KETEL, Prins Hendrikstraat 138.

18 à 20 pCt.

De naaml. vennootschap Verbruiksvereniging

INSULINDE,

2e Schuifstr. no. 1,

verkoopt à contant

KRUIDENIERSWAREN en

COMESTIBLES 18 à 20 pCt.

beneden de gewone winkelprijzen.

Vraagt prijscourant.

Pension Büchner.

Laan van Meerdervoor 8, hoek PERPONCHERSTRAAT Den Haag.

Logies te verkrijgen per maand, per week en per dag. Volledige Badinrichting in huis.

OUDE en INDISCHE BRILLANTEN

worden tegen marktprijs ingekocht door

N. BLOM,

in Goud, Zilver en Edelmetalen,

Amsterdam, N. Heerengracht 9.

Ook aan huis te ontbieden.

De Firma TER MARSCH & Co.
Hofleveranciers te ROTTERDAM

levert, onder nevensstaand Fabrieksmerk, uitsluitend prima kwaliteit

Vleeschwaren, Soepen, Sausen, Hammen, ENZ., ENZ.

Vraagt uitgebreide Prijscourant voor Export of Binnenland.

Eerste Nederlandsche Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit.

Hoofdkantoor 's-Gravenhage, KNEUTERDIJK 11.

Directeuren: Jhr. Mr. W. SIX, Mr. H. GOEMAN BORGESIOUS en Mr. Dr. W. P. J. BOK.

Adjunct-Directeur: P. DEURINK.

Sluit Levensverzekeringen in alle vormen, Weduwpensioenen, Studiebeurzen, dadelijk ingaande en uitgestelde Lijfrenten.

Spaar- en Levensverzekeringen zonder geneeskundig onderzoek. Levensverzekeringen met staking van Premiebetaling bij intredende Invaliditeit. Invaliditeits-Pensioenen, gecombineerd met ouderdomspensioenen.

Bijkantoren te: AMSTERDAM, ROTTERDAM, GRONINGEN, DORDRECHT BRUSSEL, SOERABAJA en PARAMARIBO.

's-Gravenhaagsche Crediet-Vereeniging
en
Depositokas

Den Haag — Buitenhof 46.

Waarborgkapitaal en Reserve **f 400.000.**

Directie: Mr. I. B. VAN BERCKEL — J. L. DIETZ.

Commissiehandel in Effecten en Coupons. Credieten tegen persoonlijk of zakelijk onderpand. Verhuurt Safes in den brandvrijen kelder. Plaats gelden à deposito, in chèquerkening, in de spaarkas.

Correspondent van de Ned. Ind. Es-compto-Maatschappij. Betaalt hare Wissels uit. Fourneert tegen zeer voordeelige koersen Traités op de belangrijke plaatsen in Ned. Indië.

Verstrekt alle gewenschte inlichtingen. **Kantoor-tijd 9-3 uur.**

Pierre Vos,
CUISINIER
v. Galenstraat 30.
DINERS
in alle prijzen.

Hoogste Waarde
voor Oude en Indische Brillanten
Goud, Zilver en Platina.
MAGAZIJN van
Gouden, Zilveren en Juweelen
voorwerpen.
S. SCHUIJER,
Korte Poten 44, Den Haag.
Inkoop en Ruil.

Eduard Pelger,
MAGAZIJN VAN
HEERENHOEDEN en PELTERIJEN
Prinsestraat 39,
'S-GRAVENHAGE.

A. A. KNUIJVER & ZONEN,
Hofleveranciers
van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder.
Gedempte Raamstraat 11-12,
'S-GRAVENHAGE.

Ned. Fabrik van
Banieren, Vaandels, Militaire Borduurwerken.
Inrichting voor 't borduren van
Lambrequins, Stoelzittingen, enz.
Uitgebreide Weverij en Passementfabriek
voor de vervaardiging van Franjes, Embrasses en Agrementen in solide kwaliteit en iedere verlangde kleur.
CONCURREERENDE PRIJZEN.

"Arnhem" Levensverzekering-Maatschappij
"ARNHEM".

Directie: Th. LIEFRINCK, P. A. BOONE.

Generaal-Inspecteur: C. A. VAN DER HUUCHT, te 's-Gravenhage.

Inspecteurs: H. N. STAKMAN te 's-Gravenhage; G. O. A. VUNDERINK te Groningen; H. VEDER te Arnhem; J. P. PUNT te Breda.

Bijkantoor te Batavia, Directeur J. WILDEMAN.

Lambert Waterreus,
Sumatrastraat 279, b/d Bankastraat, Den Haag.

TELEPHOON 1447.

Directe import van indische ingrediënten voor de Rijsttafel.

Kwee assem - Krandjie - Goelalie - Manissan assem Samballans - Versche Ketella - Boembloe's.

HAAGSCHE KOFFERFABRIEK
Passage 53-57, Noordblaak 93,
DEN HAAG. ROTTERDAM.
Telefoon 1597. Telefoon 3424.

Grootst gesorteerde Magazijnen in Nederland voor
KOFFERS, TASSCHEN en LEDERWAREN.

SPECIALITEIT in:
Portefeuilles. Visiteboekjes. Schrijfmappen. Reis-Nécessaires.
Portemonnaies. Sigaren-Etuis. Sigaretten-Etuis. Actemappen. Collegemappen enz.
Van de goedkoopste tot de fijnste soorten.

Levende bloemen. KUNSTBLOEMEN.

In groote sorteering te verkrijgen in de Bloemen-Magazijnen van

HERMAN VOORHOEVE,
Bloemist Hofleverancier.

Zoutmanstraat 40c, Prins Willemstraat 38a,
hoek Prins Hendrikplein, Den Haag. Scheveningen.
Telefoon No. 1846. Telefoon No. 3322.

MEIJROOS & KALSHOVEN, ARNHEM Koningsplein 9.

Export van Piano's, Harmoniums, Muziek-, Blaas- en Strijkinstrumenten. Gramophones, enz. naar Oost- en West-Indië.
Speciaal voor de tropen aanbevolen:
Piano's en Vleugels uit de fabriek van JOHN. BRINSMEAD & SONS, LONDON! Garantie 5 jaar.
Catalogus franco op aanvraag.

ZADEL- EN KOFFERMAKERIJ, W. POPPINK,
151 PRINS HENDRIKSTRAAT, DEN HAAG.
Goedkoop adres voor sterke REIS- en HANDKOFFERS. Vooral wordt de aandacht gevestigd op mijn uiterst solide en goedkope gepanserde HUT- en MAILKOFFERS. Reparatierichting voor alle soorten reisartikelen en lederwaren.

Het meest aangenaam werkend laxermiddel, zonder eenige nadeelige invloed op de spijsvertering zijn onze
CASCARA PASTILLES,
per flacon à 30 pastilles f 0.30
» » » 100 » f 0.75

Onze versuikerde **STAALPASTILLES** zijn onbederfelijk, daarom het beste middel tegen **Bloedarmoede en de gevolgen daarvan.**
Prijs per flacon à 100 stuks f 0.50
» » » 1000 » f 3.30

Vraagt uitsluitend ons merk.
BROCADES & STHEEMAN. — MEPEL.
Eerste Nederlandsche fabriek van Geomprimeerde Geneesmiddelen.
Te bekomen bij alle Apothekers.

gevoelloos man. En ware bij Mr. Rhemrev tal van ge-
hoort te worden. De koele sprak evenwel geen waarheid, of liever
sprak de waarheid op zijn wijze.

De Javaan noemt namelijk ouden van dagen, die hem
niet verwant zijn, al gauw zijn vader of moeder,
mensen met wie hij omgaat zijn broers, en de kin-
deren die hij kent, van wie hij om de een of andere
reden notitie heeft genomen, zijn kinderen.

Zoo sprak die contractkoele ook van *saja poenia*
wan, mijn kind, schoon hij de vader niet was van dat
kind, en met de moeder noch gehuwd was, noch gehuwd
geweest was, noch samenleefde.

De administrateur had dus volkomen gelijk met dien
koele naar zijn werk te jagen.
Van dergelijke klachten kunnen er onder de vertrou-
welijke verklaringen bij het verslag van Mr. Rhemrev
vergeleed, meerdere voorkomen, die *schijnbaar veel*, doch
inderdaad niets zeggen.

De ander gevolg van de geheimhouding van het rap-
port is het vermoeden, dat die zeer vertrouwelijke mede-
delingen bekentnissen zijn, afgelegd op voorwaarde van
geheimhouding. Dergelijke bekentnissen mogen zeer zeker
tegenover anderen als bewijzen gelden, maar onze
wetgeving kent geen kroongetuigen kent.

Men kan natuurlijk niet weten, of zulke bekentnissen
afgelegd en als bijlagen bij het rapport gevoegd, doch
dat is al genoeg, als er in dien zin over het rapport
wordt gesproken.

Van groot gewicht voor het beoordeelen van een onder-
zoek is het te weten op welke wijze het heeft plaats ge-
had, welke regelen daarbij zijn gevolgd.

Door de geheimhouding van zijn rapport kan men Mr.
Rhemrev's methode niet officieel kennen, doch ik heb hier
de notulen van een op 13 April 11. door de Deliplanters-
vereniging gehouden vergadering. Dit stuk — indertijd
in de Deli-contract gepubliceerd — is belangrijk genoeg om
hier voorgelezen te worden, en ofschoon ik er natuurlijk
niet voor kan instaan, dat het de waarheid en niets dan
de waarheid bevat, is mij toch al wat daar in staat over
de wijze van onderzoek, bevestigd door geheel buiten de
zaak staanden. Het luidt als volgt:

NOTULEN der 29ste Algemeene Vergadering der Deli
Planters-Vereeniging op Woensdag, den 13den April
1903.

M. H.
Alvorens eenige zaken te behandelen, waarvoor Uw
Comité in deze vergadering gaarne onze meening wenschte te
hooren, wilden wij gaarne in 't algemeen aan u een ver-
haal geven over hetgeen door ons van 't jaar is verricht,
waarin 't bijzonder wat aangaat het onderzoek hier in-
gesteld door den heer Rhemrev, en dat wel daarom, om-
dat dit onderzoek aan velen aanleiding schijnt gegeven
te hebben tot nitingen in de hier verschijnende nieuws-
bladen.

Van verschillende zijden werden verschillende gebeurte-
nissen gedurende dat onderzoek bekeken en besproken,
en kan het misschien geen kwaad, dat nu ook over het
geheel, voor zoover wij dit kunnen mededeelen, de waar-
heid gezegd wordt, terwijl wij voor ons meenen, dat
tegenover u verplicht te zijn.

Op den voorgond stelden wij, dat wij ons van het begin af
aan van af het moment dat de brochure v. d. Brand,
die aanleiding tot genoemd onderzoek heeft gegeven, op
het standpunt stelden, dat het niet op onze weg lag om
ons op welke wijze dan ook, in 't openbaar in een zeer
dikker onvruchtbare pennestryd te begeven en denken
ook allerminst nu daaraan.

Ons doel is eenvoudig u mede te deelen, wat wij vóór en
na het onderzoek verrichtten, terwijl wij U tevens hierbij
willen doen weten, hoe wij daartoe gebracht werden.

In den eersten tijd na den aankomst van den heer
Rhemrev hoorden wij niets van ZHEEG. zelve, alleen
wisten wij dat hij zich eerst eens op de hoogte wilde
maken, en wachten wij af, of en in hoever hij zich even-
wel tot ons zou wenden, ten einde een te houden onder-
zoek te bespreken.

Ook bij de vorige inspectie van den heer Hoetink was
dat gebied en vonden wij het niet noodig uit ons zelve
deze diensten aan te bieden, of zelfs ons maar eenigs-
zins in dat onderzoek te mengen voor men ons vroeg.
Zooals de heer R. ons later mededeelde, was het ook
van den beginne af zijn plan geweest met ons besprekingen
te houden, zoodra hij voldoende op de hoogte was van
den algemeenen toestand.

Intusschen kwam ons 'ter oore, dat de heer R. bezigt
niet door middel van spionnen, die hij zelf meebracht
niet had aangekomen, overal in formaties in te winnen.
Voor een deel Maleiers en Chinezen uit de Straits
was er ook een Japanner bij.

Het spreekt van zelf, dat vooral deze lieden, opgevoed
in streken waar ons Ned. Ind. systeem van onderscheid
tusschen Inlandsche en Europeesche ingezetenen
bekend is, en waar zich een Inlander gelijk aan
den Europeaan voelt, hier niet opdraden als de heer
R. van hen verwacht had.

Zij waren zeer arrogant, voelden zich, gesteund door
den brief dien de heer R. hun had medegegeven, geheel
onafhankelijk, en stelden zich aan alsof zij minstens gelijk
gesteld waren met Europeanen.

Het duurde dan ook niet lang of men hoorde van
verschiedene zijden klachten.
In dien tijd schijnt de heer R. eenige berichten gekre-
gen te hebben betreffende de onderneming St. Cyr en
werd de inspectie daar ingesteld, die aan U allen nu
veel bekend is.

Even zij nog gemeld, dat de ernstige feiten, die daar
worden geconstateerd en waarvoor de administrateur dier
onderneming vervolgd werd, daar zijn aan den dag ge-
komen bij de inspectie; het zijn niet die feiten, welke
de spionnen aan den heer R. waren medegegeeld,
zooals die dan ook niet waar, althans niet te bewijzen.

Wie het onderzoek daar heeft plaats gehad, weten wij
niet, dan alleen uit de berichten, die ons daarvan gerwerden
is, dat trouwens uit de openbare gerechtszittingen van
het voldoende bekend te beschouwen. Alleen weten wij
dat het op de koeles een zeer eigenaardigen indruk

den volgende dag kwam dan ook de administrateur
van een nabrige onderneming ons melden, dat de Ja-
vane van St. Cyr, na het onderzoek, juichende en tan-
trouwen loopen, de aldaar werkende koeles toeropende,
dat de Europeanen nu niets meer te zeggen hadden; er
was een controleur van Java gekomen, die hen zou helpen

Zooals de heer R. ons later verzekerde, was dat door
het onderzoek verkeerd opgevat en had hij hun juist
het onderzoek aangemaand weer rustig aan het werk
te doen, en de orders der Europeanen op te volgen. Doch
dat in elk geval niet zoo opgevat en kwam het ons
werkzaamlijk voor een dergelijke stemming bij de
Javanen in het geheele gewest in het leven te roepen,
dat niet nog toe, buiten de hoofdplaatsen, de zorg voor
de ondernemingen bijna geheel alleen
het Europeesch personeel aldaar was overgelaten.

Men meende dan ook het bestuur te moeten waarschuwen,
dat hij zich uw voorzitter dienzelfden dag nog naar den

Resident om hem van een en ander op de hoogte te
brengen.

Z. H. Edelgestr. deelde mij mee, dat hij er niets aan
kon doen en dat den heer R. eenvoudig geheel was over-
gelaten, hoe hij het onderzoek wenschte te houden.

Hij zou er echter met den heer R. over spreken en
ons dat dan melden. Nadat de voorzitter Z. H. E. Gestr.
had medegeleed het Comité binnen eenige dagen zou
vergaderen en dan gaarne zou hooren hoe men over een
en ander dacht, zeide dan ook de Resident dat voorloopig
geen verder onderzoek zou worden gehouden, en wij eerst
van Z. H. Edelgestr. zouden hooren.

Dit gebeurde op onze vergadering van den 24sten Juli
1903 toen de Resident ons berichtte, dat hij en de heer
R. gaarne met ons over een en ander wenschten te
spreken.

Dienzelfden avond begaf zich de heer Tate met den
voorzitter, door het comité afgevaardigd, naar den Resident,
waar ook de heer R. zich bevond, en werd daar een en
ander besproken.

De heer R. begon al dadelijk met mede te deelen, dat
het zijn plan geweest was, om alvorens hij begon met
een algemeen onderzoek in te stellen, eerst met het plan-
ters comité omtrent de wijze, waarop dit het best ge-
schieden kon, te raadplegen. Hij had zich echter eerst
wat op de hoogte willen stellen, en inmiddels eenige
detectives rondgezonden, die hij, met het doel om hier
en daar eens te informeren, had aangesteld.

Door eenige hunner had hij berichten van St. Cyr ont-
vangen, die een dadelijke inspectie eischten en had hij
daarmede niet kunnen wachten.

Dat de koeles aldaar het doel van het onderzoek zoo
slecht begrepen en opgevat hadden, was niet zijn schuld.
Hij had hun na het onderzoek gemaand hunne plicht te
betrachteren en de orders op te volgen, die hun door hunne
superieuren werden gegeven.

Nu het echter bleek, dat het onderzoek, op die wijze
gehouden, door de koeles verkeerd opgevat werd, zou
hij gaarne van ons hooren hoe wij meenden, dat het wel
het best kon geschieden.

De voorzitter van uw comité gaf hierop te kennen,
dat, waar de regering aanleiding meende te vinden een
onderzoek naar de toestanden hier te doen instellen, de
planters daar zeker niets tegen zullen hebben; zoo iets
heeft hij, in de Straits, waar met contract koeles gewerkt
wordt, jaarlijks verscheidene malen plaats. Alleen moest
niet vergeten worden, dat men hier tot nog toe er nooit
aan gedacht had een dergelijk onderzoek te stellen, ten-
minste niet op dergelijke wijze, dat tot nu toe het bestuur,
buiten de hoofdplaatsen, niet dan in zeer uiterste gevallen
de zorg voor rust en orde op de ondernemingen had op
zich genomen en overigens die geheel aan de administrateurs
had overgelaten, dat men toch niet kon verwachten dat
het ook den administrateur mogelijk kon blijven die orde
en rust te handhaven, zoo nu het Bestuur plotseling op
de onderneming verschijnt, alle koeles bijeenroep, den
administrateur wegzendt, dan gaat vragen of er ook
klachten zijn en dan weer verdwijnt, terwijl de naastbij-
gelegen politie een of twee uur gaans van de onderneming
verwijderd is.

Wat nu betreft de wijze, waarop dit onderzoek moest
gehouden worden, zoo was het voor ons ook zeer moeilijk
daarin raad te geven.

Van onzen kant wilden wij echter gaarne alles doen
om den indruk bij den heer R. weg te nemen, als
zouden de planters het er op aanleggen het onderzoek
tegen te gaan, welken indruk, wij in den loop van het
gesprek bemerkten, de heer R. had medegebracht van
Batavia.

Wij raadden ook aan het onderzoek te houden, zooals
de heer R. dat het beste oordeelde, maar er altijd een ver-
tegenwoordiger der planters bij te laten zijn, ten einde
ten minste, nu er nog niet aan gedacht kon worden
overal voldoende politie aan te stellen en het Bestuur
dus niet de zorg voor rust en orde (tot nu toe aan de
planters overgelaten) op zich nemen kon, er voor te
zorgen, dat het prestige der planters tegenover de koeles
niet geheel verdween en het hun mogelijk bleef de orde
te handhaven.

Al had de regering een onderzoek bevolen, toch kon
het zeer zeker niet de bedoeling zijn om alle orde in
dit gewest te verstoren en allen verderen geregelden arbeid
onmogelijk te maken.

Men zou dan eens kunnen zien welke nitwerking dat
onderzoek verder had, en de voorzitter nam op zich om
het Bestuur onmiddellijk te waarschuwen, zoo het eventueel
bleek, dat het prestige van de werkgevers zoo werd be-
nadeeld, dat zij geen kans zagen verder alles in orde te
houden.

Meer konden wij ook al niet doen en was het altijd
nog een vrij onzeker experiment, omdat het al gebleken
was, dat de koeles, al werd hun, ieder in hun eigen
dialect verteld wat het Bestuur meende, dat toch niet
begrepen en meenden dat er meer achter zat.

Verder meende uw Comité, dat de heer R. wel zou
kunnen volstaan met zich naar die ondernemingen te
begeven, die in een slechten reuk stonden, of waar wel
eens klachten voorkamen, terwijl men er op stond dat
ook de administrateur bij het onderzoek zou zijn.

De heer R. zeide een en ander nog eens te willen
overwegen; hij had nog eenige detectives uitgezonden,
wier berichten hij wachtte, en zou hij daarna ons laten
weten, hoe hij verder het onderzoek wilde voortzetten;
hij stelde zelf voor in elk geval een vertegenwoordiger
van de planters mede te nemen, waartoe hij liefst zag,
dat zich een der leden van uw comité beschikbaar stelde.

Enige dagen later bleek echter hoe langer hoe meer,
dat de meeste door den heer R. aangestelde spionnen
niet voor hun taak berekend waren en overal in botsing
kwamen met de Europeanen op de ondernemingen, wat
wel te begrijpen was, en kwam dan ook de heer R. zelf
tot de conclusie, dat het niet mogelijk was daarmede door
te gaan, wat hij mij ook persoonlijk mededeelde, er bij
voegende, dat hij hen maar had ontslagen.

Als voorbeeld het gebeurde op Klambir V, waar twee
Javanen, die door den administrateur bij de Javanen-
woningen op de onderneming gevonden werden, eenvoud-
dig weigerden hun legitimatie-papieren te laten zien, en
toen de administrateur hen naar den Controleur van
Laboean wilde opzenden, zich daartegen verzetten, den
administrateur in quaestie provocerend hun maar een
pak slaag te geven of op te sluiten.

Toen de administrateur daar niet op in ging en zich
kalm bleef houden, en zij zagen dat er niets meer aan
te doen was, toonden zij eerst een brief van den heer
R. en bleek het, dat zij door Z. E. Gestr. waren uitge-
zonden.

Verder kwamen ook van andere ondernemingen klachten,
waar die spionnen bijv. in de kedeh's gingen zitten en
onder het werkvolk lieten weten, dat ieder, die wat te
klagen had, maar bij hen moest komen om dat te melden,
of wel zich bij den hoofdstand of administrateur melden
om geld ter leen te vragen, enz. enz.

De heer R. gaf dan ook dit systeem op en besloot nu
er toe over te gaan al de ondernemingen zelf te bezoeken.

In dien tusschentijd had hij mij en ook eenige andere
heeren een officieel verhoor doen ondergaan omtrent de
toestanden hier in dit land, en dat wel naar aanleiding
van een beschuldiging, als zouden wij planters, ons solidair
verklaard hebben het onderzoek tegen te gaan, ten minste
zoo werd dat ons door den heer R. voorgesteld, gelijk
uit de officieele stukken in de zaak v. d. Kamer kan

blijken. 1)
Wij hadden er natuurlijk niets tegen den heer R. inlich-
tingen te verschaffen en kwamen die vrij wel alle daarop
neer, dat wij wel wisten, dat in vroegere tijden, toen de
zorg voor politie enz. nog slechter was dan tegenwoordig,
het land minder open en dus de ondernemingen moeilijker
te bereiken waren dan nu, en ook de koeles meer ge-
neigd waren tot het organiseren van opstootjes, geheime
kongsies enz. hier wat hardhandig werd opgetreden, maar
dit tegenwoordig veel minder voorkwam en tot de uitzon-
deringen ging behooren.

Verder moesten wij natuurlijk absoluut ontkennen, dat
er zelf maar quaestie van geweest was ons solidair te
verklaren, het onderzoek tegen te werken, hetgeen U
trouwens allen als positief onwaar en als een puur verzinsel
bekend is.

Het onderzoek begon dan in Deli en ging bij de 10
eerste ondernemingen de Resident zelf mee, terwijl later
de afdelingschefs er bij aanwezig waren.

De heer R. bleef bijna alle ondernemingen en was
ik daarbij op de meeste tegenwoordig.
Wat nu betreft het resultaat, zoo vinden wij voor ons,
waar de Regeering in principe voorloopig dat niet publi-
ceert, geene vrijheid zelve details van het onderzoek mede
te deelen, voor zoover wij daarvan op de hoogte zijn.

Het zal ook wel misschien moeilijk worden voor de
regeering om het geheele rapport te publiceeren, daar het
wel niet goed mogelijk is om van de verschillende inkom-
mende klachten de juistheid te bewijzen, en het toch niet
aangaat met een aantal klachten officieel voor den dag te
komen, waarvan niet werkelijk bewezen is, dat zij gegrond
zijn. Waar in zoovele gevallen, die onderzocht konden
worden, bijv. over te weinig loon, langer in diensthouden
dan contractueel overeengekomen enz. enz., waaromtrent
in de boeken of in officieele stukken alles kon worden
nagezien, bleek, dat de klachten van het werkvolk dik-
wijls ongegrond waren, kon men toch die over eventuele
slechte behandeling, welke niet meer zoo goed na te gaan
zijn, maar niet zoo zonder nader onderzoek als waar aan-
nemen.

Voor zoover wij kunnen nagaan zouden van de pl. m. 170
ondernemingen, hospitalen enz., door den heer R. bezocht,
op pl. m. 33 klachten zijn voorgekomen, doch kunnen wij
zulk niet met zekerheid zeggen, daar de voorzitter niet
overal meeging. Wel weten wij, dat op zeer vele onder-
nemingen, op verre weg het grootste aantal, geen enkele
klacht voorkwam.

Nu weet ik wel, dat de heer R. voor zich zelf wel
eens meende, dat hem niet alles ter ooren kwam, wat hij
wilde weten en dat er misschien op gewerkt werd om de
lieden te doen zwijgen, ook wanneer zij reden tot klagen
hadden en meende Z.W.E.Gestr. zulks ook wel eens uit
de houding der koeles gedurende het onderzoek te moeten
opmaken, vooral in den lateren tijd.

Mij kwam dat echter anders voor en geloof ik meer
dat, wanneer een koele eens deed als of hij wat in het
midden wenschte te brengen en dan door de anderen
beduid werd dit niet noodig was, wat wel eens een enkele
maal door mij werd opgemerkt, vooral in den lateren
tijd, dit daaraan was toe te schrijven de koeles lang-
zamerhand meer op de hoogte kwamen van de ware
bedoeling van het onderzoek en al wisten, dat ze met
praaties, die niets met het onderzoek te maken hadden,
niet voor den dag moesten komen.

Natuurlijk heeft het onderzoek bij de koeles van den
beginne af, ook door het eerste optreden der spionnen,
die allerlei verhalen vertelden, vreemde denkbeelden doen
ontstaan en hebben zij niet allen het doel begrepen.

Wel wisten zij in hoofdzaak, dat er iemand kwam om
eens te hooren wat zij te vertellen hadden, maar ver-
warden het hier en daar wel eens, en kwamen, in plaats
van met een rechtmatig beklag over een slechte be-
handeling of onbillijkheid, wel eens met een verzoek om
meer dan hun toekwam voor den dag.

Zoo bijv. in de eerste dagen van het onderzoek, toen
op een onderneming de heer R. bij den administrateur
kwam, als tolk van de Javaansche koeles, met het
verzoek van hen om bij het reëngageeren, in plaats van,
zooals hun tot nu toe werd toegestaan 2 vrije dagen,
er 5 te mogen hebben, daar de onderneming zoo ver
afgelegen was en zij wel eens uit wilden.

De administrateur meende dit te moeten weigeren, daar
het voor de slechte individuen eerder een aanleiding was
om het genoten voorschot te verspelen en niet meer
terug te komen, terwijl de goeden van het verlof toch
geen gebruik maakten.

In elk geval waren zij voor hun reëngagement vrij
en konden gaan waar zij wilden, maar dat was natuurlijk
niet de bedoeling, daar zij dan dikwijls niet genoeg con-
stanten voor hun gezin hadden.

Ik maakte hierbij van de gelegenheid gebruik er den
heer R. op attent te maken, dat dit voorval wel als bewijs
kon dienen er op het reëngageeren toch niet zoo bijzonder
veel presie werd uitgeoefend, als de verklaringen dit toch
deden, ook al werd zulk een wensch niet ingewilligd.

Op een andere onderneming was er zelfs een Javaan,
die van de gelegenheid gebruik maakte den Regeerings-
commissaris eenige vragen te stellen en Z. W. E. Gestr.
er bijv. ook op wees, dat het hem vreemd voorkwam er
bij de regering een verschil tusschen Europeanen en
Inlanders bestond, welke volgens hem gelijk gesteld be-
hoorden te zijn.

Voor al Chinezen beschouwen hier en daar het onder-
zoek als middel om met een lang gekoesterden wensch,
hetzij omtrent betere betaling voor sommigen arbeid, hetzij
om andere voordeelen, voor den dag te komen.

Over het algemeen kwam dat later minder voor, toen
in 't land ook onder de koeles beter bekend werd wat
de regeeringscommissaris eigenlijk kwam doen.

Zonder nu verder over het onderzoek in details uit te
weiden, is het misschien toch wel goed eens op te ne-
men welke soort klachten voorkwamen en zouden wij ze
kunnen verdeelen in:

- 1e Klachten over bepaalde mishandeling,
- 2e Klachten over slaan,
- 3e Klachten over te weinig loon, of te dure voedings-
middelen,
- 4e Klachten over te lang aanhouden van het contract,
- 5e Klachten over aanhouden en opsluiten,
- 6e Klachten over eenige diverse zaken, die echter in
hoofdzaak ongegrond bleken.

Onder de rubriek I komen er niet veel voor en zijn
dat voor een deel wel zaken, die al langeren tijd ge-
leden geburd zijn en gedeeltelijk ook niet meer bewezen
kunnen worden.

Dat het nog wel eens hier en daar voorkomt er een
koele wordt mishandeld, weten wij allen, en betreu-
ren het, doch komt dat al langer hoe minder voor
en wanneer het land meer wordt gecultiveerd, verbinding-
wegen beter worden, en de politie wordt uitgebreid, zal
ook dat wel geheel ophouden.

2e over slaan werd hier en daar wel geklaagd, en is
het zeer zeker wenschelijk dit zooveel mogelijk tegen te
gaan. Uit het feit, dat er zooveel ondernemingen zijn,
waar daaromtrent absoluut geene klachten voorkwamen,
zoo alleen al voldoende blijkt, dat het ook wel zonder kan.

3e wat betreft te weinig loon, zoo kwam het wel voor,
dat daarover werd geklaagd, doch bleek steeds, dat het

1) Hier wordt bedoeld het eerste verhoor afgenomen van de
administrateur van de Kamer, waarin bij vergissing ook de ver-
klaring werd opgenomen, dat de planters zich gezamenlijk hadden
verbonden om mr. Rhemrev bij zijn onderzoek tegen te werken.

contractueel bedongen loon werd uitbetaald, en waar een
quaestie omtrent de afrekening bestond, werd die nagekeken,
en bijna altijd goed bevonden.

Op een onderneming, waar met lawkeh's gewerkt wordt,
klaagden de chineesche koeles in 't algemeen over te weinig
verdiensten en werd dit door den heer R. nogal ernstig
opgevat.

Bij nader onderzoek bleken echter die verdiensten nog
niet zoo slecht te zijn, en hadden zij alleen maar zooveel
voorschot in den loop van het jaar opgenomen, dat er
niet veel credit meer overbleef. De administrateur zeide
dan ook, en naar onze meening zeer terecht, dat die
koeles, welke allen reeds lang op de hoogte waren van
wat er in dit land te koop is en zeker niet bij hem zonden
blijven, als ze het niet naar hun zin hadden. Ze konden
trouwens allen na afloop van elken oogst weggaan, als ze
wilden, daar ze dan allen zonder schuld waren. Dat zij
dit niet deden, bewees wel, dat het zoo erg niet was,
en was het dan ook eenvoudig een kwestie van arbeidsprijs
bepaald door vraag en aanbod.

In elk geval weten wij allen, dat het ook in ons
eigen belang op den duur is, om te zorgen, dat de
werklieden voldoende verdienen; ze zijn, daardoor te-
vreden en het werk kan er slechts beter door worden.
Waar trouwens vooral in den laatsten tijd ook bij
Javanen meer en meer het aangenomen werk wordt
ingevoerd, daar regelt zich dat van zelf en kan de
werkmans, die flink werken wil, zeer zeker een voldoende
en zelfs hoog loon verdienen.

Klachten daaromtrent kwamen dan ook bijna zonder
uitzondering alleen van de zijde der slechteren, lue
elementen uit het werkvolk.

Wel dient hier in 't og gehouden te worden, dat
veelmaals ook dure prijzen van voedingsmiddelen oor-
zaak zijn, dat het loon wat laag wordt en is dat dik-
wijls in verband te brengen met de fluctuatie van den
dollarkoers.

Waar echter, zooals op de meeste ondernemingen al
lang gebruikelijk is, er voor gezorgd wordt die fluctuatie
zoo min mogelijk invloed op die voedingsmiddelen heeft
en bijv. het hoofdvoedingsmiddel, de rijst, steeds voor
eenzelfde prijs wordt verkocht, is daarvan geen sprake.

Op enkele plaatsen bleek daarvoor nog niet goed ge-
zorgd te worden, doch is daarin nu wel algemeen voor-
zien.

4o. over te lang aanhouden in contract werd ook hier
en daar geklaagd en dan gemeenlijk als verontschuldiging
opgegeven, dat de lieden zich niet om ontslag hadden
aangemeld.

Waar nu vroeger uit een vonnis van den residentie-
rechter blijkt, dat die zelf meende het niet bepaald ver-
plichtend was volgens de koele ordonnantie om verklaringen
te ontslaan, die niet om ontslag vroegen en eerst later
met een nieuw vonnis werd uitgemaakt, de werkgever
de verplichting had zijn werkvolk bij afloop van contract
te ontslaan ook al vroegen zij er niet om, daar is het
misschien aan sommige werkgevers niet zoo kwalijk te
nemen, zij daarvan niet goed op de hoogte waren, en is
het misschien hier wel de plaats er nog eens op te wijzen,
dat het volgens de koele-ordonnantie wel degelijk de
plicht van den werkgever is bij expiratie van zijn con-
tract ontslag te geven, ook al vraagt hij er niet om, altijd
natuurlijk zoo hij geen nieuw contract wenschte aan te
gaan.

5o over aanhouden en opsluiten.
Klachten hierover waren bijna altijd van vóór de intrek-
king der circulaire Scherer en die, welke naderhand
voorkwamen, wel het gevolg daarvan, dat men niet goed
wist, waar men zich aan houden moest, toen, na de
intrekking der circulaire, toch voor ongelukkig met mede-
weten van den Resident werd toegestaan, dat men over-
treeders en misdadigers deed aanhouden.

De heer R. heeft dan ook al zeer spoedig ingezien
dat daarvoor een regeling dringend noodig is en werd die
dan ook al in den eersten tijd van het onderzoek op zijn
advies getroffen.

Nu die regeling eindelijk is tot stand gekomen en een
ieder weet, waaraan hij zich in dezen te houden heeft,
zullen ook klachten daaromtrent wel niet meer voorkomen.
Onder de laatste rubriek kwamen verscheidene klachten
en is het misschien wel goed op enkele te wijzen.

Enige omtrent slechte huisvesting, doch kwam dat
alleen voor op een paar ondernemingen, die noodlijdend
of pas geopend waren, en is het niet te verwonderen,
dat daar niet alles zoo in de puntjes is. In 't algemeen
weten wij echter dat de planters zelve er van doordrongen
zijn, het noodig is voor goede gezonde woningen te zorgen
en wordt dat dan ook overal gedaan.

Een klacht over werken op een vrijen dag; doch bleek
dat te zijn gebeurd met het oogsten, toen dat voor de
tabak dringend noodig was en werd een andere dag in
de plaats vrij gegeven, zoodat ook de regeeringscommissaris
die klacht vrijwel ongegrond vond. Dergelijke klachten,
die naderhand geheel ongegrond waren, kwamen meer
voor, en kan men daaruit veilig opmaken, wat ik ook aan
den heer R. mededeelde, dat er dan ook wel geen ernstige
waren, zoo zij daarmede al voor den dag kwamen, terwijl
het tevens een bewijs was, de koeles wel degelijk hunne
bezwaren durfden te berde brengen.

Jammer was het, dat de heer R. werkelijk hier kwam
met het denkbeeld, dat men hier zou hebben samenge-
spannen om het onderzoek tegen te gaan, waar wij toch
nooit over gedacht hebben en meende hij werkelijk eens
daarvan een bevestiging te zien, toen hij door een admini-
strateur in tegenwoordigheid van den Resident zeer on-
hebbelijk werd bejegend.

Ieder kent het voorval en behoef ik daarover niet
verder uit te weiden; wij weten het allen en zijn treurig
uitede bevestiging het ons sedert, dat de man handelde
zonder voor die handeling werkelijk verantwoordelijk te
zijn. Het kon mij dan ook spijten, toen ik vernam, de
heer R. het feit dat de vrienden, van bedoelden admini-
strateur, die van zijn toestand geheel op de hoogte waren
hem bij zijn vertrek uitgeleide deden, indertijd opvatte
als een demonstratie tegen Z. H. E. Gestr. waarvan
natuurlijk geen sprake was.

Naar ik hoop, had de heer R. ook gelegenheid om te
zien hoe weinig indruk in 't algemeen de krakalstraf,
zooals die tegenwoordig meestal wordt toegepast, op den
overtreder maakt, vooral wanneer hij behoort onder die-
genen, welke herhaaldelijk gestraft worden. Waar dan bij
die lieden geen schaamte voor die straf bestaat en
het verlies van vrijheid maar weinig gevoeld wordt, is die
straf voor hen een goede gelegenheid om er van te
profiteeren, gedurende eenigen tijd niets te doen dan een
lui leventje te leiden.

Ook de heer R. was het er mede eens, dat een
strengere toepassing van de krakalstraf zeer wensche-
lijk ware.

Eigenaardig was ook wel de indruk, die de heer R.
kreeg van de afdeling Asahan.

Die afdeling, die in den regentijd eigenlijk vrij wel
van het overige deel van dit gewest is geïsoleerd en
zels in den drogen tijd niet zoo gemakkelijk te bereiken
valt, ligt daar met vrij groote ondernemingen bijna geheel
verstoken van politiehulp.

Voor het geval dat zich daar bijv. eens een opstootje
op een der ondernemingen voordoe, kan de assistent-
resident in 't geheel 16 man, politieoppassers, bij elkaar
halen, en men begrijpt wat voor waarde dat heeft tegen-
over een bende van 1000 chineezen, die kwaad wil.
Met het eventueel zenden van hulp, gaan minstens 2

dagen verloren, zoo de telegraaflijn ongestoord blijft, anders duurt dit langer.

De regeringscommissaris kon daar dan ook een goed beeld krijgen van den toestand hier van 10 à 20 jaren geleden, en begreep ook wel, dat hij daar met zijn onderzoek tegenover de Chinezen uiterst voorzichtig moest zijn om te verhoeden, dat de werklieden daarin iets anders zouden zien, dan er mede bedoeld was en daar zeker het geven van alle aanleiding tot eventueel onrust verwekkende uitingen van ontevredenheid vermeden moest worden.

En dat is zeker wel een van de feiten, die bij het onderzoek het schrilst aan het licht kwamen, het gebrek aan politie, waardoor de werkgever er steeds aan gewend werd zich zelf te helpen, waar het gold voor orde en tucht te zorgen.

Daar het voor hem alleen, of maar met enkele Europeesche assistenten, tegenover een zeer groot aantal koelies staande, zonder steun van buiten, van het allergruotsje belang was het prestige hoog te houden, werd daaraan natuurlijk de hand gehouden.

Of nu hierin eene werkelijk afdoende verandering gebracht kan worden in dit land, waar het gouvernement door de eigenaardige verhouding met de inlandische regering waardoor slechts een deel van de bevolking onder direct politietoelicht van het gouvernement staat en een deel onder dat van den vorst, die weer niets heeft te maken met de gouvernementen onderdanen, zal nog wel de groote vraag, vooral daanwaner, men in 't oordelend de groote afstanden, die hier bestaan tusschen de verschillende onder politietoelicht te stellen onderdanen. Dit laatste is alweer een gevolg van de eigenaardige toestand in dit land, waar in 't algemeen voor de tabak 1/8 van den beschikbaren grond beplant wordt, alles daardoor dus veel verder uit elkaar ligt dan dat is in streken, waar de geheele bodem gelijktijdig in cultuur is genomen.

In elk geval zal echter aan dat gebrek aan politie wel zoo spoedig en zooveel mogelijk, naar wij vernemen, worden voorzien en zal alles, wat in die richting gedaan wordt, wel ten goede komen.

Vóór zijn vertrek naar Java had ik nog een langdurig onderhoud met den heer R., en meende ik wel uit zijne gesprekken te kunnen opmaken, dat Z. E. G. Hr. van oordeel was er in dit gewest onder het werkvolk hier en daar nog vrij veel rechtmatige klachten voorkwamen, waarin moest worden voorzien.

Hij weet die echter voor een groot deel aan het eigenaardige der toestanden hier en vooral aan de eigenaardige positie, die werkgever en werkmans in dit gewest tegenover elkaar innemen.

Naar aanleiding daarvan vroeg Z. H. E. Str. mij hem het eigenaardige van dien toestand te beschrijven, voornamelijk wat betreft de verhouding tusschen werkgever en werkmans hier te lande en heb ik dat gedaan in een nota, die ik nog naar Batavia opzond.

In het algemeen werd daarin gewezen op het moeilijke in de positie van den werkgever, waar hem op veralgemeende ondernemingen, slechts gesteund door eenige Europeanen, tegen een groote massa werkvolk van allerlei nationaliteiten, de zorg voor bewaring van rust en orde bijna uitsluitend is opgedragen, daar de politie overal buiten de hoofdplaatsen ontoereikend is en daardoor alleen in uiterste gevallen tijdelijk hulp kan verlenen.

Verder werd in die nota gewezen op de moeilijkheid om, waar contracten met vast maandloon worden gemaakt, luideit te bestraffen, waar dit alleen te doen is met behulp der politie, voor wie het in vele gevallen moeilijk is uit te maken in hoeverre, en welke straf, daarvoor toetepassen is, terwijl zich dat bijna overal elders regelt door het systeem loon naar werken, waarbij de luitard zichzelf, 't zij door ontslag, 't zij door loonsvermindering zijn straf op den hals haalt. Dat wij ook overtuigd waren, dat de regering er voor moet zorgen dat van de zijde der planters de billijkheid tegenover het werkvolk in het oog gehouden wordt, is er ook in neer gelegd en luidt het resumé dier nota als volgt: „Het moet uit de conclusie komen dat de verhouding van werkgevers tot werkmans hier zeker te wenschen overlaet, waar eerstgenoemde in sommige gevallen, uit vrees voor opstootjes en de gevolgen daarvan, dikwijls gedwongen wordt wat arbitrair op te treden (tot welke grenzen dat dan geschiedt hangt natuurlijk geheel af van den werkgever individueel), terwijl hij in andere gevallen zich ergert aan zijne onmacht om luideit en onwilligheid tegen te gaan, wetende dat dit onbillijk is tegenover goedwillende werklieden en vreesende voor den verderfelijken invloed; door het overal erkende systeem „loon naar werken“ blijft voor hem slechts over de politie te hulp te roepen, wat alleen in de uiterste gevallen mogelijk is en dat verbeterd dan de onderlinge verhouding zeer zeker niet.

„Een ander is zeker een gevolg van het eigenaardige der toestanden hier en van de in de werkcontracten voorkomende bepalingen en zonde eene verbetering daarvan zeer wenschelijk zijn, ware het mogelijk: te om den werkgever te ontfangen van politietoelicht buiten het werk om, wat betreft kleine overtredingen (tegen het optreden in ernstige gevallen is natuurlijk geen bezwaar.)

„ze de rows tegen te gaan, zoodat de vrees daarvoor verdwijnt.

„De politie zoo veel mogelijk buiten de bestraffing van slecht werk te laten en dat zich zooveel mogelijk zelf door het loon te laten regelen, altijd natuurlijk binnen de grenzen, die de eigenaardige verantwoordelijkheid van het werken met emigranten ons oplegt.

„Wanneer dan werkelijk ook de straffen op eventuele overtredingen of vergripen tegen de orde eens straffen zijn geworden, die dien naam verdienen, en niet bestaan in een zeker aantal dagen vacante ter hoofdplaats, dan zou de toestand hier en de verhouding van werkgevers tot werkmans zeer zeker verbeteren.

„Legen kwade trouw van den werkgever dient echter gewaakt te worden. Daarvoor dient een goede controle en moet die niet alleen in naam maar ook in der daad bestaan. Die is ook van veel meer waarde en kracht wanneer men weet, dat de toestanden en bepalingen zoo zijn, dat zij niet als verschooning voor eene overtreding kunnen dienen en daarmede dus geen rekening behoeft te worden gehouden.

„Laat de werkgever, die werkelijk te kwader trouw handelt, geregeld gecontroleerd en eventueel gestraft worden bij elke overtreding maar laat degene, die werkelijk te goeder trouw wil handelen, ook een kans hebben zonder al te veel moeilijkheden of nadeelen voor zichzelf te onderkennen.

De President deelt mede dat de heer Tweer en hij naar Java gingen en o. a. bij den Gouverneur-Generaal op audiëntie werden ontvangen. Daar het rapport van den heer K. geheim gehouden wordt, kon Z. Ex. zich hieromtrent niet uitlaten, echter hebben de heeren de gelegenheid gehad de aandacht van Z. Ex. speciaal te vestigen op het eigenaardige der toestanden in Deli en de verhouding tusschen werkgevers en arbeiders alhier en vooral op het ontoereikende der politie, waardoor werkgevers wel eens gedwongen zijn, vroeger nog meer dan in den laatsten tijd, zelf op te treden. Het doel van de reis was mede om het Javanen-emigratievraagstuk ter plaatse te bespreken. Een concept-ordonnantie op de emigratie naar de buitenbezittingen wordt op nieuw samengesteld; echter is nog niets bepaald vastgesteld en deelt het comité mede van plan te zijn, wanneer deze

ordonnantie uitgevaardigd zal zijn en men dus weet waaraan men zich te houden zal hebben, aan de Leden voor te stellen de emigratie van Java eenigermate te controleren, mitsdien ook wel in te richten op de wijze „ongeveer zoals thans met de emigratie van China geschiedt. Echter moet eerst afgewacht worden welke bepalingen de Regeering in deze zal maken.“

Het aanvankelijke onderzoek van Mr. Rhemrev is dus volgens dat stuk een volkomen mislukking geweest, waarop bij de beoordeeling van zijn conclusiën zonder meer, zooals in de Kamer geschied is, ter dege behoort te worden gelet. Zooals gezegd, hebben die conclusiën grooten indruk gemaakt niet alleen in de Kamer maar ook daarbuiten.

Het Kamerlid Cremer beweerde, dat, indien die conclusiën onbevooroordeeld waren gesteld, en hij moest dat nu wel aannemen, wij dan hier te doen zouden hebben met een morele inzinking van den laatsten tijd.

Hier zij opgemerkt, dat toen door mij in 1896 met kracht opgetreden werd tegen het slaan en mishandelen van werklieden, in de Delicranon een hoofdartikel verscheen, waarin de planters aangespoord werden het slaan en mishandelen van koelies streng tegen te gaan. Ik meen zelfs, dat de Plantersvereniging geraden werd om planters te boycotten die zich daaraan schuldig maakten. Dat hardhandige optreden, zoo werd beweerd, is volstrekt niet noodig, want vroeger werd er niet geslagen, en was toch de tucht onder de koelies groter, omdat de vroegere ambtenaren flink waren, en beter zorgden voor de tucht op de ondernemingen.

Dat artikel verwekte algemeene hilariteit, het meest onder de planters, omdat iedereen zeker wist, dat in 1896 veel minder geslagen en mishandeld werd dan vroeger. Vroeger, zeide men, stortte men het slaan op de contractarbeiders, omdat de schulden niet vervuld werden, tegenwoordig vallen de slagen maar bij druppels, omdat men bang geworden is voor strafvervolging.

De charge op de ambtenaren vooral was curieus. Omdat door hen streng tegen het slaan en mishandelen van koelies werd opgetreden, waren zij minder flink dan de vroegere, die alleen procesverbaal opmaakten in gevallen van zeer zware mishandeling.

Over de vroegere tucht op de ondernemingen leze men de koloniale verslagen van vroeger maar eens na, die melding maken van rows, razia's, chineesche geheime genootschappen, rooverbenden, moorden en doodslagen op en veranderingen van assistenten, enz. waarvan men tegenwoordig zelden meer hoort.

Met het volste recht voerde het Kamerlid Van Kol den heer Cremer dan ook toe: „Doch in uw tijd was het veel erger, terwijl door het Lid Troelstra de beweerde inzinking met redenen werd weerlegd.

Toch wensch ik daaraan nog het een en ander toe te voegen.

In de eerste plaats wijs ik op hetgeen de gewezen Resident der Oostkust van Sumatra, later lid van den Raad van Ned.-Indië, G. A. Scherer gezegd heeft in de vergadering dezer vereniging van 22 December 1902: „De heer Van den Brand heeft in zijne brochure ergerlijke staaltjes van mishandeling van werklieden medegedeeld, doch die zijn nog niets vergeleken bij hetgeen ik zelf heb bijgewoond, toen ik Resident van Deli was, (1886 tot 1889), en waaronder ik allen maar zal citeren het doen slaan van koelies met den rottan tot dat zij er onder bezweken en tal van martelingen meer, zoo gruwelijk en vreeselijk dat ik ze liever hier niet in details zal beschrijven.“

Verder wijs ik op het rapport Hoetink waarin staat: „dat, naar ook door ambtenaren wordt toegegeven, met den stok voortdurend spaarzamer wordt omgegaan,“ verder: „op de ondernemingen (ongeveer 50), welke ik heb bezocht, is op de vraag naar de behandeling, door chineesche koelies slechts bij uitzondering geklaagd over hardhandigheid van een Europ. meester; sommigen gaven „glimlachend toe, dat zij werden geslagen als zij iets verkeerd deden, en vonden dit bijklaar niet erg. Over 'tandis waren de koelies hier en daar minder te spreken. Ook door Javaansche koelies is uiting gegeven over harde behandeling; talrijk waren de klachten „niet, en van ernstige mishandeling werd niemand beschuldigd.“

Tot juist begin van de strekking mijner voordracht van heden wijs ik er op, dat ik indertijd het bovenstaande geheel onderschreven heb.

Nog wijs ik op de zoeven voorgelezen notulen der Plantersvereniging waarin voorkomt: „Dat het nog wel eens hier en daar voorkomt er een „koelie wordt mishandeld, weten wij allen en betreuren 'het, doch komt dat al hoe langer hoe minder voor. Uit 'het feit, dat er zooveel ondernemingen zijn, waar daarmede (het slaan) absoluut geen klachten voorkwamen, „zou alleen al voldoende blijken, dat het ook wel zonder „kan.“

Ook uit mijn Secretaristijd ter oostkust (1884—1886) herinner ik mij nog het een en ander.

In dien tijd heerschte onder de ambtenaren een ruwer geest dan tegenwoordig.

Van ongeoorloofde bemoeienissen met land-, mijn- en spoorwegconcessiën zal ik maar zwijgen.

Met het gevangeniswezen was het allertreurigst gesteld. De administratie liet te wenschen over, het toezicht nog meer, het getal gevangenen was veel te groot voor de ruimte, dientengevolge stierven zooveel preventieven, dat slechts weinigen gevonnisd behoeften te worden. Ontvluchtingen kwamen dikwijls voor, omdat de gevangenis niet veel meer dan met atap gedekte loodsen waren. — Met de orde en tucht was het treurig gesteld; het bewakingspersoneel werd herhaaldelijk door oproerige gevangenen aangevallen.

Een preventief gevangene brak eens uit zulk een gevangenis. Buitengekomen bemerkte hij een pakje met kleeren te hebben vergeten, waarom hij den volgenden nacht in de gevangenis brak en het pakje weghaalde.

Aan de kletstafel van de Sociëteit werd menigmaal politierol gehouden, en op de rol gestraften werden aan de planters als dagloners verbuurd. De lonen dier gestraften werden aangewend voor aankoop van verschillende benodigdheden, ook tot verfraaiing van de plaats.

De ambtenaren namen het toebrengen van slagen heel leuk op. Een controleur stond in groot kostuum op de pier den resident op te wachten. Toen de boot was vastgemeerd en de loopplank uitgebracht, drong een inlander op minder gepaste wijze naar voren. De controleur gaf hem een opstopper, dat hij in de krokodilrijke rivier tuimelde, en ging doodbedaar met uitgestoken hand naar den Resident, wien hij zonder blikken of blozen het welkom toeriep. En de Resident! Alles ging zoo snel en grappig in zijn werk, dat hij niet wist, wat hij moest doen, boos worden of lachen.

Een jong controleur schreef aan de kletstafel der sociëteit in bijzijn van zijn chef het vele slaan van de koelies daaraan toe, dat planters en hun assistenten zoo goed als niets begrepen van de verschillende talen door de koelies gesproken.

Praat jij met je paard, als dat niet loopen wil vroeg de chef? Neen antwoordde de controleur. Zoo, zeide de chef, met de koelies b. h. of je ook niet te praten.

Zoo nu en dan werd in karapantonnissen wel eens het oog om oog, tand om tand toegepast.

Van algemeene bekendheid is de wonderstok genaamd: Von d'Wall — de bekende samensteller van het

Mal. woordenboek door Van der Tunk uitgegeven.

Chineez, die aangeklaagd worden, doen gewoonlijk alsof zij geen enkel Maleisch spreken of verstaan, en antwoorden op elke vraag verbaasd rondkijkende, met: „hè! te zeggen; de Chin. aanklager daarentegen kan zich altijd best in het Maleisch verstaanbaar maken.

Zeide vroeger zulk een aangeklaagde op een vraag van den magistraat: „hè! dan gaven op een wenk van van dezen de oppassers hem een pak slaag met den stok, waarna de aangeklaagde zich haastte te zeggen, dat hij het Maleisch al kende, en verstaanbaar Maleisch begon te spreken.

Met denzelfden stok kregen ook Chineez, die over het een of ander kwamen klagen, en hun bedrijfsbelasting nog niet betaald hadden. Van daar dat klagers soms het kantoor binnenkwamen met het belastinggeld in de geopende hand.

Ook met den waterstaat werd soms vreemd omgesprongen. Tot zijn grooten schrik vond bijv. een inspecteur der B. O. W. een steenen gebouw, waar volgens den legger en houten zijn moest.

Ik zal het hierbij laten, en er slechts op wijzen dat dikwijls feiten, welke tegenwoordig een bestuurd ambtenaar minstens ontslag en strafvervolging zouden kosten, in den vroegeren ruwen tijd als bewijzen van beleid, finkheid en energie golden.

Beschouwen wij thans de conclusiën meer van nabij, dan valt het ook, dat daarin niets voorkomt over de praktijk der koelieordonnantie en over de tekortkomingen van magistraten of besturende ambtenaren, en dat Mr. Rhemrev het niet de moeite waard geacht heeft te vermelden, dat moord en doodslag op en verwonding van Europ. werkgevers door contractwerklieden menigmaal voorgekomen zijn.

Moord, doodslag, verwonding van een Europeaan is in Indië altijd een feit van beteekenis, en waar, als in de conclusiën, gezegd wordt, dat doodslag door Europeanen gepleegd tot de zeldzaamheden behoort, zonder er bij te voegen dat bijv. van 1894 tot 1902, wellicht tot op heden, slechts één enkel geval van doodslag door een Europeaan heeft plaats gehad en dan nog door onvoorzichtigheid, had tot recht begrip van de verhouding tusschen werkgevers wel wat meer notitie van de vermoorde, gedooede en verwonde Europeanen behooren te zijn genomen, en gewezen op het zooveel meer voorkomen van moorden, doodslagen en verwondingen van werkgevers door hun werklieden.

Van de praktijk der koelieordonnantie zegt de Minister: „Het komt mij voor, dat door meer dan een spreker „gisteren terecht er op is gewezen, dat de oorzaak van „de minder gewenschte toestanden niet uitsluitend in de „koelieordonnantie moet worden gezocht. Integendeel, het „meerendeel der zaken, die ons ergeren, en die terecht „zooveel aanstoot geven, zijn zaken, die niet onder de „koelieordonnantie, maar onder het gewone strafrecht „vallen, en verscherping der koelieordonnantie zou dus „in dit opzicht niet veel baten.“

Ik zou daarbij willen voegen, wat door mij meermalen is gezegd, dat al de zaken die zooveel aanstoot hebben gegeven ook bij landbouw in geheel vrijen arbeid kunnen voorkomen, indien de planters niet voldoende gecontroleerd worden.

Dat in die conclusiën in het geheel niet gerept wordt, van onregelmatigheden bij de rechtspraak der magistraten, was mij bijzonder aangenaam. Ik verwachtte dat, omdat volgens berichten uit Indië geen der ambtenaren ter zake werd gestraft, bijv. door overplaatsing, of te recht gewezen bij Gouvernements- of Residentsbesluit en hier van het rapport Rhemrev werd gezegd, dat daarin over tekortkomingen van ambtenaren weinig of niets voorkwam.

Hoe groot was echter mijn verbazing, toen op de vraag van het kamerlid de Waal Malefijt, of Z. E. de Kamer iets meer mede kon deelen, omtrent de resultaten van het onderzoek van den heer Rhemrev, voor zoover die betrekking hebben op de onregelmatigheden in de rechtspraak der magistraten, het antwoord luidde: „Wat nu het punt betreft in dit verband door den „heer de Waal Malefijt aangeroerd, n. l. de houding „niet alleen van het gewestelijk bestuur, maar van de „ambtenaren in het algemeen, het is gebleken, ik zeg „dit tot mijn leedwezen, dat de magistraten, dat zijn „de ambtenaren van het civiel bestuur, die belast zijn „met de rechtspraak in zake overtreding van de koelieor- „donnantie door de werklieden, zich meermalen niet hebben „gebonden geacht aan de voorschriften betreffende het „wettelijk bewijs, en dat hun vonnissen dikwerf groote „gebreken vertoonden in den vorm. Ook is gebleken, „dat de ambtenaren van het B. B. wel eens, tegen „hun bevoegdheid in, zaken hebben gedeponneerd, en dat zij, „vaak bevoegdheid hebben het intreken van klachten „voordat deze in behandeling werden genomen.

„De hier bedoelde ambtenaren zijn inderdaad niet „steeds tegen de Europeanen met voldoende gestrengheid „opgetreden.

„Van het door Mr. v. d. Brand in zijn eerste brochure „genoemde opzouten van perkaras is bij het onderzoek van „Mr. Rhemrev echter niets gebleken. Gelukkig dat Mr. R. „aan deze resultaten van zijn onderzoek kan toevoegen, „dat er in den laatsten tijd een andere geest bij de „ambtenaren was opgekomen, die voor de toekomst het „beste deed verwachten.

„Ik kan er bijvoegen, dat aan den Directeur van B. B. „is opgedragen te overwegen of tegen de ambtenaren, die „op de hooger bedoelde wijze in gebreke zijn gebleven, „nog maatregelen kunnen genomen worden.“

„Zijn dus inderdaad, ik mag het niet verhehlen, sommige „ambtenaren ernstig te kort geschoten in de behartiging „hunner plichten, bij de beoordeeling daarvan moet niet „uit het oog worden verloren de moeilijke positie, waarin „zij verkeerden, hun klein getal, hun gebrekkige bestuurs- „middelen en ook datgene, waarop Mr. Troelstra gisteren „zeer terecht wees, n. l. dat zij stonden te midden van „historisch geworden toestanden, waarin allerlei misstanden „waren gekomen, en dat de een eenvoudige de gewoonten van den ander volgde.

„Dit alles is naar mijn overtuiging uit. Het bezoek „van den heer Rhemrev heeft de ogen geopend.“

In de vergadering van den 30sten November zeide de Minister nog: „De heer Pijnacker Hordijk heeft geconcludeerd, dat „de Indische Regeering geen voldoende toezicht heeft „gehouden op haar ambtenaren, dat er te weinig controle „is geweest. Ik kan dat natuurlijk, na wat uit het onder- „zoek van den heer Rhemrev gebleken is, niet ont- „kennen. Maar de tekortkomingen die mij het meest hebben „getroffen, zijn die van de Magistraten, die zich niet „gebonden hebben geacht aan de wettige bewijsleer en „in den vorm van wier vonnissen zooveel gebreken zijn aan- „getroffen.

„De magistraten moesten volgens de voorschriften „worden gecontroleerd door den President van den Land- „raad te Medan, tevens Residentrechter. Dit is niet, of „slechts bij uitzondering geschiedt. Toch is den hier „bedoelden rechterlijken ambtenaren geen verwijt kunnen „treffen. Uit verschillende bescheiden, die ik onder de „voegen heb gehad, is mij gebleken, dat het voor hen „een fysieke onmogelijkheid is geweest om bij het vele „werk, dat zij in hun eigen ambt te verrichten hadden, „nog controle op de magistraten uit te oefenen.“

Al wat hiervoren van de kwestie van de magistraten is gezegd, heeft dringend toelichting noodig.

Zooals gezegd, werd lang geleden erg vreemd met de rechtspraak ter politierol omgesprongen, soms rol gehouden aan de kletstafel van de sociëteit. Toen werd daarop zoo goed als geen controle gehouden, en volgde elk der magistraten de bewijzele, welke hem goedgeacht. Dagteekenen de door Mr. Rhemrev vermelde feiten uit die periode, dan had dat in het rapport wel wat duidelijker aangegeven kunnen zijn.

Met de inwerkingtreding van het reglement op het rechtswezen in de Residentie Oostkust van Sumatra — Stbl. 1887, n. 45 — kwam hierin verbetering, doch die controle liet nog veel te wenschen over, daar niet voldaan werd aan art. 295, voorschrijvende, dat een extract van het register of de politierol maandelijks door tusschenkomst van den Resident aan den rechtsgeleerden President van den Landraad te Medan moet gezonden worden, die bevoegd is — art. 296 — om op de behandeling der zaken zoodanige bemerkingen aan den betrokken ambtenaar te maken, als hij nuttig en noodig oordeelt.

Kort na mijn optreden als Resident — Mei 1894 — werd ik dat gewaar, zoodat bij de afdoeningen ter politierol wel eens slordig werd te werk gegaan, en in juli d. a. v. werd aan de Magistraten opgedragen voortaan stipt aan voorschreven artikel de hand te houden. Sedert werd gezorgd dat aan dit voorschrift nauwkeurig werd voldaan. De Procureur-Generaal bij het Hoog Gerechtshof van N. I. werd hiermede in kennis gesteld, omdat ook niet was nageleefd het artikel 284, voorschrijvende de maandelijksche toezending aan den hoofdambtenaar van een afschrift van het register van beslissingen.

De inlichtingen, den Minister verstrekt als bewijs van de fysieke onmogelijkheid voor den President van den Landraad te Medan om controle uit te oefenen op de magistraten zijn gezocht, want gedurende mijn bestuur hebben de verschillende presidenten van den Landraad ter dege controle uitgeoefend, en menigmaal gingen de rollen met de noodige aan- en opmerkingen naar de magistraten terug, terwijl die op- en aanmerkingen ook meermalen tot conferentiën van mij met den President van den Landraad leidden, zoodat tot terechtwijzing van magistraten, soms tot tegemoetkomingen aan gegronde bezwaren hunnerzijds. In de archieven zal men daarvoor vele stukken kunnen vinden.

Ik geef toe, dat de President van den Landraad te Medan, tevens van Bindjei het druk heeft, maar hij kan als hij wil zijn werk best af. Dat blijkt voldoende uit de justitie-statistiek, tabel No. 11. Zij loopt niet verder dan 1893, doch voor het aannemen van een bijzonder groot stijging der afgedane zaken sedert dat jaar bestaat geen reden.

Strafzaken afgedaan door de landraden te:			
	1896	1897	1898
Medan	101	78	107
Bindjei	48	43	59
totaal	149	121	166
gemiddeld 149.			

Overtredingszaken.			
	1896	1897	1898
Medan	6	3	1
Bindjei	1	4	0
totaal	7	7	1
gemiddeld 4.			

Burgerlijke Zaken.			
	1896	1897	1898
Medan	44	36	17
Bindjei	4	11	13
totaal	48	47	30
gemiddeld 47.			

De President van den Landraad is tevens belast met de speetie over de gevangenis en het uitbrengen van het rapport van zijn bevindingen. Ook is hij Residentrechter en in den regel rechter-commissaris voor bij den Landraad van Justitie aanhangig gemaakte strafzaken.

Aannemende, dat alleen te Medan zaken voor het Residentiegerecht zijn behandeld, dan werden er afgedaan:

1896 1897 1898 1899				
	10	6	4	10
gemiddeld 7.				

Nadat de zoogenaamde klapzaken bij Stbl. 1901 n. 14 bij het Residentiegerecht zijn overgebracht, is het gebleken, dat daarvoor afgedane zaken belangrijker gestegen. In het rapport Rhemrev zal daarop wel gewezen zijn tot verontschuldiging van den President van den Landraad, doch dan zal die toemening ook als bewijs moeten zijn vermeld, dat den ijver der bestuursambtenaren in het opsporen van klapzaken.

Dat schijnt niet te zijn geschied, want de Minister vermeldt dat niet, wel dat de ambtenaren niet streng genoeg tegen de Europeanen zijn opgetreden.

Deze cijfers wijzen volstrekt niet op fysieke onmogelijkheid om meer te presteeren, vooral niet als men vergelijkt met de werkzaamheden van sommige Landraden presidenten op Java.

Die van Malang behandelde bijv.			
	1896	1897	1898
Misdrijfzaken	339	424	306
Overtredingszaken	50	170	364
Burgerlijke zaken	67	138	193
gemiddeld 337			
gemiddeld 131			
gemiddeld 128			

Wat mij echter wel verwondert, is, dat Mr. Rhemrev in zijn rapport niet heeft doen uitkomen, dat eenige controleurs van het B. B. ter Sam. Oostkust fysiek onmogelijk naar eisch, d. i. stiptelijk volgens de voorschriften hun vele bemoeienissen met politie en justitie kunnen volbrengen, en hen alleen daarom reeds geen verwijt kunnen treffen.

Betreffende de politie zij al dadelijk opgemerkt, dat de ter Oostkust van Sumatra, enkele Chineseesche officieren en wijkmeesters uitgezonderd, geen hoofden zijn, dat de controleurs strikt genomen ook al het werk moeten verrichten, elders aan de inlandische hoofden opgedragen.

Op de ondernemingen vervullen echter de administrateurs de taak der hoofden; doch het spreekt van zelf dat het voor de controleurs heel wat gemakkelijker is met inl. hoofden dan met Europeanen te doen te hebben.

De controleurs moeten met hun geringe middelen tractanten misdrijven en overtredingen te voorkomen, misdrijven en overtredingen opsporen, en ze klaarmaken voor de behandeling door den Landraad. Zij moeten bij de behandeling der zaken voor den Landraad optreden als ambtenaren van den Openbaar Ministerie, en verliezen dus in die kwaliteit alleen evenveel tijd als de President van den Landraad besteedt aan de terechtzittingen. Daar meermalen het proces-verbaal ter terechtzitting door den zittingen aan den Griffier wordt gedictieerd, zijn zittingen 's morgens aanvangen en 's avonds bij lamplicht worden voortgezet, niet zeldzaam. Die zittingen namen soms de leden, die om beurten zitting nemen, zooveel tijd weg, dat bij hen wel eens werkstaking dreigde, die denks voor het lidmaatschap ettelijke malen werd bedanken voor minder aangewezen waren, omdat betere dankten.

De controleurs zijn verder hulpofficieren van justitie en moeten alle zaken van overtreding en misdrijf, behalve door Europeanen, instrueeren.

Zij zijn ambtenaren van het openbaar ministerie bij den

Residentiegericht.
Verder zijn zij adviseerende leden van de karapatan's of niet in naam der Koningin rechtsprekende inlandse rechtbanken. Ook die taak neemt veel tijd in beslag.
Omtrent den omvang dier werkzaamheden zijn weer geen gespecificeerde cijfers voor elk der controleurs te verkrijgen. Genoeg zij het te vermelden, dat voor de karapatan's ter Oostkust van Sumatra werden behandeld:

1896	1897	1898	1899	
Misdrijfszaken	223,	246,	129,	145
Overtredingszaken	1720,	1618,	1108,	1314
Burgerlijke zaken	1046,	1126,	882,	861.

Last niet leest van de controleurs magistraten.
Opgaven van het aantal zaken, door elk der controleurs ter politierol afgedaan, zijn hier niet, maar te Batavia en Medan wel te krijgen.

Volgens de statistiek bedroeg het aantal personen, ter politierol in de geheele Residentie Oostkust van Sumatra veroordeeld, in:

1896	1897	1898	1899
1896	1897	1898	1899

Deze cijfers worden op de Buitenbezittingen alleen overtroffen door het Gouvernement van Sumatra's Westkust met zijn leger van hogere en lagere ambtenaren, en door de voornaamste residentieën op Java.

Het Kamerlid Cremer gaf ter zitting van 29 November op, dat in de tabaksdistricten ter Oostkust zijn: een Resident met secretaris en bureau personeel, dat echter hoegenaamd niets met de gewone bezigheden van de controleurs heeft uit te staan, 3 assistent residenten, 7 controleurs, 3 aspirant controleurs. Dat is niet geheel en al juist. De heer Cremer rekent blijkbaar nog tot de tabaksdistricten Batoe Bahra, waar de cultuur niets te betekenen heeft en Tamiang, waar ze geheel mislukt is.

In de eigenlijke tabakstreek, de Landschappen Langkat, Serdang en Deli en onderhoorigheden, zoodat Asahan heb ik het, van begin 1895 tot einde 1897, moeten doen zonder een enkelen assistent resident, met zeven controleurs en 2 aspirant controleurs of ambtenaren ter beschikking.

In 1897 — Stbl. No. 207 — werd weder een assistent resident van Deli aangesteld, in 1902 werd het getal controleurs met 1 verminderd en een assistent resident van Langkat benoemd, terwijl in 1903 tegen vermindering van het aantal controleurs met 1, een assistent resident van Asahan werd benoemd.

Nim nemende stel ik dat in die jaren buiten de eigenlijke tabakstreek, gemiddeld 2000 personen 's jaars zijn veroordeeld ter politierol, dan schieten er voor de zes magistraten in de eigenlijke tabakstreek tusschen de 9 à 10 duizend over. Hiervan werden, als mijn geheugen mij niet bedriegt, gemiddeld veroordeeld door den magistrat ter Medan jaarlijks tusschen 3 en 4 duizend personen te Bindey tusschen de 2 en 3 duizend, te T. Poera, L. Pakam, Tebing Tinggi, L. Deli en Asahan elk van 1000—1500.

Neemt men nu nog in aanmerking den eigenaardigen toestand ter Oostkust, de samenleving van onderdanen van het Gouvernement met die van de Inl. zelf besturen, het tijdelijk daardoor veroorzaakt in de behandeling en afdoening van tal van andere zaken, de bemoeienissen van de controleurs met de patent-, personeel- en bedrijfsbelasting, met de inning van vendu- en registratiegelden, met de inning en verdeling der Hassil-tanah, met de registratie der werklieden, met de inspectie van ondernemingen, hun uitgebreide correspondentie, hun vele conferentieën met inl. vorsten en grooten, waarbij het erg onbeleeft zou zijn te zeggen of te laten merken dat men geen tijd heeft, dan geloof ik aangevoeld te hebben, dat die ambtenaren *physiek onmogelijk*, al die aan minutieuse regelingen gebonden werkzaamheden stipt konden volbrengen. Dat heb ik zelf de Regeering een paar malen rondom geschreven, en er bijgevoegd, dat geen enkel wettelijk voorschrift stipt nageleefd kon worden, waartoe alleen reeds zou kunnen worden afgeleid, dat de Indische Regeering kennis droeg van het niet volgens de voorschriften houden der politierol en dat zoo erg niet vond.

Het drukt had het de controleur van Medan, die tevens zong moest voor de orde, netheid en veiligheid op de zeer drukke hoofdplaats.

Hem werd dan ook vergund, alle opgaven, en gevraagde inlichtingen mondeling te verstrekken, verslagen en adviezen mondeling uit te brengen, waarvan hetzij door mij, hetzij door den Secretaris aanteekening werd gehouden op de stukken. Toch had hij jaarlijks, als ik mij niet vergis, een vierduizendtal brieven en dienstnota's te schrijven.

Zoodat gezegd, werd dadelijk na mijn optreden als Resident aan de magistraten gelast maandelijks afschriften van hun politierollen aan den President van den Landraad te zenden, door wien ze nauwkeurig werden nagezien, en die het niet aan aan- of opmerkingen liet ontbreken. Spoedig kwamen van de zijde der magistraten klachten over gebrek aan tijd en aan personeel. Om daaraan tegemoet te komen, werden in overleg met den President van den Landraad — en met kennisgeving aan den Procureur-Generaal, sommige magistraten vrijgesteld van het in art. 289 eigenhandig inschrijven der zaken in het register; evenzo van het in art. 284 eigenhandig aanhouden van het register van beslissingen. Verder werd vergund de politierollen maandelijks in origineel aan den President van den Landraad, en het register van beslissingen in origineel aan den Procureur-Generaal te zenden.

Deze ontlasting van schrijfwerk bleek echter niet voldoende. Het getal zaken was te groot voor stipte behandeling, volgens het reglement op het rechtswezen; het was onmogelijk om bijvoorbeeld te Medan en Bindjeby bij de rechtspraak ter politierol de voorschriften stipt na te komen, alle formaliteiten nauwkeurig in acht te nemen. Daarom werd in overeenstemming met den President van den Landraad vergund, dat in kleine overtredingszaken, waarin beklagden schuld bekenden, kon worden volstaan met de vermelding dier bekendenis en aanhechting van de schriftelijke aanklacht van den administrateur aan de rol.

Ziedaar de afwijking van de bewijsleer, welke strikt genomen eischt, dat de aanklager als getuige wordt gehoord en beëdigd.

Voorschreven afwijking werd veroorloofd, omdat op geheel Java ter politierol volgens het inlandsch reglement wordt rechtgesproken, d. w. z. dat daar de overtuiging van den rechter voldoende, overtuiging door wettige bewijsmiddelen geen vereischte is, en daár de getuigen ter politierol zelden beëdigd worden.

Bovendien zegt art. 430 van het Oostkust-reglement: „Een bekendenis door den beklagde voor den rechter afgelegd, dat hij de strafbare daad, aan hem ten laste gelegd, heeft gepleegd, vergezeld van een bepaalde en nauwkeurige opgave van omstandigheden, welke ook, hetzij uit andere bewijsmiddelen bekend zijn, en daarmede overeenstemmen, kan een volledig bewijs opleveren.”

Als dit andere bewijsmiddel werd toegelaten de brief van den administrateur omschrijvende de aanklacht, omdat die niet alle zaken ter rol stipt behandeld konden worden, was het best wat konden vereenvoudigd worden de zaken, waarin de beklagden bekendenis.

Ziedaar een der gevallen, waarin het door den Resident in overeenstemming met den President van den Landraad medeweten van den Procureur-Generaal en met aan de magistraten ter verkrijging van een geregeld afdoening van alle politiezaken is veroorloofd om in overtredingen van weinig betekenis af te wijken van de

voorschriften omtrent het wettig bewijs.

Die afwijking wordt alleen plaats bij sommige overtredingen der koelieordonnantie, en daar ook de Minister alleen van dergelijke overtredingen sprak, en die afwijking een der punten van aanklacht tegen de magistraten is geweest, kan aangenomen worden, dat zij ook in het rapport van Mr. Rhemrev besproken wordt.

De President van den Landraad tijdens Mr. Rhemrev's onderzoek wist ook van die afwijking af en had daartegen geen bedenking. Hij zond trouwens de hem toegezonden rollen voor gezien geteekend terug, ofschoon hij ze slechts bij uitzondering had kunnen controleren. Hij behoefde trouwens die lijvige boekdeelen slechts te laten openvallen om de schriftelijke verklaringen van de aanklagers te zien, de zonde tegen de bewijsleer te ontdekken, en als hij zich met die afwijking niet kon verenigen, maatregelen te nemen ter voorkoming van herhaling.

Is de magistraat schuldig, dan is de President van den landraad dit onbetwistbaar ook, en dan heeft Mr. Rhemrev met twee maten gemeten, door de laatstgenoemde vrij te pleiten en alleen den magistraat te beschuldigen.

Andere afwijkingen van de voorgeschreven bewijsleer en vormen door de magistraten kan ik niet gissen, doch indien er in het rapport staan vermeld, eischt toch de rechtvaardigheid een onderzoek, of zij al dan niet, zoodals in het hiervooren besproken geval, door hogere autoriteiten zijn toegelaten, die in dit geval zeker niet zullen aarzelen alle inlichtingen te geven, en alle verantwoordelijkheid op zich te nemen.

Hier zij nog opgemerkt, dat op bijna alle rollen van magistraten op de Buitenbezittingen — op die der politierechters op Java kan dat natuurlijk niet, omdat ze aan geen of weinig vormen, en aan geen bewijsleer gebonden zijn — nu en dan aanmerkingen worden gemaakt, wegens gebreken in de vormen of onvoldoende bewijskracht der getuigenissen. Zulke opmerkingen stempelen hen volstrekt niet tot plichtvergeten rechters. Om hierover te kunnen oordeelen moet men aard en omvang der geconstateerde tekortkomingen nauwkeurig kennen.

Volgens den Minister is niets gebreken van de door Mr. Van den Brand tegen de magistraten ingebrachte zware beschuldiging van vervalsching der politierollen en het opzouten van perkaras of van het toetooptstelsel, het opsluiten of in den doofpot stoppen van klachten.

Hoe hiernede is overeen te brengen, dat de ambtenaren van het B. B. wel eens tegen hun bevoegdheid in zaken hebben gedeponeerd, en zij vaak het intrekken van zaken hebben bevestigd, voordat deze in behandeling werden genomen, is in het geheel niet duidelijk.

Klachten toetoopten, d. w. z. niet in behandeling nemen, en klagers overhalen om van hun klachten geen zaken te maken, kunnen de hulpofficieren van justitie, d. z. de ambtenaren van het B. B. natuurlijk wel, maar tot zaken deponeren zijn zij niet in staat, omdat alle zaken aan den Resident worden gezonden, door wien zij in handen gesteld worden van den officier van justitie te Batavia. Zaken kunnen dus alleen gedeponeerd worden, en verzoeken om geen verder gevolg aan klachten te geven kunnen alleen ingewilligd worden door dien ambtenaar van het openbaar ministerie.

Doch gesteld dat de ambtenaren van het B. B. werkelijk zaken gedeponeerd 1), het intrekken van klachten bevordert hebben, waarom wordt dan daaraan alleen een verwijt gemaakt in het rapport Rhemrev, en gezegen over den officier van justitie te Batavia, die tal van strafzaken van Europeanen uit Deli heeft gedeponeerd, aan vele verzoeken om intrekking van klachten heeft gevolg gegeven?

Is dat ook geen meten met twee maten?

Het bevestert, dat de ambtenaren van het B. B. in hun kwaliteit van hulpofficier van justitie niet steeds met voldoende gestrengheid tegen de Europeanen zijn opgetreden, getuigt mede voor de eenzijdigheid van het rapport, want door het transigieren met wettelijke bepalingen, het schipperen met voorschriften der wet, kon zooda's aangevoeld zal worden, noch het openbaar Ministerie, noch de Raad van Justitie te Batavia met gestrengheid tegen de Delische Europeanen optreden.

Strikt genomen kan van een meer of minder streng optreden der hulpofficieren van Justitie geen sprake zijn.

Tegen een European wordt b. v. een klacht wegens slaan of mishandeling ingebracht. De controleur-hulpofficier van justitie onderzoekt de klacht, zendt de processen-verbaal van verhoor van beklagde en getuigen, al of niet vergezeld van visum-repertum aan den Resident. Hiermede is hij van de zaak af, en kan hij hoegenaamd geen invloed ten voor- of nadele van den beklagde meer hebben, want de Resident zendt de stukken, al of niet door verder onderzoek aangevuld, aan den officier van justitie. Komt klager daarna vragen om intrekking van zijn klacht, dan kan de hulpofficier van justitie dit bij proces-verbaal constateeren en den officier van Justitie aanbieden. Deze vraagt rechtsingang, de rechter-commissaris wordt aangewezen, in den regel de President van den Landraad of assistent-resident, en op grond van de door dezen opgemaakte verhooren en toelichtende stukken, wordt de zaak al of niet naar den Raad van Justitie verwezen.

Een meer of minder streng optreden van den controleur-hulpofficier van Justitie is dus niet mogelijk. Wel kan hij bijbrengen al hetgeen in het voordeel van den beklagde kan dienen, doch of dit zal worden aanvaard, hangt geheel af van het onderzoek van den rechter-commissaris en van het oordeel van den Raad.

Ook ten aanzien dezer tekortkomingen van de ambtenaren bestaat dus begripsverwarring. Het verwondert mij, dat het in de Kamer niet is opgevallen, en geen aanleiding heeft gegeven tot openbaarmaking van het rapport dan toch tot het vragen en verstrekken van nadere inlichtingen.

Ook komt het mij voor, dat die tekortkomingen der magistraten in de Kamer erg breed uitgemeten, en in het rapport Rhemrev als van weinig betekenis vermeld zijn.

Immers in zijn conclusie staat daarover niets, schoon het hem uitdrukkelijk opgedragen was daarnaar onderzoek te doen.

De Minister zwijgt daarover in zijn nota van 21 November j.l., spreekt eerst op verzoek van het lid de Waal Malefyt over tekortkomingen van ambtenaren en tracht hen in de Kamer te verontschuldigen door te wijzen op de moeilijke positie, waarin zij verkeerden, „hun klein getal, gebrekkige bestuursmiddelen, en op historisch geworden toestanden, waarin allerlei misstanden waren opgekomen”, en beweert dat „de een eenvoudige gewoonte van den ander volgde”. Al die verontschuldigingen zijn te gezocht om veel gewicht in de schaal te kunnen leggen; zij houden met de beweerte tekortkomsten geen verband, en voor een deel althans kunnen

1) Mijn opvolger, de gepensioneerde Resident van der Steenstraten, heeft mij gemachtigd mede te deelen, dat hij de controleurs heeft opgedragen aan klappzaken geen verder gevolg te geven, indien de geslagene in bijzijn van den dader om intrekking der klacht verzocht, en schadeloos was gesteld.

De aanleiding hiertoe was, en hiervan is aan hooger autoriteit kennis gegeven, dat zulke zaken door den officier van Justitie toch altijd werden gedeponeerd.

Die opdracht werd ingetrokken, toen de klappzaken onder het Residentiegericht waren gebracht.

Klachten over mishandeling werden echter altijd streng vervolgd. Ziedaar een tweede voorbeeld van geautoriseerde afwijking van wettelijke voorschriften.

Heeft Mr. Rhemrev de ambtenaren over hun tekortkomsten niet eens ondervraagd, dat hij in zijn rapport niets gewaagt van machtingen van hoogerhand?

de ambtenaren zich beroepen op last van hooger hand.

Hoewel het rapport Rhemrev door vele autoriteiten is gelezen, is geen enkel ambtenaar ter Oostkust wegens tekortkomingen als magistraat gestraft of terechtgewezen, en eerst nadat de Kamer onder den indruk van Mr. Rhemrev's conclusie van haar verontwaardiging heeft doen blijken, komt de Minister met de mededeeling voor den dag:

„Ik kan er bijvoegen, dat aan den Directeur van B.B. is opgedragen de overwegen of tegen de ambtenaren die op de hooger bedoelde wijze in gebreke zijn gebleven, „nog maatregelen kunnen worden genomen”.

Dit als het ware met de haren er bij slepen van den Directeur van B.B. en nog wel om eens wat te overwegen, wijst niet op tekortkomingen van betekenis van ambtenaren van het B.B.

In mijn op 22 December 1902 gehouden lezing in deze vereeniging over de Koelieordonnantie is gezegd:

„Tegen misdrijven in het algemeen, doch in het bijzonder tegen mishandeling van werklieden is door de Delische bestuurders altijd zeer streng opgetreden en zonder aanzien des persoons. Ik zou daarvan sterk sprekende feiten kunnen mededeelen, doch bepaal mij er toe de namen van bestuurders als Kroesen, Hoos, Scherer, Michielsens te noemen, om U er van te overtuigen, dat het toetoopten, het verduisteren van strafzaken, zelfs vroeger onmogelijk een stelsel kan zijn geweest.”

„Doch wat wel waar is, is dat zogenoemde klappzaken vroeger wel eens niet bij den Raad van Justitie aangehangig gemaakt, doch afgedaan werden met het laten betalen van schadeloosstelling aan den geslagene, al of niet gepaard met een gift aan een liefdadige instelling.”

„Van 1896 af werd echter geen enkele zaak van dien aard meer getoetoopt.”

Als reden daarvan werd opgegeven een door mij met den Procureur-Generaal gevoerde correspondentie, waarvan de hoofdinhoud werd vermeld.

Na het Kamerdebat over het rapport Rhemrev en de naar aanleiding daarvan aan de Delische bestuurders gedane verwijten, acht ik mij verplicht omtrent die correspondentie ook bijzonderheden mede te deelen.

In Mei 1894 trad ik op als Resident der Oostkust, en na regeling van de Tamiang-Atejh'sche zaken en afdoening van eenige spoedeisende aangelegenheden, stelde ik mij op de hoogte van de koelietoestanden en de werking der koelieordonnantie.

Gediensstige geesten van allerlei slag waren overvloedig bij de hand om mij verhalen te doen van gruwelijke mishandelingen en erger. Allen hadden hun wetenschap van hooren zeggen, feiten waaraan men houvast had, bracht geen hinner aan. Na nauwgezet onderzoek bleek, dat het slaan van arbeiders met de hand of den stok, wel is waar geen gewoonte was, doch dikwijls voorkwam, soms ook het mishandelen. Dit deed mij besluiten streng tegen dit kwaad op te treden, en geheel en al te breken met de gewoonte om klappzaken ondershands af te doen.

In Augustus 1895 werden de resultaten van het door mij ingestelde onderzoek gerapporteerd aan den Procureur-Generaal bij het Hoog-Gerechtshof van Ned.-Indië.

Naar zulk een rapport had niemand mij gevraagd; ik deed dat geheel uit eigen beweging, nadat ik overtuigd was geworden van de noodzakelijkheid om slaan en mishandelen van koelie's met kracht tegen te gaan.

Van dat schrijven en het daarop ontvangen antwoord werd den Gouverneur-Generaal afschrift aangeboden. Ik vernied dit, omdat hieruit blijkt, dat het rapport Rhemrev omtrent slaan en mishandelen niet de oogen heeft geopend der Indische Regeering, daar dit vroeger reeds was geschied o. a. in 1895 door het gewestelijke bestuur.

In dat rapport staat dat gewone klappzaken tot dusverre in den regel niet strafrechtelijk werden vervolgd; als reden werd opgegeven de veel te zware straf naar verhouding van het bedreven vergrijp. Dergelijke strafvervolgingen toch eindigden in den regel slechts met boete, doch de kosten waren enorm, bovendien werden de vervolgers gewoonlijk door hun administrateurs ontslagen, omdat zij op hun ondernemingen voor den tijd van hun verblijf te Batavia niet konden worden gemist. Vergis ik mij niet, dan werd ook het geval vermeld van den bekenden *Linial Meijer*, een zekeren heer Meijer, die in een schuur bezig zijnde de loonen uit te betalen, in drift met een liniaal naar een troep kakelende Chineezen wierp, die niet verkozen te zwijgen, schoon zij daartoe herhaaldelijk waren aangemaand. Een der Chineezen werd door den liniaal geraakt, en op zulk een ongelukkige wijze dat hij dood neerviel. Meijer werd veroordeeld tot een zeer lichte straf, ik meen boete, het proces kostte hem ongeveer f 10,000, en daarna heette hij *Linial Meijer*.

Dit was wel een bijzonder geval, maar een strafproces, waarin eenige getuigen te Batavia moeten worden gehoord, komt allicht op f 2000.—

Dit bezwaar, zoo schreef ik den Procureur-Generaal, kan alleen opgeheven worden door oprichting van een Raad van Justitie te Medan, waarvoor nog andere motieven zouden kunnen worden aangevoerd, doch hieraan valt in den tegenwoordigen tijd van zuinigheid en bezuiniging in het geheel niet te denken. Als de hoofdorzaken van het slaan werden opgegeven:

1°. de verschillende talen door de koelie's gesproken, waarvan er niet een door de assistenten behoorlijk verstaan en begrepen werd;

2°. het slechte gehalte van het werkvolk;

3°. de suptheid en ordelijkheid waarmede bij de tabakcultuur moest worden gewerkt;

4°. de totale afwezigheid van gouvernementspolitie op de ondernemingen, zoodat de administrateurs en hun assistenten als politiebeambten moesten optreden, en dit ook deden bij het gewone werk van de koelie's.

Voorts, werd gewezen op de moeielijkheid om het gewone slaan van mishandeling te onderscheiden. Wat de eene ambtenaar slaan noemt, wordt door den ander als mishandeling beschouwd en omgekeerd, waarvan het gevolg is, dat door de tot dusver gevolgde gewoonte om klappzaken ondershands met boete en al of niet met schadeloosstelling af te doen, soms mindere vergrijpen wel, zwaardere niet gestraft werden.

Naar mijn meening mocht het ongestraft blijven van slaan niet langer voortduren, waar tegenover stond, dat het ook niet bijkijk was het gewone slaan bijv. te Batavia zoo licht, in Deli zoo enorm zwaar te straffen, door de onstandigheid, dat er te Batavia wel, en te Medan geen Raad van Justitie was.

Ik zelf verlangde echter in deze aangelegenheid hoegenaamd geen recht van beslissing, en vond het ook niet goed, dat mijn ondergeschikten dit hadden, zoodat ik den Procureur-Generaal mededeelde, dat voortaan alle ingebrachte klachten over, dan wel ter kennis van het Bestuur gekomen gevallen van slaan van inlanders en derg. door Europeanen, door de hulpofficieren van justitie zouden worden onderzocht, en ter verdere behandeling van den officier van justitie te Batavia gezonden worden; tevens zou in de processen-verbaal worden opgenomen alle omstandigheden welke den schuldige als verzachtend konden worden in rekening gebracht, zoodat intrekking van het arbeidscontract, afschrijving van schuld, vergoeding aan den geslagene, intrekking van de klacht door den geslagene enz. De beslissing of tegen den verdachte al of niet een vervolging zou worden ingesteld, zou verder geheel en al aan den officier van justitie worden overgelaten.

Ik gaf echter in overweging om in verband met de omstandigheid, dat een verdachte door de strafvervolging

gewoonlijk wordt geruïneerd, daartoe alleen over te gaan, als de zwaarte van het vergrijp geen verontschuldiging toeliet.

Ziedaar de hoofdinhoud van mijn voorstel, dat nog bijzonderheden bevat, waarvan de kennisname na het onderzoek van Mr. Rhemrev wellicht nog nuttig kan zijn.

De Procureur-Generaal antwoordde, dat hij mijn inzichten deelde, en den officier van justitie onderwerpelijk van instructiën zou voorzien, tevens toezicht zou houden op de behandeling der Delische strafzaken. Verder merkte die hoofdambtenaar op, dat al wat op mishandeling leek, streng moest worden vervolgd, doch evenals op Java het slaan van werklieden alleen zou worden vervolgd, indien dat op een onderneming gewoonte was, dan wel geschiedde bij wijze van strafteening.

De controleurs-hulpofficieren van justitie werden met deze regeling in kennis gesteld, en gelast zich daaraan stipt te houden, alle klappzaken van hoe weinig betekenis ook, streng te onderzoeken, doch in de stukken tevens op te nemen al wat den verdachte kon ontheffen.

Hieraan is gedurende mijn bestuur streng de hand gehouden, en, voor zover mij bekend, ook na mijn vertrek.

Tal van klachten, eenige over mishandeling, onwettige gevangenhouding, de meeste over slaan, kwamen bij de hulpofficieren van justitie in, andere werden opgespoord door de politie.

Alle werden zonder uitzondering aan den officier van justitie te Batavia gezonden tot verdere behandeling.

Dit veroorzaakte aanvankelijk een weldadige schrik in de planterswereld, welke evenwel spoedig luwde, daar slechts weinigen door den strafrechter werden veroordeeld, omdat in verweg de meeste gevallen de straf zelve gering, de gevolgen van de straf ruïneus voor de verdachten zou zijn geweest.

Het Kamerlid Cremer heeft er op gewezen, dat onder zijn ministerie de klappzaken onder het Residentiegericht te Medan zijn gebracht (Stbl. 1901, No. 14), maar hij had er wel kunnen bijvoegen, dat de hoofdmotieven daarvan geweest zijn de groote kosten aan de oprichting van een Raad van Justitie te Medan verbonden, en het ahangig maken van een groot aantal Delische strafzaken, speciaal klappzaken, bij den Raad van Justitie te Batavia, welke geen veroordeeling tot straf ten gevolge konden hebben, omdat da de schuldigen door de hooge kosten en het verlies hunner betrekkingen zouden worden geruïneerd. Het gevolg hiervan was dat vele dier zaken werden gedeponeerd, dus de strafwet niet in haar volle gestrengheid werd toegepast.

Een ander voorbeeld van het afwijken van duidelijke wettelijke voorschriften biedt de circulaire Scherer van 15 November 1886 No. 566/2, gericht aan de controleurs.

De aanleiding daartoe was een brief van den Gouverneur-Generaal, waarbij er bij den Resident op werd aangedrongen alle klachten van werklieden tegen hun werkgevers streng te onderzoeken en niets door de vingers te zien.

Zij luidt: „Het is de wensch der regeering, dat er van bestuurswege nauwlettend toezicht worde gehouden op het lot der koelie's bij de ondernemingen alhier, en dat alles in het werk worde gesteld om hun een behoorlijke behandeling te verzekeren. Hoewel mishandelingen in den eigenlijken zin des woords tot de zeldzaamheden behooren, gebeuren er toch nog wel onregelmatigheden, waartegen behoort te worden opgetreden.”

„Enkele daarvan zal ik hier onder vermelden en verzoek ik U beleeft den heeren ondernemers er op indachtig te maken, opdat zij zich voor moeielijkheden kunnen wachten.”

„Zoo gebeurt het wel, dat koelie's om de een of andere overtreding der koelie-ordonnantie worden opgesloten op de onderneming, in plaats van ter bestraffing opgezonden te worden naar den Controleur, na een of twee dagen worden gepardonneerd en weer los gelaten. Dit is ontegenzeggelijk in het voordeel van den koelie, maar mag toch niet worden toegelaten. Als regel moet gelden, dat op de ondernemingen alleen bij ontdekking op hoeterdaad of, ter voorkoming van ongelukken bijv. bij vechtpartijen enz. de noodige maatregelen van opsluiting of afzondering door de ondernemers mogen worden genomen en dan nog behoort zulks zoo mogelijk te geschieden op last van de administrateurs, en niet, zoodals nu wel eens plaats vindt, op last van assistenten of tandils. De aangehouden moeten allen onmiddellijk naar den controleur worden opgezonden, tenzij de dag reeds te ver gevorderd is en de volgende morgen moet worden afgewacht; langer dan 24 uur mag de aanhouding op de onderneming niet duren. Overtreding hiervan zal worden vervolgd.”

„Ook behooren de heeren administrateurs nauwlettend toe te zien op de wijze van omgang van assistenten en Chineseesche en andere tandils met de koelie's en de koelie's er van te overtuigen, dat ruwe behandeling door hen wordt afgekeurd en bestraft. Weten de koelie's, dat, als zij geld hebben, zij dit ook bij de administrateurs kunnen krijgen, dan zullen de ongeregeligheden, die thans reeds zeldzaam zijn, al spoedig nagenoeg geheel ophouden.”

„Wanneer de heeren ondernemers hieraan ernstig de hand houden, zullen zij spoedig de justitie dezer zienswijze moeten beamen.”

„Voorts vernam ik, dat vroeger wel eens klachten over mishandeling door koelie's ingebracht, weder door hen zijn ingetrokken, omdat zij daartoe op de een of andere wijze door de schuldigen werden overgehaald. Ook dit mag in den vervolge niet worden toegelaten.”

Hierdoor werd dus met voorkennis der Indische Regeering afgeweken van art. 26 van de strafvordering, waarbij iedereen wordt bevoegd verklaard in geval van misdrijf of overtreding, op heeterdaad ontdekt, den verdachte aan te houden en te brengen voor een der met de uitoefening der politie belaste personen.

Deze circulaire bleef van kracht na de inwerkingtreding van het reglement op het rechtswezen ter Oostkust van Sumatra (Stbl. 1887, No. 45) ofschoon in art. 202 het aangehaalde voorschrift der strafvordering werd herhaald.

De ondernemers bleven dus gemachtigd om ook ter voorkoming van ongelukken, bijv. bij vechtpartijen enz. de noodige maatregelen van opsluiting of afzondering te nemen, en den aangehouden, indien de dag te ver gevorderd was, niet langer dan vier en twintig uur op de onderneming aan te houden.

In de praktijk bleef dus de ondernemer, wat hij van Deli's begin als tabakslaaf afgeweest was, het met politiegezag bekleede hoofd binnen de grenzen zijner onderneming, in welke kwaliteit hij aan de besturende ambtenaren, al de gewone diensten van de wettig aangestelde hoofden bleef bewijzen, zoodat zijn werklieden in hem niets anders konden zien dan hun heer en meester.

Bovendien is het duidelijk, dat geen behoorlijk toezicht op die onwettige gevege bevoegdheid gehouden kan worden, en een dergelijke onwettige bevoegdheid gemakkelijk leidt tot overschrijding bij planters, die bij stipte gehoorzaamheid en orde zoo groot belang hebben.

Last om geschikte lokalen voor de opsluiting der aangehouden te bouwen, werd niet gegeven, omdat dit vrijwel gelijk gestaan zou hebben met het uitgeven van een acte van aanstelling als hoofd, met aansporing om van die gebouwen een druk gebruik te maken.

Het gevolg hiervan was, dat de aangehouden werden

opgesloten in het wachthuis der ondernemingsoppassers, soms geboeid, of in het blok gezet, dan wel aan een paal vastgebonden, welk feit volgens de letter van het strafwetboek voor Europeanen niet anders dan onwettige vrijheidsberoving met lichamelijke pijniging kan worden genoemd, waarop de doodstraf is gesteld (art. 260 sub 3°).

Zoolang alleen zware vergrijpen strafrechtelijk werden vervolgd, viel het bestaan van dat misbruik niet in het oog, doch toen van 1896 af tegen de kleinste klappzaken streng werd opgetreden, en uit de voorloopige verhoren der hulpofficieren van justitie soms bleek, dat de geslagenen ook onwettig gevangen gezet waren, lag het voor de hand, dat het openbaar ministerie te Batavia hier tegen zou opkomen. Het werd dus urgent die aan de ondernemers toegekende onwettige bevoegdheid in te trekken, en voor de aanwezigheid van wettig politiegazag op de ondernemingen te zorgen.

Van daar mijn voorstel van 1897 om onbezoldigde oppassers aan te stellen, waarvan de Minister van Koloniën in de kamerzitting van 30 Nov. jl. heeft melding gemaakt. Dit voorstel, waarop nader teruggekomen wordt, is echter niet het eenige geweest tot vermeerdering van de politie; het was het laatste, een uiterste poging om een tantsoupen-wettigen toestand in het leven te roepen.

Niet de Directeur van B. B. zoals de Minister van Koloniën gezegd heeft, maar ook de Indische Regeering achtte de circulaire Scherer niet strijdig met het Reglement op het rechtswezen ter Sumatra's Oostkust. Zij moest dus gehandhaafd blijven, en de machtiging om onbezoldigde oppassers aan te stellen werd geweigerd.

De onwettige vrijheidsberovingen bleven dus op last der Indische Regeering bestaan.

Wat te voorzien was gebeurde; mijn opvolger trof de circulaire Scherer in met een circulaire dd. 13 Mei 1901 No. 2218/2 van den volgenden inhoud:

„Door den Procureur-generaal bij het Hoog-gerechthof in Nederlands-Indië is mij de opmerking gemaakt, dat beheerders van landbouwondernemingen of assistenten, die voor den Raad van Justitie hebben terecht gestaan wegens onwettige gevangenneming of gevangenhouding van Inlanders of daarmee gelijk gestelde personen, dikwijls van hun ten laste gelede zijn vrijgesproken of hun slechts een zeer lichte straf werd opgelegd, omdat de beklagden zich tot hunne verdediging beriepen op dezerzijdsche circulaire van 15 November 1886 No. 566/2, zoodat de rechter twijfelde aan hun kwade trouw, ofschoon de feiten wettig waren bezwaard.”

„Ik acht het wenschelijk die circulaire in te trekken, omdat zij niet geheel in overeenstemming is met de bedoeling der wettelijke bepalingen en dus tot verkeerd begrip der bevoegdheid tot aanhouding aanleiding moet geven.”

„Bij artikel 202 van het Reglement op het Rechtswezen in de residentie Oostkust van Sumatra (Staatsblad 1887 No. 45) is bepaald, dat in geval van misdrijf of overtreding, op heeterdaad ontdekt, een ieder bevoegd is den verdachte aan te houden en te brengen voor een der met de uitoefening van de politie belaste personen. Daaruit volgt dus alleen de bevoegdheid om den verdachte in dit geval aan te grijpen en zoo spoedig doenlijk bij de politie te brengen, maar in geen geval om hem op de onderneming gevangen te houden, op te sluiten of vast te binden en eerst binnen de 24 uren op te zenden. Bestaat er geen mogelijkheid tot spoedige opzending van den verdachte, om welke reden dan ook, dan behoort men zich van elke bemoeienis met de zaak te onthouden en hem op vrije voeten te laten. Een kennisgeving aan de bevoegde autoriteit is dan voldoende.”

„De in artikel 202 gegeven bevoegdheid is een exceptie, en mag dus in geen geval worden uitgebreid, maar moet tot het streng noodzakelijke beperkt blijven.”

„Ik heb de eer UEdg. te verzoeken het bovenstaande ter kennis te brengen van de bestuurders der ondernemingen in Uwe afdeeling en hunne employe's. Vooral moet er op gewezen worden dat het opsluiten van een verdachte of het vastbinden aan een ander voorwerp niet geoorloofd is en streng zal worden vervolgd.”

Hieruit volgt, dat zoolw in klappzaken, als in gevallen van onwettige vrijheidsberoving, al of niet gepaard met lichamelijke pijniging, door de rechterlijke autoriteiten te Batavia niet steeds met voldoende gestrengheid tegen de Europeanen kon worden opgetreden, in het een geval, omdat de Indische Regeering uit zuinigheid onwettige vrijheidsberoving toeliet, in het andere geval, omdat door het streng straffen in klappzaken, de straf niet in verhouding zou staan tot het gepleegde feit.

Al deze bijzonderheden moet Mr. Rhemrev als officier van justitie bij den Raad van Justitie geweten hebben, en hoe is het nu te verklaren, dat in zijn rapport alleen sprake is van het niet steeds met voldoende gestrengheid optreden van de ambtenaren van het B. B. tegen de Europeanen?

Is het al weder geen meten met twee maten, dat hij het zwakke optreden van de rechterlijke autoriteiten te Batavia tegen de Delische Europeanen geheel verwijst? Zoolw hiervoren reeds gezegd is, kan door de geheimhouding van het rapport Rhemrev niet beoordeeld worden in hoever de ambtenaren van B. B. aan zwak optreden tegenover Europeanen schuldig zijn, doch is dat zoo, dan zal men mij moeten toegeven, dat hun zwakheid verontschuldiging vindt in de gedwongen zwakheid der rechterlijke autoriteiten.

Ik ga zelfs verder, en beweer dat, ingeval van deugdelijk geconstateerde zwakheid hunnerzijds, de zwakheid der rechterlijke autoriteiten daarvan de oorzaak is geweest.

Bij het rapport van Mr. Rhemrev behoort noodzakelijk een statistiek van de tegen Europeanen door Delische hulpofficieren van justitie sedert 1896 ingestelde vervolgingen; met bekendstelling van de redenen, waarom geen bestraffing is gevolgd, want hoe zou anders over de al of niet zwakheid der ambtenaren van het B. B. zoolw geschied is in hun optreden tegenover Europeanen kunnen worden geroordeeld?

Komt daarin zulk een statistiek niet voor, wat mij niet zou verwonderen, omdat de Minister van Koloniën dan zeker niet tot zijn streng oordeel over de ambtenaren van het B. B. zou zijn gekomen, dan eischt de onpartijdigheid van het hoogste gezag tegenover al zijn ambtenaren, dat zij alsnog samengesteld en openbaar gemaakt wordt.

Die statistiek zal duidelijk in het licht stellen, dat van 1896 af zeer streng tegenover Europeanen is opgetreden; ik zal mij hier er toe bepalen te wijzen op het brengen der zoogenaamde klappzaken bij het Residentiegerecht, waarvan de urgentie juist gebleken is, doordat een groot aantal dergelijke strafzaken aan den officier van justitie te Batavia ter verdere behandeling waren gezonden.

Dan zal ook blijken, hoe weinig verdachten zijn veroordeeld geworden; voor een deel, omdat door langdurig tijdsverloop de getuigen niet meer te vinden waren, voor het grootste deel, omdat de zaken werden gedeponneerd.

Hoe de rechterlijke autoriteiten en de Indische Regeering indertijd over de Delische strafzaken hebben geroordeeld, blijkt het duidelijkst uit het volgende geval van het jaar 1897 of 1898:

W., administrateur van de onderneming B, gelegen in het landschap P., werd wegens het toebrengen van slagen en onwettige vrijheidsberoving, al dan niet met pijniging, dat herinner ik mij niet meer, door den Raad van Justitie te Batavia tot een minimum gevangenisstraf veroordeeld. Op zijn verzoek werd hem gratie verleend.

Dit geval was de aanleiding tot klachten van sommige

controleurs. Zij beweerden door die zachte wijze van optreden der justitie door de verdachten te worden uitgelachen, terwijl klagers zich herhaaldelijk tot hen wendden om te vragen hoe het toch met hun perkara's stond, waaraan echter geen verder gevolg werd gegeven.

Terugkeer tot het oude misbruik van ondershands straffen door het opleggen van boeten en het geven van een gedultig standje zou volgens hen meer uitwerken dan het toenmalige optreden volgens de wet. Vergis ik mij niet, dan werd naar aanleiding dier klachten bij het openbaar ministerie te Batavia op strenger optreden aangedrongen. Mr. Rhemrev moet hiertoe bekend zijn, en als onpartijdig onderzoeker ook deze omstandigheid in zijn rapport hebben vermeld, waar hij de ambtenaren van het B. B. tot nu toe niet duidelijke tekortkomingen ten laste legt.

Deze omstandigheid heeft voorzeker als verzachtende omstandigheid voor die ambtenaren oneindig meer reden van bestaan, dan zijn verontschuldiging van den President van den Landraad, hiervoren besproken, wegens fysieke onmogelijkheid.

Zoolw reeds in mijn vorige lezing werd gezegd, had de intrekking der circulaire Scherer geen ander gevolg, dan dat clandestien en met oogluking van het bestuur gedaan werd, wat tevoren openlijk en met machtiging der Regeering geschiedde, waardoor het plegen van ongerechtigheden werd in de hand gewerkt.

Zoo was de stand van zaken, toen Mr. Rhemrev in Deli kwam. Natuurlijk kon hij zoolw onwettige vrijheidsberovingen constateeren, al of niet met pijniging, als hij verkoos, doch tegelijk werd hij er zoo zeer van overtuigd, dat zonder die onwettige vrijheidsberoving geen tabaksbouw mogelijk, geen orde en tucht op de ondernemingen te handhaven was, dat, in overleg met hem en op verkregen machtiging van den Procureur-Generaal de Resident bij circulaire van 8 September 1903 No. 389 bij wege van voorloopigen maatregel, alzo tot dat hierin definitief zal zijn voorzien, aan de beheerders van ondernemingen de bevoegdheid werd verleend om:

1. te hen, die zich aan misdrijf, bijv. aan moord, doodslag, brandstichting, oproer, ernstige verwonding hebben schuldig gemaakt;

2. wegloopers, rondzwervers, hen die de rust en orde ernstig verstoren, en op heeterdaad worden betrapt op een ogenblik, dat de dag reeds te ver gevorderd is voor hunne dadelijke opzending naar den magistraat.

A in daartoe ingerichte, voor menschen bestemde lokalen gedurende den nacht op te sluiten; echter onder uitdrukkelijke voorwaarden:

a. dat de aangehouden en in ieder geval den volgenden morgen, bij het kriegden van den dag, naar den betrokken magistraat opgezonden — en onder geen enkel voorwendsel, op de onderneming waar zij opgevat werden, aangehouden worden;

b. dat de aangehouden nimmer in de opsluitingslokalen geboeid of vastgebonden, veel minder aangesloten worden;

c. dat in den geleidebrief van de opgezonden personen het misdrijf of de overtreding, waarvan zij beschuldigd worden, duidelijk wordt opgegeven, met vermelding zoo mogelijk van de namen der ooggetuigen.

B. de boven sub 1° en 2° bedoelde personen met geboeide handen naar den magistraat op te zenden.”

Een volledig afschrift dier circulaire is hierbij ter kennisname gevoegd. Uit het vorenstaande blijkt, dat onwettige vrijheidsberoving ter Oostkust van Sumatra nog altijd dagelijks voorkomt, thans met autorisatie van Resident, Officier van justitie, Procureur-Generaal, en natuurlijk ook weder van de Indische Regeering. Wel is waar is het boeien, vastbinden, aansluiten, waarin Mr. Rhemrev aanleiding gevonden heeft om in zijn conclusiën van onwettige vrijheidsberoving vergezeld van lichamelijke pijniging te spreken, verboden, doch dat is vroeger herhaaldelijk geschied, zonder dat dit veel uitwerking heeft gehad, en het is de vraag, of indien bestuurders van ondernemingen zich thans aan dat zware misdrijf schuldig maken, daartegen met de volle gestrengheid der wet zal kunnen worden opgetreden. De voorwaarde toch: opsluiting der aangehouden in een opsluitingslokaal, vermindert hoegenaamd niet de onwettigheid der opsluiting, en waar onbevoegd straffeloosheid wordt toegezegd bij onwettige vrijheidsberoving door opsluiting in een lokaal zou het meten met twee maten worden als op vrijheidsberoving door boeien, vastbinden of aansluiten, of volgens Mr. Rhemrev vergezeld van lichamelijke pijniging, de volle gestrengheid der wet kon worden toegepast. M. i. staat het dan ook vast, dat geen enkel der door Mr. Rhemrev geconstateerde gevallen van onwettige vrijheidsberoving, al of niet vergezeld van lichamelijke pijniging, door den Raad van Justitie zal worden gestraft.

Vergelijkt men verder de circulaire Scherer met die van den 8en September 1903, No. 3891/2, waarin door Mr. Rhemrev e. s. de administrateurs tot onwettige vrijheidsberoving worden gemachtigd, dan hebben feitelijk die beheerders een uitgebreidere politiebevoegdheid verkregen dan de vroegere, terwijl het op de ondernemingen gebouwde opsluitingslokaal, in het maleisch natuurlijk evengoed *tuotoan* genoemd als de gevangenis, het aan alle werklieden veel duidelijker maakt dan vroeger, dat den ondernemer politiegazag is toegekend, dat hij hun heer en meester is.

Dit heer- en meesterschap van den administrateur over zijn werklieden wordt thans voorgesteld als een pas door Mr. Rhemrev ontdekte Delische misstand.

In de vergadering van 30 November jl. zeide de Minister van Koloniën:

„Wat dit laatste punt aangaat, — de vraag van het Kamerlid Pijnacker Hordijk of door de besturende ambtenaren niet gewezen is op de bestaande misstanden, of niet door hen op versterking van de bestuursmiddelen is aangedrongen — is mij uit de latere jaren alleen bekend, dat in 1897 door den toenmaligen Resident een voorstel is gedaan, waarin werd gewezen op het onvoldoende van de politie, en betoogd werd, dat als de toestand toch vrij bevredigend mocht worden genoemd, dit alleen daaruit voortkwam, dat de ondernemers zelf zorgden voor de handhaving van strenge tucht en orde onder hun werklieden, doch dat zij, door gebrek aan politie, gedwongen, dikwijls handelden zoolw in hun eigen als in het algemeen belang, alsof zij zelve met politiemacht over hunne koelie's waren bekleed, hetgeen wel eens, zegt de Resident, leidde tot misbruiken, waarvan het bestaan aanleiding gegeven heeft tot de bekende circulaire van den Resident Scherer.”

Die misbruiken waren:

1°. mishandeling van koelie's;

2°. onwettige gevangenhouding ook bij wijze van straf.

Na een overzicht gegeven te hebben van den inhoud der hiervoren in extenso vermelde circulaire Scherer, gaat de Minister aldus voort:

„In 1897 erkende de Resident Kooreman, dat het bestuur de medewerking van de Europeesche industrieelen tot handhaving van orde en tucht niet kan ontberen en dat de ondernemers zich nog altijd in het algemeen belang — en in hun eigenbelang — schuldig maakten aan hetgeen hij beschonwde als onwettige gevangenhouding. Hij stelde daarom voor, dat door uitbreiding van de ordonnantie, opgenomen in het Ind. Staatsblad 1896, n°. 104 de

1) Erkende moet zijn: rapporteerde. Niemand had mij om een rapport gevraagd.

gelegenheid zou worden gegeven om den bestaanden toestand min of meer te wettigen door op de verschillende ondernemingen onbezoldigde oppassers aan te stellen. De Directeur van B.B., tot wien de brief van den Resident was gericht, achtte de circulaire Scherer niet in strijd met het Reglement op het rechtswezen ter Sum. Oostkust. Van de aanstelling van de bedoelde politieoppassers is niets gekomen. Andere voorstellen tot versterking van de politie zijn mij niet bekend; ik beweer niet, dat zij niet zijn gedaan, maar zij hebben in elk geval Nederland niet bereikt.

„Uit het voorstel van 1897 blijkt reeds, dat bij het Gewestelijk bestuur wel eenige kennis bestond omtrent de misstanden die op de landbouwondernemingen voor kwamen. Dat blijkt ook uit een brief van een anderen Resident van 1901, waarin hij schrijft: zelfs in de laatste jaren was het nog een vrij algemeen bestaande gewoonte om de koelie's wegens lichte vergrijpen op te sluiten of vast te binden, hen eenige uren, soms ook dagen, gevangen te houden en daarna weder op vrije voeten te stellen.”

Het kamerlid Cremer zegt o. m.

„Ik zou er willen bijvoegen, dat ik in 1899, in antwoord op een opmerking van den heer Van Kol. medegeleed heb, dat een door hem vroeger genoemd geval (de zaak Trip) in Indië op mijn verzoek ten tweeden male was onderzocht; de Gouv.-Generaal had het oordeel ingewonnen van den Resident en van den Procureur-Generaal, maar er was niets gevonden van de genoemde gruwelen en wreedheden. Daarmede was die zaak toen afgedaan.”

Nu is het van hier uit, zelfs als men meent van 20 jaar vroeger eenige kennis van het land te hebben, geheel onmogelijk na te gaan, of dat aantal ambtenaren voldoende is om een behoorlijk toezicht uit te oefenen. De heer Hoetink zegt in zijn rapport: neen, de ambtenaren hadden te veel werk, om behoorlijk te kunnen toezien. Maar ik wensch te constateeren dat van uit Indië hier geen aanvragen zijn gekomen om meer personeel. Ik geloof niet dat deze Minister onafgedane voorstellen ter zake zal hebben gevonden, evenmin dat hij, indien hij ze had ontvangen, ze niet zou hebben voorgedragen bij de Indische begroeting. Ik wensch er slechts op te wijzen dat op de begroeting voor 1900 op voorstel van den Gouverneur-Generaal is gebracht een door hem als tijdelijke maatregel reeds tot stand gebrachte kleine vermeerdering van personeel, welke hij motiveerde door de toeneming van het aantal ondernemingen ter kuste, en dit is zonder eenig bezwaar „aangenomen”.

Mededeelingen als de bovenstaande deden mij, ingewijde in Oostkust zaken, de handen van verbazing in elkaar slaan, en daar het niet in mij opgekomen is in het mist te twijfelen aan de volkomen ongelukkigheid, moet ik wel vermoeden dat het Indische bestuur, opzettelijk of niet opzettelijk, laat ik in het midden, het Ministerie van Koloniën de werkelijke toestand ter Sumatra's Oostkust heeft verzwegen.

Toch meen ik, dat er voor de Kamer alle aanleiding heeft bestaan, om aan den Minister de volgende inlichtingen te vragen:

Is de circulaire Scherer van 1886, waarin gewezen wordt op het mishandelen van koelie's, op onwettige gevangenhouding ook bij wijze van straf, waarin aan de administrateurs onwettig politiegazag wordt toegekend, waarin zij gemachtigd worden onwettige vrijheidsberoving te plegen, tegenover hunne koelie's te handelen als heer en meester, nu pas door Mr. Rhemrev's rapport op het ministerie bekend geworden?

Is in het zoogenaamde mailrapport van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën nimmer gewag gemaakt van mijn rapport aan den Procureur-Generaal, van Augustus 1885 over het slaan en mishandelen van werklieden en de oorzaken daarvan, over mijn naar aanleiding daarvan gedaan voorstel betreffende de te dier zake in te stellen strafvervolgingen en in het rapport van den officier van Gezondheid dr. Utermohlen? van het door den Proc. Generaal gegeven antwoord.

Is de Minister pas door het rapport Rhemrev bekend geworden met het schrijven van den Resident der Oostkust van Sumatra van 1901, waarin voorkomt, dat het zelfs in de laatste jaren nog een vrij algemeen bestaande gewoonte was om de koelie's wegens lichte vergrijpen op te sluiten of vast te binden, hen eenige uren, soms ook dagen, gevangen te houden en daarna weder op vrije voeten te stellen? En is de Indische Regeering gevraagd, wat zij op ontvangst van dat rapport gedaan heeft?

Mijnerzijds zou ik gaarne de navolgende vragen willen stellen:

Is de Minister pas door het rapport Rhemrev bekend geworden met mijn uitvoerig voorstel van 8 Mei 1897 betreffende de aanstelling van onbezoldigde politieoppassers en mijn beklag aan den Gouverneur-Generaal over de niet-aandoening dezer aangelegenheid, zoodaende over de, zacht uitgedrukt, onheusche wijze van behandeling van dit voorstel door den Directeur van B. B., nadat door mij daarop bij schrijven van 14 November 1897 was teruggekomen?

Lezen noch Minister, noch kamerleden de Koloniale verslagen, en wordt door hen ook de justitie-statistiek in het geheel niet ingezien?

Koloniaal Verslag van 1894 (blz. 23) vermeldt:

„Eene statistiek van de in 1893 ter kennis van het bestuur gekomen misdrijven leert dat te berechten vielen 50 gevallen van moord en doodslag, 32 van meer of minder ernstige verwonding en 26 van diefstal onder verzwarende omstandigheden, daarvan 6 in gewapende bende.

Schuurbranden waren overal in Deli niet zeldzaam en bijna altijd aan kwaadwilligheid toe te schrijven; vermoedelijk hadden enkele inlandsche hoofden, inzonderheid in Deli, hierin de hand; daarnaar zou een nauwkeurig onderzoek worden ingesteld. Rustverstoringen op de ondernemingen kwamen weinig voor en werden door de politie bedwongen zonder dat deze van haar wapens gebruik behoeft te maken.

Verslag van 1895 (blz. 19).

„In aansluiting aan eene soortgelijke statistiek, in 't vorig verslag medegeleed, is ten slotte nog aan te tekenen, dat in 1894 ter kennis van het bestuur kwamen 48 gevallen van moord en doodslag, 46 van meer of minder ernstige verwonding en 74 van diefstal onder verzwarende omstandigheden, waarvan 4 in gewapende bende. In de meeste gevallen werden de daders gevat en gerechtelijk vervolgd. Op 8 tabaksondernemingen kwamen rustverstoringen voor, die door gewapende politiedienaren bedwongen werden, zonder dat deze van hunne wapens gebruik behoeften te maken. Over het uit kwaadwilligheid aanrichten van schuurbranden op tabaksondernemingen is reeds op blz. 16 hiervoor het een en ander gezegd.”

Voor zoolveel het bestuur dienaangaande opgaven had kunnen verzamelen, kwamen in 1894 in de geheele afdeeling Deli, dus ook in de Delische onderhoorigheden Padang en Bedagei en in de rijken Langkat en Serdang, 22 schuurbranden voor (waarvan in de eerste vier maanden van het jaar — 5 in Soenggal) tegen 28 in 1893 (waarvan niet minder dan 17 in Soenggal).

Verslag van 1896 (blz. 19).

„Ondanks de talrijkheid der Chineezen in dit gewest werd niets vernomen van woelingen van geheime Chineseche genootschappen. De statistiek voor 1895 van de

ter kennis van het bestuur gekomen misdrijven steekt niet ongunstig af bij de cijfers van 1894, in 't vorig verslag vermeld. In 1895 werden namelijk gerapporteerd 45 gevallen van moord, 13 van doodslag, 40 van verwondingen, 47 van diefstal en 2 van zeeroof, 4 van schuurbranden en 1 ketjoepartij. Op de landbouwondernemingen kwamen slechts rustverstoringen van geringe betekenis voor, aan welke door de komst der politie dadelijk een einde gemaakt werd.”

Hieruit volgt, dat de besturende ambtenaren wisten, en het ook aan de Indische Regeering gerapporteerd is, dat het getal doodslagen en moorden door inlanders en vreemde oosterlingen op personen van gelijken landaard gepleegd zeer groot was; vergelijkt men die cijfers met de justitie-statistiek, dan zal tevens blijken, dat die ambtenaren verweg de meeste misdrijfzaken, waaronder moorden en doodslagen tot klaarheid hebben weten te brengen, zoodat de daders hun gerechte straf niet zijn ontkomen.

Vreemd genoeg komt die misdrijvenstatistiek in de Koloniale Verslagen van 1897 en volgende jaren niet meer voor, en toch heb ik de algemeene verslagen van de Residentie Oostkust van Sumatra over 1896, 1897, en 1898 zelf geschreven en zijn daarin die opgaven weder opgenomen. In dat over 1898 worden zelfs meer cijfers dan in vorige jaren, o. a. wordt ook vermeld, hoeveel misdrijfzaken zijn berecht, hoeveel niet tot klaarheid konden worden gebracht, hoeveel gevallen van slaan en mishandeling van werklieden door hun werkgevers bij den Raad van Justitie in de laatste jaren zijn aanhangig gemaakt; ook werd met cijfers gestaafd hoezeer de schuurbranden waren verminderd; evenzo de desertiën (11° en, vergis ik mij niet, ook het sterftecijfer onder de werklieden (cc. 3°)).

In de jaarverslagen van de Residentie Oostkust van Sumatra komen ook berichten voor over behandeling van de koelie's op de ondernemingen, doch als al die gegevens bij de samenstelling van het Koloniaal Verslag eenvoudig weggelaten worden, dan is het niet te verwonderen, dat de Minister niet op de hoogte kan zijn van de toestand in die Residentie.

Waartoe dienen voorts de maandelijks aan den Gouverneur-Generaal ingediende Residentieverslagen, waarin onder het hoofd *Politie en Justitie* ook de misdrijvenstatistiek wordt vermeld, zoodaende bijzonderheden worden opgenomen den algemeenen toestand betreffende?

Ik maak mij sterk, dat reeds door een volledige beantwoording van vorenstaande vragen en overlegging der aangeduide stukken het Kamerlid Mr. Fock dadelijk bereid zou zijn in te trekken, wat hij zich onder den indruk van Mr. Rhemrev's conclusiën in de vergadering van 20 November jl. heeft laten ontvallen.

Voorschreven officieele stukken zullen in het helder licht stellen, dat ter Oostkust van Sumatra geen ander soort ambtenaren noodig is, dan wij daar tot nu toe gehad hebben. Die ambtenaren hebben inderdaad met de geringe middelen gedaan, wat zij konden; zij hebben hard moeten werken om de zaken zoo goed mogelijk gaande te houden, de nadelen van geautoriseerde misbruiken zoolveel mogelijk te beperken.

De Maatschappij ter Oostkust is geen verwilderde, het is daar geen vrijvechten troep, veeleer was zij vroeger een verwilderde, een inderdaad vrijvechten troep, doch met de jaren is daar een groote verandering ten goede gekomen, en wanneer zij nog niet is geworden, wat zij behoort te zijn, dan is dat de schuld der Indische Regeering, die de bestaande misbruiken kennende, ze heeft laten voortduren door aan het gewest de bestuursmiddelen te onthouden, welke het volstrekt behoefde.

Dat er ook nu nog misbruiken bestaan als overblijfselen uit de vroegere verwilderde samenleving is het natuurlijke gevolg van het schippen der Indische Regeering, waardoor ook de ambtenaren werden gedwongen het een of ander deel van hun taak met den Franschen slag af te doen.

Het zwakke optreden der justitie tegenover Europeanen, waaraan wellicht ook bestuursambtenaren hebben medegedaan, en de in September 1903 tot circulaire Rhemrev c. s. gewijzigde circulaire Scherer van 1886, waarbij de beheerders van ondernemingen worden gemachtigd tot het plegen van vrijheidsberoving, waarbij aan die beheerders ten aanzien van het preventief gevangen zetten een grotere bevoegdheid wordt gegeven dan Stbl. 1897, No. 253 art. 15 aan de magistraten toekent, zijn wel sprekende, maar bij lange niet de eenige bewijzen van dit schippen.

Alvoren U mede te delen, wat ik zelf als Resident der Oostkust daarvan heb ondervonden, zal ik, om niet te veel van Uw geduld te vorderen, eenige korte aantekeningen voorlezen.

In een verzoekschrift van de Deliplanters in 1876 aan de Regeering aangeboden, waarin geklaagd wordt over het onvoldoende der rechtspraak en der politiemacht van het Gouvernement, staat o. a.

„In Deli durven wij gerust beweren, dat zonder onze hulp de politie geen enkel misdrijf en geen enkele overtreding, op de ondernemingen gepleegd, op het spoor zou komen. Wanneer wij, planters, ons niet de moeiten en kosten getroosten om de overtreders aan te geven, aan te houden en naar Laboean te zenden, dan zouden zij zonder twijfel steeds vrijkomen.

„Dat het met de opvatting der uitdrukking *betrapting* op *heeterdaad* daarbij niet al te nauw kan genomen worden, valt in het oog. En zoodaende vervullen de planters en hun ondergeschikten toch, omdat de noodzakelijkheid het vordert, en met de wet in de hand, de functiën die behooren vervuld te worden door de ambtenaren en beambten bedoeld bij art. 2 van het wetboek van strafverordering.”

In 1882 doet de Resident van Sumatra's Oostkust aan de Regeering het voorstel tot instelling van een protectoraat op het Engelse Chinese Protectoraat, zelf en omdat het hem gebleken was, dat de praktijk der koelie-ordonnantie niet voldoende kon worden gecontroleerd.

Toen Mr. F. H. der Kinderen zich in 1883 als Gouvernementscommissaris voor de reorganisatie van het rechtswezen in Deli bevond, bleek hem, dat de toestand daar wat de politie betrof, nog dezelfde was als in 1876. Op de ondernemingen was niemand, die wettelijk met politie gezag was bekleed. De onmogelijkheid inziende, dat de magistraten de politie, vooral wat betreft het opsporen en vervolgen van misdrijven en overtredingen, zelf en met eigen personeel naar behooren waarnamen, bood de heer der Kinderen de Regeering een ontwerp aan, waarbij op elke onderneming een of meer in dienst der ondernemers zijnde personen, op voordracht van den ondernemer of den beheerder, door den ambtenaar belast met het bestuur der afdeeling binnen welke de onderneming gelegen is, tot hoofd der politie op de onderneming of een gedeelte daarvan zouden worden aangesteld. Deze personen zouden dus met de zorg voor de openbare rust en veiligheid en de handhaving der goede orde binnen hun gebied belast zijn.

De Regeering verwierp dit ontwerp, evenzo ook den Resident gedaan voorstel, waarbij voor de Delische ondernemingen een gelijke regeling werd in overweging gegeven als voor de Biltonmaatschappij was gemaakt.

De toestand bleef dus bij het oude. De administrateurs behielden ook na de inwerkingtreding van het reglement op het rechtswezen — in 1887 — de bevoegdheid, hun in de circulaire Scherer van 1886 toegekend, schoon dit in strijd was met het artikel 202, volgens hetwelk zij die

alleen bezitten bij ontdekking van misdrijf of overtreding op besteraad.

Bij schrijven van den Resident van 16 December 1886 No. 715, waarin op leemten in de koelieordonnantie wordt gewezen, wordt een nota overgelegd van den Chineeschen tolk Hoetink, waartuit blijkt, dat verscheidene bepalingen der koelieordonnantie hier en daar niet tot recht kwamen, en de werklieden niet die bescherming en ontleenden, die met de koelieordonnantie bedoeld was.

In correspondentie met de Regeering van 1887 en 1888, naar aanleiding van een artikel in de Straits Times van 14 April 1887 wordt vermeld, dat de voorschriften der koelieordonnantie nog niet overal door gedrongen waren, en zij het optreden der planters tegenover de koelie's nog niet geheel beheerschten, zoodat dat het toezicht op de ondernemingen te wenschen overlaet, doch dit niet anders mogelijk is, daar de controleurs veel te veel werk hebben.

In 1887 brengt een Commissie, uitgezonden door de Chinese Regeering om onderzoek te doen naar de Chinese emigranten in de Koloniën ten Oosten van de Kaap, klachten in bij de Indische Regeering over de behandeling van Chinese koelie's.

Ten de ambtenaar voor de Chinese zaken Hoetink in 1901 naar Deli ging om een onderzoek in te stellen naar de koelie toestanden, kreeg hij in opdracht te bevestigen, dat de assistenten bij hun toezicht op het werk der koelie's hun stok thuislieten.

Hij besprak dit op een vergadering met de planters, die hiertegen bezwaar maakten, omdat hun assistenten dat geheel weerloos tegenover de koelie's zouden staan.

Een der planters verbood zijn assistenten een stok mede te nemen naar het werk, en een paar dagen daarna werd een zijner assistenten zwaar door de koelie's verwond, zoodat hij daartoe eenige aanleiding had gegeven.

Ik zal het hierbij laten; het zijn, aangevuld met de berichten der Residenten van 1895, 1897 en 1901 hiervoren besproken, m. i. bewijzen genoeg, dat de Ind. Regeering althans kennis gedragen heeft van het door administrateurs van ondernemingen uitgeoefende politiegewalt, ook geweten hebbende, dat het slaan van werklieden met de hand of met den stok dikwijls voorkomt.

En nu mijn eigen ondervinding, wat het vragen van meer personeel betreft.

Deze omvat de geschiedenis van de door den Gouverneur-Generaal op de begroeting van 1900 gebrachte kleine vermeerdering van personeel ter Oostkust van Sumatra, bedoeld door het Kamerlid Cremer in de vergadering van 29 November jl., en waarvan gezegd werd, dat die vermeerdering door den Gouverneur-Generaal wordt gemotiveerd door de toeneming van het aantal ondernemingen ter kust.

Doelwit wordt de bij Stbl. 1900 No. 64 toegestane vermeerdering van het korps gewapende politiedienaren met twee sergeanten, vier korporals en 40 man, en de indienststelling van een luitenant der Chinezen te Pangkalan Brandan en van een Chineeschen wijkmeester te Besitan.

De Stbl. ziet er inderdaad hoogst onschuldig uit, maar is feitelijk het resultaat van ruim twee jaren lang vermindering, zoodat de Regeering van plan was, integendeel te dringend noodig moesten worden vermeerderd.

Toen ik in Mei 1894 als Resident der Oostkust van Sumatra optrad, stond op het program der Indische Regeering in de eerste plaats: bezuiniging, vooral op personeel.

Mijn voorganger had kort te voren aan de Regeering voorgesteld om af te schaffen:

1. den assistent resident ter beschikking;
2. twee controleurs, dien van Bengkalis en een der controleurs voor de Bataksche zaken;
3. den rechtsgeleerden Griffioen van den Landraad, en dezen te vervangen door een goedkoopere, niet-rechtsgeleerde;
4. de Europ. klerken bij de magistraten te Laboan Deli, Tandjong Poera, Serdang, Padang en Bedagei, en die te vervangen door goedkoopere inlandse schrijvers;
5. de Chinese tolken bij de controleurs van Laboan Deli, Serdang en Beneden-Langkat, en in hun plaats te bezigen gewone Chinezen tegen vertolkingsloon.

Dit voorstel viel natuurlijk in goede aarde; dienovereenkomstig werd besloten. Men zie de Ind. Staatsbladen 1895 Nos. 149 en 196.

Hier zijn alleen van belang de genoemde betrekkingen bij het Binnenlandsch Bestuur. Als motief der intrekking werd opgegeven, dat er voor dien ass. resident en die twee controleurs geen werk was.

Mijn voorganger werd Gouverneur van Sumatra's Westkust, later Lid van den Raad van Indië.

Bij de waardeering van dit bezuinigingsvoorstel moet wel in het oog gehouden worden, dat een Gewest als de Oostkust van Sumatra zoolwiel met een groot personeel als met een klein kan worden bestuurd, bijv. met de helft van het tegenwoordige. De vraag is slechts, hoe het bestuurd moet worden, in opzichte der bestaande wettelijke voorschriften of niet. Hoe meer men met die voorschriften van hand licht, hoe minder personeel er noodig is. Wil men echter een gewest stipt volgens de wettelijke voorschriften besturen, zoodat thans geëischt wordt, dan moet de sterkte van het personeel daaraan evenredig zijn. Dat niet het geval, dan moet noodwendig het een of andere deel van het bestuurswerk met den Franschen slag om de een of andere reden de aandacht valt. Dat blijkt uit de geleidelijke indienststelling van drie assistent-residenten sedert 1895, en uit de thans reeds genoemde voorstellen tot vermeerdering van de politie met 40 man, de indienststelling van een inspecteur en twee personeel en het plan tot oprichting van een Raad van Justitie te Medan.

In de beide opgegeven Staatsbladen wordt omtrent den assistent-resident ter beschikking en de beide controleurs worden der drie betrekkingen, werden geen vervangers benoemd.

Op die wijze verdeden de controleur van Bengkalis zijn taak, terwijl de assistent-resident aldaar met zwaren van de onder de afdeling Bengkalis ressorteerende zagers, afkomstig van Singapore, in vrijen arbeid werd geplaatst. Een gevolg hiervan was, dat op die hout-Chineesche werkgewers, of Taokkeh's deden met hun werkvolk wat zij wilden, mishandelden het en zetten het af op de schandelijkste wijze. Daar was het na een jaar jaar inderdaad een vrijgevochten troep geworden. Klachten van het Engelsche bestuur in de Straits Settlements, leidden in 1898 tot een onderzoek op last der Indische Regeering, waarbij genoeg aan het licht kwam, maar er van te overtuigen, dat opnieuw een controleur moest worden aangesteld (1901), ditmaal met standplaats Teling Tingi.

Voor de Bataksche zaken bleven twee controleurs aanwezig, nadat onbetwistbaar was aangetoond, dat één controleur onmogelijk het werk af kon.

In het begin van 1895 vroeg de assistent-resident ter Oostkust dien, en bij de aanbidding van zijn rekest stelde

ik voor, aan het voorstel van mijn voorganger geen gevolg te geven en de vacante betrekking aan te vullen.

Het antwoord luidde, dat ik de voorstellen van mijn voorganger met meer deferentie behoorde te behandelen. Hij had geschreven dat er voor dien ass. resident geen werk was, en zoo dacht de Regeering er ook over.

De ass. resident vertrok in Maart 1895 en een vervanger werd niet benoemd, zoodat eigenlijk Deli moest worden bestuurd door een Resident, bijgestaan door 6 controleurs.

Bij deze beslissing der Regeering kon ik mij niet neerleggen. In Mei 1895 werd de Regeering een uitvoerig rapport aangeboden, betreffende den toestand in Deli, aantoonende, dat er overvloed van werk was voor een ass. resident, al zou hem uitsluitend tot taak worden gegeven de zorg voor een nauwkeurige aanslag en geregelde inning der verschillende belastingen en het toezicht op de praktijk der koelie-ordonnantie, daar het mij was gebleken, dat daarbij nog vele onregelmatigheden en ongerechtigheden plaats vonden, en ook de behandeling der koelie's op de ondernemingen te wenschen overliet. Ook werden de voorschriften der ordnantie ten aanzien van woningen, hygiëne en geneeskundige behandeling niet overal naar behoren nageleefd. Naar mijn inzien, eischte de algemeene toestand der indienststelling van een Inspecteur, uitsluitend belast met de controle op de praktijk der koelie-ordonnantie, en van een geneeskundig Inspecteur voor het toezicht op woningen, voeding, hygiëne, apotheken en geneeskundige behandeling.

Daar echter met het oog op den ongunstigen stand der Indische financiën aan voorstellen, welke een belangrijke vermeerdering van uitgaven veroorzaakten, geen gevolg gegeven zou worden, werd in overweging gegeven, overeenkomstig de bij Stbl. 1887 no. 21 vastgestelde formatie, een assistent-resident ter beschikking te benoemen, hem speciaal te belasten met de controle op de praktijk der koelie-ordonnantie, en om den eerst aanwezigen officier van gezondheid in het gewest op te dragen om voor zooveel zijn overigen dienst dit toeliet, een geneeskundig onderzoek in te stellen op de ondernemingen.

Het eerste gedeelte van mijn voorstel werd afgewezen, doch overeenkomstig het tweede beschikt.

Dit onderzoek werd gehouden door den toenmaligen officier van gezondheid te kl Utermöhlen en duurde ongeveer anderhalf jaar. Het omvatte alle ondernemingen, waarvan er sommige meermalen werden geïnspecteerd, en bracht veel aan het licht, dat onmiddellijk verbetering behoefde, zoodat dan ook onder toezicht van den Inspecteur geschiedde.

Is op het Ministerie van Koloniën niets bekend omtrent het te dier zake uitgebrachte rapport, gedagteekend, als ik mij niet vergis, Maart 1897?

In het begin van 1896 werd op het afgewezen voorstel teruggekomen.

Door een planter in de Lampongsche districten werd der Regeering een rekest aangeboden, waarin aangetoond werd de moeielijkheid om contractkoelie's na bestraffing of vrijspraak door den magistraat, zonder dwang op de onderneming terug te krijgen, en verzocht op eenige wijze daarin te voorzien.

De Regeering vroeg den Resident der Oostkust om inlichtingen, omdat hij het hoofd was van het gewest, waar de koelieordonnantie het langst gewerkt had, en het bestuur dus de beste ondervinding had van haar praktijk.

„Natuurlijk — schrijft de Regeering — wordt te Uwent gehandeld overeenkomstig vroeger te dier zake genomen beslissingen (zie de Bijbladen no. 3104 en 3630), en worden de werklieden, na hun vrijspraak, of na het ondergaan van straf, niet gedwongen om naar hun ondernemingen terug te keeren, want in beide gevallen zijn zij volkomen vrij zich te begeven waarheen zij willen. „Daarom wenscht zij te vernemen op hoedanige wijze ter Oostkust aan het bezwaar van den Lampongschen planter wordt tegemoet gekomen.“

Mijn antwoord luidde, „dat men zich ter Oostkust nooit aan voorgeschreven bijbladen had gehouden, de contractkoelie's na het ondergaan van hun straf of hun vrijspraak altijd hetzij afgehaald werden door ondernemingsoppassers, hetzij teruggebracht naar hun ondernemingen door oppassers van het Gouvernement of van de Chinese hoofden.“

Na verder aangetoond te hebben dat de koelieordonnantie voor de ondernemers hoegenaamd geen reden van bestaan zou hebben, indien de werklieden, de onderneming voor welke zij gecontracteerd hebben, verlaten hebbende, niet gedwongen konden worden om hun contract uit te dienen, werd in overweging gegeven aan de bestaande koelieordonnantie een artikel in voorschreven zin toe te voegen.

Werd overeenkomstig dat voorstel besloten, dus de werknemer gedwongen aan zijn werkgever den gecontracteerden arbeid te presteren, dan rustte aan den anderen kant op de Regeering de verplichting om te zorgen, dat ook de werklieden kregen, wat hun volgens de koelieordonnantie toekwam. Dit liet nog altijd te wenschen over, evenzoo de behandeling van de werklieden door hun werkgevers.

Ten bewijze hiervan werd vermeld, dat binnen korten tijd van één Maatschappij, de British Deli, twee assistenten, drie administrateurs, en een hoofdhandl strafrechtelijk werden vervolgd wegens doodslag (door onvoorzichtigheid) toebrengen van slagen en mishandeling (het afstraffen van deserteurs), terwijl het bovendien was gebleken, dat gevallen van besmettelijke ziekte (Cholera) waren verzwegen, aan de werklieden, in strijd met de werkovereenkomsten, guano in rekening werd gebracht en onnauwkeurig boek gehouden was, in het nadeel der werklieden.

Dergelijke feiten konden voorkomen, omdat de bestuursmiddelen niet toereikend waren. De controleurs hadden te veel werk om geregeld ondernemingen te kunnen bezoeken, en de beschikbare politie was niet sterk genoeg om preventief werkzaam te kunnen zijn.

Als een bewijs hoe dringend noodig versterking van de politie was, werd o. a. op Pangkalan Brandan gewezen, zetel van de Koninklijke Ned. Petroleum Mij. De plaats was noch per draad, noch per telefoon, noch door postdienst met de standplaats van den controleur te Tandjong Poera verbonden. De weg ± 25 paal lang tusschen de twee genoemde plaatsen was in den drogen tijd zeer slecht, en in den natten soms onbegaanbaar. Te P. Brandan woonden een tachtigtal Europeanen, ca. 3000 werklieden, Chinezen en Javanen. Het wettige gezag werd vertegenwoordigd door een korporaal der gewapende politiedienaren met twee man. Het lag dus voor de hand, dat de administrateur, evenals de ondernemers in Deli, maar zien moest zich zelve te redden, zelve te zorgen voor de handhaving van orde en rust.

Indien hierop ware gevolgd een voorstel om een inspecteur van den arbeid met twee adjuncten aan te stellen, het getal assistent residenten op drie te brengen, de oprichting van een Raad van Justitie in overweging te nemen; de politie met 337 man te versterken — de minister gaf als de sterkte der politie 434 man op voor de geheele Residentie; in de tabakstrekk waren er in 1895 slechts 220 — dan zou men mij minstens telegrafisch gepensionneerd hebben. Ik vroeg slechts de vacant gelaten betrekking van assistent-resident ter beschikking weder te doen vervullen, de politie te versterken met 120 man, waarvan er 40 voor Pangkalan Brandan waren bestemd, een luitenant der Chinezen te Pangkalan Brandan, en een Chineeschen wijkmeester te Besitan aan te stellen.

Overeenkomstig mijn voorstel werd bij Stbl. 1897, No. 46 bepaald, dat werklieden, die uit de gevangenis kwamen of terecht hadden gestaan, naar de onderneming konden worden teruggebracht, en zij, die na eene afwezigheid wegens verlof, ziekte, of anderszins niet derwaarts binnen de toegestane of voldoende geachten tijd terugkeerden, eveneens naar de onderneming konden worden teruggevoerd.

In het schrijven, waarmede dit Staatsblad door de Regeering toegezonden werd, deelt zij mede, dat dit artikel de bevoegdheid geeft om arbeiders, die wegens de daarbij vermelde redenen zich buiten de onderneming bevinden, zoo noodig met den sterken arm derwaarts terug te voeren.

Aan den wensch der werknemers werd dus vrij spoedig voldaan, maar mijn voorstel om de bestuursmiddelen te versterken, opdat in het belang der werklieden een betere controle op de praktijk der koelieordonnantie kon worden uitgeoefend, werd afgewezen, omdat de Regeering er niet van overtuigd was, dat de Controleurs het werk niet af konden, en dat het corps gewestelijke politiedienaren niet sterk genoeg was om ook preventief werkzaam te kunnen zijn.

In een nader schrijven kwam ik op mijn voorstel terug. Daarbij werd een staat overgelegd aangevende in cijfers al de werkzaamheden van de controleurs, al hun schriftwerk, hun bemoeienissen met Justitie en Politie, zoodat met de belastingen, en andere aangelegenheden van financiële aard. Verder werd tot in bijzonderheden een overzicht gegeven van de diensten van de gewapende politie gevorderd, tevens gewezen op de omstandigheid, dat op de ondernemingen in het geheel geen politie aanwezig was en haar functiën door de administrateurs werd uitgeoefend.

Nadat nog gecorrespondeerd was over de vraag of te Medan een assistent-resident ter beschikking zou blijven, dan wel een assistent-resident, afdelingschef, zou worden geplaatst, werd eindelijk Stbl. 1897, No. 207 afgekondigd, waarbij, bij wijze van tijdelijken maatregel, met intrekking der betrekking van assistent-resident ter beschikking, in dienst werd gesteld een assistent-resident van de afdeling Deli, bestaande uit de onderafdelingen Laboan Deli en Medan. Den ongewijde blijkt hieruit niet, dat de betrekking van Assistent-resident ter beschikking van het begin van 1895 af vacant was gelaten, en mij dus slechts werd teruggegeven, wat men mij in het begin van 1895 had ontnomen. Uit de vervanging van den Assistent-resident ter beschikking door een assistent-resident, Afdelingschef, volgt tevens, dat de Regeering geen speciale inspecteur van de praktijk der koelieordonnantie noodig achtte. Zij droeg den Chineeschen tolk te Medan op de ondernemingen van tijd tot tijd te bezoeken, doch die ambtenaar had alweer veel te veel werk, voornamelijk als lid van den Landraad, agent van de Wees- en boedelkamer, zoodat hij hoogst zelden op inspectie gaan kon.

Bij Gouv. Besluit werd tevens machtiging verleend om de gewapende politie tijdelijk met 40 man, 4 korporals en 2 sergeanten te versterken, tevens om een Luitenant der Chinezen te Pangkalan Brandan en een Chin. wijkmeester te Besitan aan te stellen.

De aan die personeelsvermeerdering verbonden kosten werden voor het eerst gebracht op de Indische begroeting van 1900, en na aanneming afgekondigd in het Staatsblad 1900 no. 64.

Deze kleine vermeerdering van personeel werd door het Kamerlid Cremer bedoeld, doch uit de stukken zal blijken, dat een veel grotere was voorgesteld, en de kleinere eerst werd toegestaan, nadat men het personeel volgens formatie bijna twee jaar lang had ingekrompen bij onderhandschen maatregel, en na een uitgebreide correspondentie loopende over ruim twee jaren, waarin op allerlei misstanden was gewezen, het voorkomen van onregelmatigheden en ongerechtigheden op de ondernemingen was aangetoond, tevens ronduit verklaard, dat enkele controleurs zooveel werk hadden, dat feitelijk geen enkel wettelijk voorschrift stipt kon worden nagekomen.

Hoe meer klappzaken en andere ongerechtigheden, begaan door administrateurs en hun ondergeschikten, door de politiefunctiën van justitie werden onderzocht en ter verdere behandeling aan den officier van Justitie te Batavia gezonden, hoe meer zich bij mij de overtuiging vestigde, dat de oorzaak van alle misstanden gelegen was in het aan de administrateurs en hun Europeesche ondergeschikten gelaten politiegewalt binnen de grenzen hunner ondernemingen.

Daarom werd bij schrijven van 8 Mei 1897, dus voordat een beschikking op mijn hiervoren besproken voorstellen tot uitbreiding van het personeel was ontvangen, en met verwijzing daarnaar, den Directeur van B. B. het voorstel gedaan, door den Minister van Koloniën in de Kamerzitting van 30 November jl. besproken, namelijk om door uitbreiding van het Ind. Stbl. 1896, No. 104, geleidelijk te geven om door aanstelling van onbezoldigde politieoppassers op alle ondernemingen den bestaanden toestand min of meer te wettigen.

Als motief werd opgegeven, dat de administrateurs nog altijd met politiegewalt binnen de grenzen hunner ondernemingen waren bekleed, en van dit gezag door hen wel eens misbruik werd gemaakt. Het kon hun echter niet worden ontnomen, omdat er dan in het geheel geen politie op de ondernemingen zou zijn, dus de orde en rust niet zou kunnen worden gehandhaafd.

Dit voorstel werd door den Directeur van B. B. op ongepaste wijze gecritiseerd, zonder daarop een beschikking te nemen, ofschoon hij nader schrijven van 14 November 1897 daarop aangedrongen was. Onder overlegging van afschriften der geheele correspondentie beklagde ik mij daarover bij den Gouverneur-Generaal, en verzocht ik het nemen van een beslissing.

Nadat die kwestie in haar geheel in den Raad van Indië was behandeld, werd mij op last der Regeering door den Directeur van B. B. geantwoord, dat tegen de aanstelling van onbezoldigde oppassers bezwaar bestond, en de circulaire Soeber van kracht moest blijven, zoodat het onwettige politiegewalt van de administrateurs bleef voortbestaan op nitrukkelijke last der Regeering, niettegenstaande zij wist, dat daarvan misbruik werd gemaakt en de behandeling van de koelie's op de ondernemingen te wenschen overliet.

Andere voorstellen tot vermeerdering van het bestuurs- en politiepneel in Deli werden door mij na de opgedane ondervinding niet meer gedaan. In April 1899 verliet ik de Oostkust, en den 8sten Januari 1901 hield ik in het Indisch Genootschap mijne lezing over: Delische toestanden.

als magistraten vaststaat, dat zij daartoe door hooger autoriteiten zijn gemachtigd, en ditzelfde ook van andere geheim gehouden tekortkomsten door nader onderzoek zou kunnen blijken.

Door dat rapport is in geen enkel opzicht de oogen der Indische Regeering geopend.

Dat de planters zich aan bepaalde gruwelen hebben schuldig gemaakt, schijnt uit dat rapport niet te blijken. ¹⁾ Tronwens van dezen Minister van Koloniën is het niet te verwachten, dat de tekortkomsten der magistraten hem het meest zouden hebben getroffen, zoodat hij in de zitting van 30 November heeft gezegd, als de gruwelverhalen omtrent Deli door mr. Rhemrev's onderzoek waren bevestigd. Z. E. heeft het in het begrotingsdebat in het geheel niet over gruwelen gehad.

Ten aanzien van mr. Rhemrev's conclusien veroorloof ik mij de volgende opmerkingen.

- 1o. Tot dusver heeft zich op de ondernemingen geen enkel geval van moord voorgedaan door een Europeaan gepleegd.
- 2o. Om juist te kunnen oordeelen over de verhouding tusschen werkgewers en werknemers in Deli had ook vermeld moeten worden het betrekkelijk groote aantal moorden, doodslagen op en verwondingen van Europeanen, door werklieden gepleegd, waartuit ook de noodzakelijkheid zou blijken voor de Europeanen om op zelfbehoud bedacht te zijn en te zorgen dat zij de baas blijven over hun werkvolk.
- 3o. Doodslag door Europeanen gepleegd of wel voorgedoken, doch behoort tot de zeldzaamheden.
- 4o. Het ware meer justitieel geweest als het getal doodslagen, door Europeanen gepleegd, was opgegeven. Na de grootendeels verzonnen Delische gruwelgeschiednissen maakt de een van dit zeldzaam één per week, de ander één per maand.
- 5o. Ik constateer, dat van Mei 1894 af tot medio 1902 slechts een enkel geval van doodslag door onvoorzichtigheid is voorgekomen, en men te weten, dat ook daarna geen vervolging wegens doodslag is ingesteld.
- 6o. Slaan met de hand of met den stok werd tijdens het onderzoek op verreweg de meeste ondernemingen nog gedaan.
- 7o. Ernstige mishandelingen kwamen tot korten tijd voor het onderzoek op onderscheidene ondernemingen voor.
- 8o. Dat slaan met de hand of den stok op de ondernemingen voorkwam, is herhaaldelijk aan de Indische Regeering gerapporteerd, o. a. ook in het rapport Hoetink, en dat zij van dat slaan kennis droeg, blijkt het duidelijkst uit de aan den ambtenaar Hoetink in 1901 gedane opdracht om de planters te bewegen hun assistenten zonder stokken naar de velden te zenden.
- 9o. De stellige bewijzen voor dit slaan zijn de vele klappzaken van 1896 af bij den Raad van Justitie te Batavia, sedert 1901 bij den Residentierechter te Medan aanhangig gemaakt door de hulpofficieren van Justitie.
- 10o. In een samenleving van pl. m. 100.000 arbeiders van het gehalte der Delische en pl. m. 1000 Europeanen komen natuurlijk gevallen van mishandeling voor, bij nit-zondering ook van gruwelijke mishandeling. Hieruit volgt evenmin, dat Deli een vrijgevochten troep is als dat den Haagen een moordhol is, omdat daar twee dagen achtereen een moord is gepleegd.
- 11o. Het aantal naar aanleiding van mr. Rhemrev's onderzoek bij den Residentierechter aanhangig gemaakte klappzaken en bij den Raad van Justitie aanhangig gemaakte gevallen van ernstige mishandeling moet bewijzen, dat mr. Rhemrev in deze conclusien niet te ver gaat.
- 12o. Volgens informatie uit zeer goede bron is in beide gevallen dat cijfer niet zoo groot als uit mr. Rhemrev's redactie wordt opgemaakt.
- 13o. Onwettige vrijheidsberoving, al of niet vergezeld van lichamelijke pijniging, had tot kort voor zijn komst vaak plaats.
- 14o. Onwettige vrijheidsberoving vond van vroeger af plaats met autorisatie van de Indische Regeering, tijdens mr. Rhemrev's verblijf te Medan met machtiging van hem en van den Procureur-Generaal, en zal plaats blijven vinden tot dat de circulaire Rhemrev c. s. kan worden ingetrokken, d. w. z. zoodra de Gouvernementspolitie het handhaven van de orde en veiligheid op de ondernemingen van de planters heeft overgenomen.
- 15o. Het in boeien slaan, in het blok sluiten, of aan een paal vastbinden zal door die circulaire verminderen, omdat aan de planters nu vergund, neen, opgedragen is op hun ondernemingen, gevangnissen te bouwen en daarin hun arrestanten op te sluiten. Meer kunnen die planters zeker niet verlangen om aan al hun werkvolk duidelijk te laten zien, dat zij politiegewalt hebben, heer en meester over hun koelie's zijn.
- 16o. Het getal der doodslagen en moorden door inlanders en vreemde oosterlingen op personen van gelijken landaard gepleegd is zeer groot.
- 17o. Dat wist de Indische Regeering reeds jarenlang uit de statistieken voorkomende in de maandverslagen, uit de algemeene jaarverslagen der Residentie, zoodat niet de door den President van den Landraad ingediende opgaven van afgedane zaken van misdaad.
- 18o. Die opgaven bewijzen tevens, dat verreweg de meeste daders door de activiteit der magistraten hun gerechte straf hebben gekregen.
- 19o. Het veelvuldig voorkomen van zulke zware misdrijven kan men ook in enkele koloniale verslagen lezen. Vreemd genoeg komen die opgave daarin van 1897 af niet meer voor.
- 20o. Dit bewijst het slechte gehalte van de Delische werklieden, waarover zoo menigmaal is geklaagd, en de noodzakelijkheid voor de planters om tegenover hun werklieden op hun quitive te zijn.
- 21o. De verhouding van den werkmans tot den contractarbeider is deze, dat de werkgever zich steeds heer en meester over den werkmans heeft gevoeld, en dat deze altijd de overtuiging met zich heeft gedragen, dat hij van den werkgever geheel afhankelijk was. Aan het slaan, mishandelen, onwettige vrijheidsberoving, en aan de zware misdrijven door de werklieden gepleegd kan pas een eind komen, zoodra de planter ophoudt politie gezag te hebben, zoodra de Gouvernements-politie zoodanig wordt versterkt en georganiseerd, dat zij de zorg voor orde en veiligheid op de ondernemingen van de planters kan overnemen.
- 22o. Dat de planter zich altijd heer en meester heeft gevoeld over zijn werkvolk, omdat hij feitelijk het hoofd der politie is op zijn onderneming, weet de Indische Regeering al van af Deli's ontstaan, als tabaksland, zoodat uit de hiervorenvermelde officiele stukken blijkt.
- 23o. Hij moet de baas blijven op zijn onderneming en over zijn werkvolk; zoodat dat zou orde en tucht bij het werk, het drijven van de onderneming onmogelijk zijn. Zoodat van zelf spreekt, voelt de werknemer zich afhankelijk van zijn werkgever, in wien hij tevens een politiehoofd ziet, doch dat de werkmans altijd gemeend heeft geheel afhankelijk te zijn van den werkgever, is overdreven, zoodat blijkt uit de vele klachten door werklieden bij de magistraten ingebracht tegen hun werkgevers waarvan vele bij onderzoek ongegrond bleken, zoodat ook mr. Rhemrev heeft ondervonden, zoodat uit hun heen- en weergaan naar hun land, als zij daarin lust hebben.

(Discussie in een volgend nummer.)

1) Mr. Rhemrev heeft zich ook uitgelaten, dat de toestand in Deli hem medegevallen was.

ADVERTENTIEN.

den Haag

Pension Koninginnegracht 47
geopend geheele jaar.
H. W. G. ROOSEBOOM.

Nice

Pension Hollandaise
VILLA NINE.

Avenue Auber

geopend NOVEMBER—JUNI.

H. W. G. Rooseboom—H. E. van Blommestein.

Middelbare school voor Handel en Administratie.

Laan v. Meerdervoort 104, 's-Gravenhage.

Drie-jarige voorbereidende cursus, aansluitende bij de 6e kl. eener school voor M. U. L. O.

Twee-jarige cursus voor Handel of Administratie, aansluitende bij den voorbereidenden cursus en opleidende voor den handel of administratieve betrekkingen.

Een-jarige vervolgcursus voor leerling-consul aansluitende bij den twee-jarigen handelskursus.

Een-jarige vervolgcursus voor akte Staatsinrichting M. O. aansluitende bij den tweejarigen administratie-cursus.

Avondcursussen voor volwassenen tot opleiding voor de Praktijkexamens in Boekhouden en Handelscorrespondentie in de 4 talen.

Nadere inlichtingen bij den directeur,

F. TIJMSTRA.

P. Happel Jr.

CUISINIER.

v. Kinsbergenstraat 85d,
DEN HAAG.

Utzending van Diners.

Koude en warme Schotels.

MEDICINALE COGNAC.

2 liter f 3.— of 6 flesschen f 7.—,
12 flesschen f 14.—
Franco door Nederland.

Ruim 200 Families alleen te 's-Gravenhage die deze beroemde Fransche Cognac gebruiken.

Benig Importeur voor Nederland.

W. F. NOMAN,
Scheveningen.

Hofleverancier van H. M. de Koningin Moeder

GIDS VOOR

Repatriërenden,

Gratis aanbieding van de Haagsche Uitgevers-Mij,

„HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG”

Haagpoort 4.

Deze gids wordt in de onderstaande hotels gratis aan de repatriërenden aangeboden:

Hôtel des Indes, Batavia.

Grand Hôtel „Java” „

Hôtel „Ort” „

„ Du Pavillon, Samarang.

„ Ketabang-Genteng, Soerabaja.

„ Simpang, Soerabaja.

Oranje Hôtel, Padang.

Vraag prospectussen voor advertentiën

INTEEKENBILJET.

De ondergeteekende
wonende te
donateur-trice
lid te worden der Vereeniging „Oost en West”
tegen een jaarlijksche contributie van f
den
Straat of gracht: Handtekening: 190

C. HOYNG,

Den Haag. — Utrecht.

Geïllustreerde Prijscuranten worden gratis op aanvraag toegezonden

Echt Chineesche Thee,

speciaal aanbevolen aan Indische familie's.

Weekblad voor Indië.

Met 1 Mei is te Soerabaja verschenen een belletristisch

Weekblad voor Indië,

onder hoofdredactie van M. VAN GEUNS.

Abonnementprijs voor Nederland f 2.50 per kwartaal.

Agent voor Nederland,

Uitgeversmaatschappij „Het Gemeenschappelijk Belang”,

Haagpoort 4, Den Haag.

Inhoud van No. 1: Ter Inleiding, door M. van Geuns; Het Mercantilisme en de literatuur, door denzelfden; Een galerij van bekende Indische tijdgenooten: Mr Th. H. de Meester (met portret) door Delphinus; Wanhoopdaad, Indische Schets, door J. E. Jasper; Overzicht van de Indische pers; Telegrafisch Overzicht.

Inhoud van No. 2: Nieuw Leven, door Dr. R. Broersma; Het Gele Gevaar, door M. van Geuns; Een tentoonstelling van vlechtwerk uit den Ned. Ind. Archipel, door J. B. Jasper; Huurkoetsier (Indische Schets), door denzelfden; E. W. H. Nieuwenhuisen (met portret), door R. B. M.; Overzicht van de Indische pers; Telegrafisch overzicht; Correspondentie.

Inhoud van No. 3: Zelfkennis, door M. van Geuns; Eerste Levensvormen, door Dr. I. Groneman; J. Paes (met portret); De „Tiwah”, door Ernst; Loterijwaaizin, door Eduard van Ghert; Overzicht der Indische pers (met een kaart van de geprojecteerde spoorwegen in Zuid-Sumatra); Telegrafisch overzicht; Correspondentie.

Inhoud van No. 4: De zucht tot navolgen, door M. van Geuns; Astrale adviezen, door W. van Delft; P. M. L. de Bruijn Prince, door D. D. (met portret); Richard Hol, door Dr A. J. A. Prange (met portret); Op de reede van Sabang, door L. C. Carbin; Verdwenen geluk, door Pax; Beschrijving van een reformpatroon, door Mevr. A. C. Granpré Mollière—van Dissel (met een reformpatroon op volle grootte); Overzicht van de Indische pers.

Inhoud van No. 5: Een merkwaardig boek over Java en onze koloniale politiek, door M. van Geuns; De Chinezenbeweging te Soerabaja tegen de Handelsvereniging Amsterdam, door Mr. J. B. van Houten; Dr. J. Groneman, door J. J. Samwel (met portret); J. Boissevain, door N. v. Z. (met portret); Sic transit gloria mundi, door J. de Jong; Overzicht van de Indische pers (de tocht van overste van Daalen naar de Gajolanden; met kaart).

Inhoud van No. 6: Het vrije woord, door M. van Geuns; Indische romans, door G. Stoll; W. J. M. Michielssen, (met portret) door D. D.; Astrale adviezen, door W. van Delft; Muziekmeester, schets door J. E. Jasper; De opstand in Gedangan, met tal van illustraties en kaarten, door Jhr. G. von Schmidt auf Altenstadt; Verre scheiding, door L. C. Carbin; Correspondentie.

Inhoud van No. 7: De litteraire kunst geëerd door Dr. R. Broersma; Radium, Verwante zielen, De drie Bruiden door A. v. G.; George Birnie (met portret naar Haverman) Monseigneur Edmundus Sybrandus Luypen, (met portret); Een nacht van oproer, door J. E. Jasper; Uit het rijk van Koningin Mode, door Mevr. A. C. Granpré Mollière—van Dissel; Onze prijsvraag.

Inhoud van No. 8: Om mensch te blijven door M. van Geuns; Een Indisch hotel in Parijs, door Henri Borel; Dr. J. G. Scheurer en het Petronella-hospitaal te Djokja, door J. J. Samwel (met tal van illustraties); Astrale adviezen, door W. van Delft; Uit de vrouwenwereld door M. S.; Het bloedbad te Keboan Pasar (met een plaat).

In No. 9, wordt een begin gemaakt met de plaatsing van een Boeienden Indischen Roman van Anna de Savornin Lohman, getiteld: „Liefde”.

Door de **Uitg. Mij. „Het Gemeenschappelijk Belang”**,
Haagpoort 4, Den Haag, is in den handel gebracht een
leerboekje voor

DE MALEISCHE TAAL

geschreven door den heer C. W. HOOGENDOORN, Gep. Ind. Onderwijzer, met medewerking van MAS SOEDJONO WIRJO, Hoofd der 1e Inlandsche School te Malang. Het boekje is groot 43 pag. en bevat o. m. een lijst van zelfstandige naamwoorden ten dienste van **militairen**.

Om eene ruime verspreiding te bevorderen is de prijs voor verkoop gesteld op **f 0.50** per ex.

Aanvragen te richten tot uw boekhandelaar of tot

De Uitgevers Mij. „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG”,
Haagpoort 4, Den Haag.

F. H. BOTHE,
21, Veenestraat -- Den Haag.
SPECIALITEIT IN
GEKLEURDE, ZWARTE en CRÈME STOFFEN.
Nouveaute's voor elk seizoen.

STEDS GROOTE ASSORTEMENTEN. BILLIJKE PRIJZEN.

Het weekblad **Themis**, Redacteur FRANS SCHAAP Jr., Den Haag, publiceert voortdurend een verscheidenheid van belangrijke bijzonderheden omtrent faillissementen, verdachte financiële aangelegenheden en verkeerde toestanden op rechtskundig gebied.

Voortdurende lezing van **Themis** zal menigenen voor schade vrijwaren. Op het blad zijn geabonneerd: Rechterlijke Ambtenaren, Advocaten, Notarissen, Deurwaarders, Bankiers, Kooplieden, Fabrikanten, Winkeliers en Particulieren. Behalve op uitgebreide schaal in Nederland, wordt het blad ook gelezen door verschillende Hollanders in Duitschland, België, Frankrijk, Engeland en Oost-Indië.

Prijs per jaargang **f 4.-**. Los nummer franco na inzending van **f 0.50**.

R. E. J. Zieck en Zoon,
KLEEDERMAKERS,
Franklinstraat 92
en
Jan van Riebeeckstraat 56,
DEN HAAG.

Leveren **KLEEDING NAAR MAAT**
van so'ide stoffen en billijken prijs.
Atelier voor **nette reparatiën**.

Poppen.

OUDST en MEEST GESORTEERD adres in POPPEN en POPPENKLEEDING.

Poppen welke kunnen worden uit- en aangekleed,

tevens inrichting van alle voorkomende reparatiën aan de Pop.

Goedkoopst adres van de poppen merk **COSMOPOLITE**.

Al onze Poppen zijn geprijsd.

Th. A. KEET,

OUDE MOLSTRAAT 11 bij de Papestraat.

Vraagt

de bekende

Saucen en

Uw Leverancier

Groenten, Soepen,

Zuren van de Firma

TIELEMAN & DROS, Leiden.

OOST en WEST.

RESTAURANT

LAAN VAN MEERDERVOORT 195.

Open iederen werkdag van 10 ure v.m. tot 7 ure 's avonds.

Des Zondags van 12 tot 7 ure n.m.

Toegang voor leden der Vereeniging en geïntroduceerden.

Eenvoudige rijsttafel, bestaande uit rijst, sajoer of kerry, één vleeschgerecht en één sambal (plat du jour) f 0.80.

Diné f 1.50 bestaat uit bijna 't dubbele van 't plat du jour.

BONBOEKJES } voor 10 plats du jour f 7.00,
} voor 10 diners f 12.50.

Het lokaal is **telefonisch verbonden**, zoowel ten gerieve der leden, als tot het ontvangen van bestellingen.

Abonneert U op de

Bintang Hindia.

Geïllustreerd Tijdschrift voor den Inlander.

Abonnementprijs f 3.— per jaar bij vooruitbetaling.

Proefnummer wordt U op aanvraag gaarne toegezonden.

DIT BLAD VERSCHIJNT ELKE VEERTIEN DAGEN.

De Haagsche Uitgevers-Maatschappij.

„HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG”

HAAGPOORT 4.

Ieder oud-gast steune door zijn abonnement!

Stoomvaart-Maatschappij

„ROTTERDAMSCH LLOYD”

Maidienst tusschen Rotterdam en Nederlandsch-Indië

in verbinding met de diensten der

Koninklijke Paketvaart-Maatschappij

	van Rotterdam.	van Marseille.	te Port-Said.	te Padang.	te Batavia
Lawoe	201	1905	1905	1905	1905
Goentoe *	21 Jan. 2 Febr.	7 Febr.	7 Febr.	27 Febr.	1 Maart
Merapi	4 Febr. 16	21	21	18 Maart.	15
Ophir *	18	2 Maart	7 Maart	27	29
Gedé	4 Maart 16	21	21	10 April	12 April
Sindoro *	18	30	4 April	23	25
Salak	1 April 18 April	18	18	7 Mei	9 Mei
Oengaran	15	27	2 Mei	21	23
	29	11 Mei	16	4 Juni	6 Juni

* 1e klasse midscheeps. 2e klasse in de campagne.

De Hoofd-Agenten: Ruys & Co., Rotterdam

De Agenten: Eijkensluysters & Tromp, Anna Paulownastraat 1d, 's-Hage

Vereeniging OOST en WEST.

Afdeling 's-Gravenhage.

Aan het Bureau Laan van Meerdervoort 195, zijn van 10—12 en van 2—4 uur inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken. Men kan die inlichtingen ook per brief vragen aan den Secretaris der 3de Commissie den heer G. C. A. DE WITT, Reinkenstraat n°. 16.

- Een Dame voor Juffrouw van Gezelschap of lectrice.
- Een bekwame linnennaaster.
- Vier jonge Dames die als Gouvernante naar Indië willen.
- Vijf geg. Ind. militairen voor oppasser, geldophalen enz.
- Vier dames voor pianolessen.
- Een Heer voor administratieve betrekking of magazijnmeester.
- Twee Dames voor het maken van uitzetten (eene te Leiden).
- Eene Dame voor onderricht in fröbelen en handwerken (heeft diploma).
- Een gep. off. reeds eenige jaren in Indië werkzaam geweest, voor adm. betrekking.
- Een geg. Ind. korpl. schrijver voor adm. betrekking.
- Twee dames voor het geven van privaet en cursussen in talen en wiskundige vakken.
- Een geg. O. I. militair, jaren lang als factuur in bibliotheek werkzaam geweest, voor magazijnsknecht, kantoorlooper, bode, concierge, opzichter, huisbewaarder enz.
- Twee dames voor het geven van lessen in de fransche taal en conversatielessen, waarvan eene met diploma middelbaar.
- Een oud-Offic. Art., leeraar in Wisk. voor het geven van privaetlessen tegen billijken prijs.
- Eene Dame voor Zanglessen.
- Een Heer voor Corrector aan eene drukkerij.
- Twee Dames voor waarnemen van een huis houden.
- Twee Dames om met eene familie op reis te gaan; waarvan de ééne Hollandsch, Duitsch, Fransch en Engelsch spreekt, hebben veel gereisd.
- Een gep. sergt. maj., gehuwd, voor huisbewaarders, adm. betrekking, ^{oudincassateur} _{oudincassateur}.
- Twee gew. O.-I. ambt. voor administratieve betrekking.
- Een jong Meisje om als kinderjuffrouw mee naar Indië te gaan.

De 's-Gravenhaagsche Boek- en Handelsdrukkerij voorheen Gebr. Giunta d'Alboni